

KARDEŞLİK TEN STRATEJİK İTTİFAKA: KARABAĞ SONRAS I GÜNEY KAFKASYA'DA TÜRKİYE-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİ VE BÖLGESEL DÜZEN

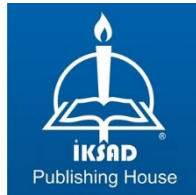
Gamze İME

**KARDEŞLİKTEN STRATEJİK İTTİFAKA: KARABAĞ
SONRASI GÜNEY KAFKASYA'DA TÜRKİYE-AZERBAYCAN
İLİŞKİLERİ VE BÖLGESEL DÜZEN**

Dr. Gamze İME

DOI: <https://www.doi.org/10.5281/zenodo.18335973>

Copyright © 2026 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2026©

ISBN: 978-625-378-573-4

Cover Design: İbrahim KAYA

January / 2026

Ankara / Türkiye

Size: 16x24cm

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	3
1.1. Kavramsal Çerçeve.....	3
Stratejik İttifaklar, Güvenlik Kompleksleri ve Jeopolitik Konumlanma ..	3
Kimlik, Güç ve Dış Politika Davranışı: Yapısalcı Yaklaşımın Katkısı	4
1.3. Çalışmanın Önemi	13
1.4. Çalışmanın Metodolojisi.....	15
1.5. Kapsam ve Sınırlamalar.....	16
1.6. Literatür Taraması ve Katkı.....	18
2. TÜRKİYE’NİN GÜNEY KAFKASYA STRATEJİSİ: TARİHSEL ARKA PLAN VE DÖNÜŞÜM	20
2.1. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyete Türkiye’nin Kafkasya Politikası	20
2.2. Türkiye’nin Azerbaycan Politikası ve 1991 Sonrası Karabağ Yaklaşımı	32
2.3. Türkiye’nin Güney Kafkasya’daki Rolünün Yeniden Tanımlanması .	35
3.TÜRKİYE-AZERBAYCAN STRATEJİK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL VE KİMLİK TEMELLİ DERİNLİĞİ	39
3.1. Karabağ Sorunu ve Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Dönüşen Doğası	39
3.2. Türkiye’nin Stratejik Hedefleri: Kimlik, Güç ve Etki	41
3.3. Güvenlik Algısının Tarihsel Temelleri ve Sovyet Sonrası Dönem	44
4. KARABAĞ’DAN STRATEJİK ORTAKLIĞA: ASKERİ REFORMLAR, GÜVENLİK İŞBİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN AZERBAYCAN'DAKİ ROLÜ	48
4.1. Karabağ Savaşları, Askeri Reformlar ve Türkiye’nin Rolü	48
4.2. İkinci Karabağ Savaşı’nda Teknolojik Askeri Üstünlük: Azerbaycan’ın Yeni Savaş Paradigması mı Yoksa Teknoloji Temelli Savaş mı: Türkiye’nin Askeri Sistemlerinin İkinci Karabağ Savaşı’ndaki Rolü	51
5. 2020 SONRASI GÜVENLİK MİMARİSİNDE KURUMSALLAŞMA VE ORTAK SAVUNMA PERSPEKTİFİ	54

5.1 Çok Boyutlu Güvenlik Ortaklığı ve Yeni Bölgesel Statüko.....	54
5.2. Türkiye-Azerbaycan Ekseni: Karabağ Zaferi Sonrası Bölgedeki Yeni Statüko ve Güç Dengesi	56
6. TÜRKİYE-AZERBAYCAN ASKERİ İŞBİRLİĞİNİN DERİNLEŞMESİ VE BÖLGESEL ETKİLERİ.....	58
6.1. Ortak Tatbikatlar, Savunma Sanayii İşbirliği ve Askeri Entegrasyon.	58
6.2. Ortak Tatbikatlar, Savunma Sanayii İşbirlikleri ve Askeri Entegrasyon	60
6.3. Askeri İttifakın Kurumsallaşması: Şuşa Beyannamesi ve Ortak Güvenlik Politikaları	63
6.4. Enerji, Ulaştırma ve Ekonomi Aracılığıyla Kurulan Güç Ağları	65
6.5 Ortak Ekonomik Alanlar ve Dijital Ağlar	67
6.6 Finansal İşbirliği, SOCAR ve Devletler Arası Yatırım Politikaları	70
7. GÜVENLİK MİMARİSİ BAĞLAMINDA YENİ İTTİFAK BİÇİMİ: TÜRKİYE-AZERBAYCAN STRATEJİK KONFİGÜRASYONU.....	72
7.1 Ortak Tehdit Algısı ve Askeri Stratejik Uyum.....	72
7.2. Enerji, Lojistik ve Altyapı Güvenliği: Stratejik Transit Koridorları....	77
7.3. Askeri İşbirliği ve Savunma Sanayii Entegrasyonu	78
7.4 Stratejik Ortaklıkta Askeri Entegrasyonun Bölgesel Yansımaları	81
8. TÜRKİYE-AZERBAYCAN İTTİFAKININ BÖLGESEL VE KÜRESEL SİSTEM YANSIMALARI.....	83
8.1. Güney Kafkasya'da Güvenlik Mimarisi ve Yeni Bir Denge Arayışı... ..	83
8.2. Karabağ Sonrası Güvenlik Paradigmasındaki Değişim.....	90
8.3. Türkiye-Azerbaycan İttifakının NATO ve Batı İttifak Sistemleriyle Uyumlanması.....	94
9. SONUÇ	103
10. KAYNAKLAR.....	106

1. GİRİŞ

1.1. Kavramsal Çerçeve

Stratejik İttifaklar, Güvenlik Kompleksleri ve Jeopolitik Konumlanma: Devletlerarası ilişkilerin biçimi tarihsel süreç içinde farklılaşsa da, güvenlik ve çıkar eksenli düzenlemelerin sürekliliği uluslararası ilişkiler literatürünün temel tartışma alanlarından birini oluşturur. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler bu çerçeve içinde ele alındığında, stratejik ittifak, güvenlik mimarisi, jeopolitik konumlanma ve karşılıklı bağımlılık kavramları belirleyici analitik başlıklar olarak öne çıkar. Bu çalışma, Türkiye-Azerbaycan ilişkisini yapısal realizm, bölgesel güvenlik kompleksleri yaklaşımı ve jeopolitik analiz doğrultusunda ele almakta, ittifakın kuramsal arka planı ile sahadaki işleyişini birlikte değerlendirmektedir. Yapısal realizm, devlet davranışlarını uluslararası sistemin anarşik yapısı üzerinden açıklayan bir çerçeve sunar. Bu yaklaşımda devletler, varlıklarını sürdürme kaygısıyla hareket eden aktörler olarak tanımlanır ve ittifak ilişkileri güç dağılımına verilen rasyonel tepkiler çerçevesinde şekillenir. Kenneth Waltz'un sistem merkezli analizine göre dış politika tercihleri, devletlerin iradelerinden çok, uluslararası yapının dayattığı sınırlamalar tarafından belirlenir. Güvenliğin merkezî bir hedef hâline gelmesi, ittifakları da güç dengelerini düzenlemeye yönelik araçlar konumuna taşır (Waltz, 1979, 88-101).

Türkiye ile Azerbaycan arasında 1990'lardan itibaren gelişen ilişkiler, 2020 Karabağ Savaşı sonrasında güvenlik alanında kurumsallaşmış bir ortaklık niteliği kazanmıştır. Bu süreç, askerî iş birliği, enerji hatları, ulaştırma koridorları ve diplomatik eşgüdüm üzerinden şekillenen bütünlüklü bir stratejik yapı ortaya çıkarmıştır. Bölgesel Güvenlik Kompleksleri yaklaşımında Barry Buzan ve Ole Wæver, güvenliğin küresel sistem düzeyinde tek başına açıklanamayacağını, tehdit algılarının ve güvenlik dinamiklerinin bölgesel ölçekte, karşılıklı etkileşim içinde bulunan aktörler tarafından üretildiğini vurgular (Buzan & Waever, 2003, 45-79). Güney Kafkasya, tarihsel süreç içinde iç çatışmalarla biçimlenen, dış müdahalelere açık ve jeopolitik rekabetin yoğunlaştığı bir güvenlik alt sistemi olarak şekillenmiştir. Türkiye-Azerbaycan ittifakı, bu alt sistem içinde güç dağılımını etkileyen bir rol üstlenmiş ve Rusya, İran ile Batılı aktörlerin bölgesel güvenlik dengeleri içindeki konumlarını

yeniden düşünmeye zorlamıştır. Çalışmada kavramsal çerçevenin üçüncü ayağını jeopolitik teori oluşturmaktadır. Zbigniew Brzezinski'nin Avrasya analizinde Türkiye ve Azerbaycan, enerji hatlarının güvenliğini teminat altına alan ve Hazar ile Orta Asya'nın küresel sistemle bağlantısını kuran jeostratejik köprü devletler olarak tanımlanır. Bu jeopolitik konum, iki ülkeye bölgesel ölçekte güç yansıtma imkânı kazandırmaktadır. (Brzezinski, 1997, 123-140).

Kimlik, Güç ve Dış Politika Davranışı: Yapısalcı Yaklaşımın Katkısı: Uluslararası sistemin genel çerçevesi göz önüne alındığında, bu çalışmada benimsenen teorik yaklaşım, yapısal realizmi, bölgesel güvenlik komplekslerini, jeostratejik analizi ve sosyal yapısalcılığı bir araya getiren bir okuma sunmaktadır. Waltz'a göre, devletlerin dış politika davranışları, uluslararası sistemin anarşik yapısının ve güç dağılımının dayattığı yapısal zorunluluklarla şekillenir. İttifaklar, bu bağlamda, güç dengesi kurma ve güvenliği maksimize etme araçlarıdır (Waltz, 1979, 88-101). Buzan ve Waever'ın bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi, güvenlik ilişkilerinin küresel düzeye indirgenemeyeceğini, karşılıklı bağımlılığın ve tehdit algılarının yoğunlaştığı bölgesel düzeyde analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bakış açısı, Türkiye-Azerbaycan ekseninin Avrasya güvenlik mimarisinin spesifik bir alt bölgesi olarak değerlendirilmesine olanak tanır (Buzan & Waever, 2003, 45-79). Brzezinski'nin "Avrasya satranç tahtası" metaforu, Türkiye ve Azerbaycan'ı enerji koridorları, ulaştırma hatları ve jeopolitik geçiş güzergahları aracılığıyla Hazar-Karadeniz eksenini boyunca kritik "mihver devletler" olarak konumlandırarak bu bölgesel kompleksin maddi ve stratejik boyutunu görünür kılmaktadır (Brzezinski, 1997, 123-140).

Bu yapısal ve jeopolitik açıklamalar, devlet davranışının maddi kapasite ve tehdit algısına indirgenemeyeceğini savunan yapısalcı yaklaşım, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin kimlik temelli ve normatif temellerini anlamak için tamamlayıcı bir boyut sunmaktadır. Wendt'in vurguladığı gibi, anarşi devlet davranışını zorunlu olarak belirlemez. Güvenlik siyaseti, devletlerin birbirlerine atfettiği anlamlar, kimlikler ve roller aracılığıyla inşa edilir (Wendt, 1992, 391-425). Dolayısıyla kimlik, dış politikanın arka planını oluşturan pasif bir unsur, stratejik yönelimleri meşrulaştırmada etkili bir araçtır. Nitekim Karayel'in belirttiği gibi, "tek millet, iki devlet" söylemi retorik bir yakınlık. Bu, ortak tarihsel hafıza, tehdit algıları ve kültürel süreklilik üzerinden üretilen

bir güvenlik topluluğu ve stratejik kimlik inşasıdır (Karayel, 2024, 379–396). Bu çalışma, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini, yapısal ve bölgesel kısıtlamalarla belirlenen jeopolitik güç yansıtma prizması ile söylemsel düzeyde inşa edilen ortak kimlik, tarihsel hafıza ve normatif yakınlıklar üzerinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu iki boyut ele alındığında, ilişkilerin güç dengesiyle veya kültürel yakınlıkla açıklanamayacağı, maddi-jeopolitik gerçeklikler ile kimlik-yapısalcı unsurların kesişim noktasında anlam kazandığı aşikârdır. Murinson’a göre Karabağ gibi yüksek gerilimli kriz alanlarında ‘tek millet, iki devlet’ söyleminin yeniden üretilmesi, duygusal bir retorik, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki karşılıklı stratejik taahhüdün ve güvenlik dayanışmasının açık bir ifadesidir (Murinson, 2004, 499–521).

Karabağ meselesi etrafında şekillenen Türkiye-Azerbaycan ittifakı, güvenlik kaygılarına dayalı bir yaklaşım olarak ortaya çıkmış ve kolektif bir kimlik inşası tarafından yönlendirilen bir dış politika pratikleri bütününe dönüşmüştür. Anderson’ın *hayali cemaat* kavramsallaştırması bu noktada aydınlatıcıdır. İki toplum arasında kurulan ortak kader anlatıları, zafer hafızası ve sembolik birlik, Türkiye’ye yönelik sempatinin tarihsel bağların ötesinde uluslarötesi bir kimlik tahayyülüne dönüşmesini mümkün kılmaktadır (Anderson, 1991, 15–38). Bu kimlik temelli yaklaşım, Huntington’ın medeniyetler paradigmasıyla da uyumludur. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dayanışma, ortak bir kültürel-medeniyetsel havza, benzer tarihsel hafızalar ve paylaşılan değerler dünyasına dayanan bir medeniyet ittifakı mantığını pekiştirmektedir (Huntington, 1996, 125–128). Bu çerçevede, Türkiye’nin NATO içindeki konumuyla çelişmeden bölgesel özerklik geliştirme yönelimlerini anlamak bakımından önem taşımaktadır. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini tek bir teoriye indirgemek, bu yapının analitik derinliğini zayıflatmaktadır. Bu nedenle çalışma, yapısal realizm, yapısalcılık ve jeopolitik yaklaşımlar temelinde, maddi ve ideolojik unsurların birlikte şekillendirdiği bir analiz ortaya koymaktadır.

Türkiye’nin 1990’lardan itibaren Azerbaycan ile ilişkilerini kurumsallaştırma çabaları, başlangıçta büyük ölçüde kültürel ve ekonomik ortaklıklar üzerine inşa edilmiş, 2000’li yıllarda askerî ve güvenlik temelli işbirliği yönünde ilerlemiştir. Bu dönüşüm, Azerbaycan’ın ulusal güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermiş ve Türkiye’nin Güney Kafkasya’da şekillenen

bölgesel güvenlik vizyonu ile örtüşmüştür. Özellikle 2002 sonrasında imzalanan askerî eğitim ve teknik işbirliği anlaşmaları, iki ülkenin savunma yapıları arasında kurumsal derinleşmeyi hızlandırmıştır. Türkiye'nin savunma sanayi kapasitesinin Azerbaycan'a aktarılması ve İkinci Karabağ Savaşı öncesinde ve sırasında Bayraktar TB2 gibi insansız hava araçlarının sahada kullanılması, bu stratejik ortaklığın kimlik temelli bir çerçeveden çıkarak teknolojik yeteneklere dayanan operasyonel bir nitelik kazandığını göstermektedir (Kınık & Çelik, 2021, 170–185).

Bu gelişmeler, Türkiye–Azerbaycan ilişkilerinin tarihsel ve kültürel yakınlığa dayalı yapısının, güvenlik topluluğu modeli içinde karşılıklı savunma kapasitesi inşasına ve entegrasyona yöneldiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Türkiye–Azerbaycan ittifakı, normatif ve realist parametreler üzerinden açıklanabilir. Normatif düzlemde ortak dil, tarih, kültür ve din etrafında şekillenen kimlik yakınlığı belirginleşirken, realist düzlemde karşılıklı stratejik çıkarlar, güvenlik tehditleri ve enerji altyapısı gibi maddi unsurlar belirleyici hâle gelmektedir. Bu iki düzeyin kesiştiği noktada kimlik, dış politikada geçmişe gönderme yapan bir unsur olmaktan çıkarak geleceğe dönük stratejik yönelimi ifade eden bir çerçeveye dönüşmektedir.

Jeopolitik İnşa ve Stratejik Kimlik Bağlamında Karabağ: “Jeopolitik kimlik” kavramı, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin dönüşümünü anlamak için açıklayıcı bir araç olarak kullanılabilir. Jeopolitik kimlik, bir devletin uluslararası sistemde kendini nerede konumlandığına, hangi değerlerle özdeşleştiğine ve hangi tehdit algılarının eylemlerine rehberlik ettiğine dair bütüncül bir bakış açısını ifade eder. Bu çerçevede, Türkiye'nin “Türk dünyası” ile kurduğu ilişkiler tarihsel bağlara ve kimlik temelli dış politika stratejilerine dayanmaktadır. 1990'lardan itibaren Turgut Özal ve Süleyman Demirel dönemlerinde geliştirilen “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası” söylemi, bu jeopolitik kimliğin ilk tohumlarını içermektedir (Balcı & Buchwalter, 2001, 23–41; 79–95).

Kimlik temelli dış politika anlayışında Alexander Wendt'in sosyal yapılandırmacılık yaklaşımı öne çıkmaktadır. Wendt'e göre devletlerin dış politikaları maddi kapasitelere, kolektif kimliklere, normlara ve sosyal etkileşimlere dayanır (Wendt, 1999, 250–255). Bu normatif boyut, Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik dış politikasında güçlü biçimde hissedilmektedir. “Tek

millet, iki devlet” söylemi kültürel yakınlık, ortak tehdit algıları ve kolektif güvenlik çıkarları temelinde şekillenen bir aidiyetin ifadesidir. Bu kimlik temelli ortaklık, güvenlik, enerji, ulaştırma ve kültür politikaları alanlarında giderek derinleşen bir işbirliğine dönüşerek kurumsal bir altyapı üretmiştir.

Kimlik-güvenlik ilişkisi dayanışma üretirken dışlayıcı etkiler de ortaya çıkarabilmektedir. Türkiye ve Azerbaycan arasında kurulan bu yakınlık, başta Ermenistan olmak üzere bazı aktörler tarafından dışlayıcı ve istikrarı bozucu bir eksen olarak algılanmaktadır. Bu durum, kimliğin bölgesel güvenlik mimarisini şekillendirmedeki yapıcı ve gerilim üreten yönlerine işaret etmektedir (Karayel, 2024, 386–388). Kimlik ile güvenlik arasındaki etkileşim, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde karşılıklı biçimde güçlenen iki temel eksen hâline gelmiştir. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki dış politika uyumunu açıklarken Karabağ ihtilafı klasik güvenlik paradigmalarıyla sınırlı tutulamaz. Bu uyum, iki ülke arasında giderek sağlamlaşan jeopolitik kimlik inşasıyla ele alınmalıdır. Bu çerçevede, John Agnew’in coğrafi söylem teorisi, mekânın fiziksel bir ortam olarak kimliklerin, tehdit algılarının ve siyasi anlamların üretildiği sosyal bir yapı olduğunu öne sürer. Devletlerin uluslararası arenadaki konumları, mekânı nasıl tahayyül ettikleriyle şekillenir. (Agnew, 2003, 8–12).

Azerbaycan için Karabağ, işgal edilmiş bir toprak parçası olarak görülmez. Kolektif hafızada derin bir travma ve ulusal direnişin sembolik bir alanı olarak anlam kazanır. Türkiye için Karabağ ise “tek millet, iki devlet” söylemi çerçevesinde tarihsel sorumlulukla bütünleşen bir kardeşlik mekânı ve Türk dünyasına yönelik jeopolitik tahayyülün sınılandığı stratejik bir alan niteliği taşır. Bu çerçevede Karabağ, mekânsal aidiyetin ve kimlik temelli birliğin siyasal yansımalarının belirgin örneklerinden biri hâline gelmektedir. Gearóid Ó Tuathail’in *jeopolitik tahayyül* kavramı bu noktada açıklayıcı bir çerçeve sunar. Devletlerin dış politika davranışları çıkar hesaplarının yanı başında tarihsel olarak inşa edilmiş mekân algıları, sembolik coğrafyalar ve ulusal anlatılar üzerinden şekillenir (Ó Tuathail, 1996, 11–28). Bu perspektiften bakıldığında Türkiye’nin Karabağ’a yönelik angajmanı, Azerbaycan’a sağlanan askerî ya da diplomatik desteğin dışına taşarak Ankara’nın Türk dünyasıyla bütünleşme vizyonunu somutlaştıran bir dış politika pratiği olarak anlam kazanır. Bu nedenle jeopolitik kimlik, mevcut sınırlar temelinde

sabitlenen bir olgu olarak kalmaz; tarihsel hafızalar, kültürel bağlar ve jeo-kültürel tahayyüller üzerinden sürekli yeniden üretilir.

Türkiye'nin 2020 İkinci Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan'a verdiği teknik ve askerî destek, bu jeopolitik tahayyülün sahadaki en somut yansımalarından birini oluşturmuştur. Bu noktada Joseph Nye'nin yumuşak güç yaklaşımıyla birlikte "sert destekle pekiştirilen yumuşak güç" formülü öne çıkmaktadır. Türkiye'nin Bayraktar İHA'ları aracılığıyla sağladığı operasyonel katkı, askerî başarı üretimiyle sınırlı kalmamış, ortaklığa yönelik kamu meşruiyetini güçlendirerek kimlik temelli ve siyasal bağların daha görünür hâle gelmesini sağlamıştır (Nye, 2004, 5–7). Karabağ meselesi, güvenlik, kimlik ve coğrafya merkezli bir dış politika inşasını zorunlu kılmakta, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini tarih, anlam, tahayyül ve temsil üzerinden kurulan derin bir stratejik kimlik ittifakı olarak görünür hâle getirmektedir.

Bölgesel Sistem Teorisi ve Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Gelişen Aktörlük: Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik kavramı geleneksel olarak askerî tehditlerin ortadan kaldırılmasına odaklanan dar bir çerçevede ele alınmışken, bu anlayış günümüzde daha kapsamlı bir yaklaşıma evrilmiştir. Devletler arası ilişkiler, bölgesel etkileşimler ve ulusötesi tehditler, güvenliğin yapısını görünür kılmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini kimlik benzerlikleriyle sınırlı olmayan, bölgesel güvenlik kompleksleri çerçevesinde ele alınması gereken bir ilişki seti olarak değerlendirmek gerekmektedir. Barry Buzan ve Ole Waever tarafından geliştirilen bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, coğrafî olarak birbirine yakın devletlerin güvenliğinin birbirinden bağımsız olmadığını; karşılıklı bağımlı, etkileşimli ve birbirini şekillendiren bir yapı içinde ele alınması gerektiğini öne sürer (Buzan & Waever, 2003, 384–390).

Özellikle Güney Kafkasya bağlamında Azerbaycan'ın güvenlik stratejisi, Ermenistan merkezli tehdit algılarıyla sınırlı kalmayan, İran'ın ideolojik etkisi, Rusya'nın bölgesel hegemonik konumu ve Batı'nın stratejik yönelimleriyle birlikte şekillenen bir yapı arz etmektedir (Buzan & Waever, 2003, 384–390). Bu karmaşık tehdit ortamında Türkiye, Azerbaycan için geleneksel bir müttefik konumunda, bölgesel güvenlik denkleminde dengeleyici bir aktör niteliği taşımaktadır. Buzan ve Wæver'ın kavramsallaştırdığı üzere, bu dengeleyici işlev askerî destekle sınırlı kalmayan

bir içerik taşımakta; bölgesel güvenlik mimarisinin sürdürülebilirliği, istikrarın sağlanması ve tehditlerin sınırlandırılması açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Türkiye, Azerbaycan’ın bölgesel güvenlik kompleksi içinde karşı karşıya kaldığı tehditlere karşı başvurduğu dengeleyici bir güç işlevini yerine getirmektedir (Buzan & Waever, 2003, 384–390).

Türkiye’nin jeopolitik kimliği, Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı ittifak sistemleriyle (özellikle NATO ile) güçlü bağlarını sürdürürken, eş zamanlı olarak Avrasya ve Türk dünyası ile daha yakın ilişkiler kurma çabasıyla çift eksenli bir yapı oluşturmuştur. Bu eksen, Türkiye’nin dış politika kimliğinin esnek doğasını yansıtmaktadır. Bu esnek jeopolitik kimlik sayesinde Türkiye, Batı ile entegrasyonunu sürdürmüş ve post-Sovyet coğrafyasında etnik ve kültürel ortaklıklara dayalı yeni diplomatik girişimler geliştirmiştir. Bu çerçevede Azerbaycan, tarihsel yakınlık ve stratejik derinlik temelinde Türkiye’nin “doğal müttefiki” olarak konumlanmaktadır (Larrabee & Lesser, 2003, 105–110).

Azerbaycan’ın jeopolitik yönelimini belirleyen en önemli faktörlerden biri, kimlik temelli dış politikayı pragmatik çıkarlarla sentezleyen bir dengeleme stratejisidir. Haydar Aliyev döneminde şekillenen ve Rusya, İran ve Batı arasında hassas bir dengeyi sürdüren bu politika, özellikle Türkiye ile geliştirilen stratejik ortaklık aracılığıyla İlham Aliyev döneminde daha net bir yön kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte Türkiye, kültürel yakınlık temelli ilişkilerin ötesine geçerek, enerji diplomasisi, savunma sanayii işbirlikleri ve ortak güvenlik algıları aracılığıyla Azerbaycan’ın birincil müttefiki konumuna ulaşmıştır. Tadevosyan’a göre, Azerbaycan’ın dış politikasının şekillenmesinde pragmatik denge ile kimlik temelli yönelimler iç içe geçmiştir. Bu durum Karabağ meselesi gibi çatışma alanlarında da belirgindir. (Tadevosyan, 2024, 3, 7, 11-15). Dolayısıyla Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin kavramsal temeli, kimlik temelli yakınlıkla birlikte bölgesel güvenlik kompleksleri, esnek jeopolitik kimlikler ve dengeleme stratejileri ekseninde şekillenmiştir. Bu temeller, ilişkilerin istikrarlı ve uzun vadeli bir yapıya evrilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, özellikle Barry Buzan ve Ole Waever tarafından geliştirilen Kopenhag Okulu’nun analitik çerçevesi üzerinden güvenlik kompleksi kavramı öne çıkmaktadır. Buzan ve Wæver’a göre güvenlik kompleksi, “güvenlik ilişkileri birbirine o kadar bağlı olan devlet

kümelerini ifade eder ki, bunlar birbirinden bağımsız olarak analiz edilemez” (Buzan & Waever, 2003, 43-44). Bu çerçevede, bölgesel güvenlik kompleksleri askerî tehditlerle birlikte tarihsel düşmanlıklar, coğrafi yakınlık ve dış aktörlerin müdahale kapasitesi tarafından beslenmektedir. Türkiye ve Azerbaycan arasında Güney Kafkasya’da inşa edilen güvenlik ortaklığı, güvenliğin bu çok yönlü anlayışının bir örneği olarak değerlendirilebilir. Zira iki ülkenin güvenlik algıları birbirine bağımlı hale gelmiş ve bölgesel düzeyde ortak tehdit tanımlarına evrilmiştir (Buzan & Waever, 2003, 43-47).

Neorealist teori çerçevesinde şekillenen ittifak kurma davranışları, uluslararası sistemin yapısal özelliklerinden kaynaklanır. Kenneth Waltz’un sistem teorisine göre, anarşik uluslararası yapı, devletleri kendi güvenliklerini sağlamak için bireysel veya kolektif stratejilere yönlendirir. Bu stratejiler arasında özellikle tehditleri dengeleme amacıyla kurulan ittifaklar öne çıkar (Waltz, 1979, 105-110). 1990’lardan itibaren gelişen Türkiye ve Azerbaycan arasındaki yakınlaşma, başlangıçta kültürel ve tarihsel bağlara dayalı bir kardeşlik retoriğiyle sınırlı kalsa da, zamanla sistemik tehditlere karşı geliştirilmiş bir güvenlik ittifakına dönüştü. Bu dönüşüm, Waltz’un öne sürdüğü gibi, dış politika davranışını yönlendiren sistemin yapısal baskılarıyla açıklanabilir (Waltz, 1979, 105-110). Özellikle 2020 İkinci Karabağ Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin Azerbaycan’a verdiği siyasi, askerî ve teknik destek, bu ittifakın retorik düzeyle sınırlı kalmadığını ve kurumsal bir yapı kazandığını göstermiştir. İki ülke arasında imzalanan Şuşa Beyannamesi (2021), askerî ortaklıkların ötesine geçerek dış politika koordinasyonunu kurumsallaştırmış ve Türkiye’yi Azerbaycan’ın güvenlik kompleksi içinde bir “dengeleyici güç” olarak konumlandırmıştır. Bu ilişki, bölgesel güç dengelerinin yeniden tanımlandığı jeopolitik bir konjonktürde şekillenen, Waltz’un sistem teorisinde ortaya koyduğu temel tezlerle tutarlı bir ittifak mimarisine dönüşmüştür. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki derinleşen stratejik işbirliği, tarihsel ve kültürel kardeşlik ekseninde sınırlı kalmayıp, küresel jeostratejik düzlemde de önem kazanmaktadır. Zbigniew Brzezinski’nin “Avrasya satranç tahtası” yaklaşımı, bu ikili ilişkinin uluslararası sistemdeki konumunu kavramsallaştırmak için oldukça açıklayıcıdır. Brzezinski’ye göre, Avrasya kıtası demografik büyüklüğü ve doğal kaynakları nedeniyle küresel hâkimiyetin belirlendiği jeopolitik bir

arenadır. Bu satranç tahtasında hâkimiyet kurmak, gücün bölgesel ölçekte kurulmasını ve küresel düzeyde inşa edilmesini gerektirir. (Brzezinski, 1997, 46-49). Bu çerçevede Türkiye-Azerbaycan ittifakını açıklarken neorealist yapısal zorunlulukların ötesine geçen bir boyutun da dikkate alınması gerekir. İki ülke arasındaki güvenlik işbirliği, tehdit algılarının kesişmesi kadar, bu tehditlerin nasıl tanımlandığı ve siyasal karar alıcılar tarafından nasıl anlamlandırıldığıyla da ilgilidir. Bu durum, ittifakın salt reaktif bir dengeleme refleksi değil, bölgesel düzen kurma iddiası taşıyan proaktif bir stratejiye evrildiğini göstermektedir. Türkiye'nin Azerbaycan güvenlik mimarisindeki rolü, klasik ittifak literatüründe öngörülen geçici çıkar uyumlarının ötesinde, uzun vadeli bir stratejik bağlanma örneği sunmaktadır. Bu bağlamda söz konusu ilişki, neorealizmin açıklayıcı gücünü teyit ederken, devletlerin yapısal baskılar altında dahi ittifaklarını kalıcı ve yönlendirici araçlara dönüştürebileceğini ortaya koymaktadır. Böyle bir örnek, ittifak çalışmalarında güvenlik mantığı ile bölgesel liderlik arayışı arasındaki ilişkinin yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye'nin Kafkasya, Orta Asya ve Hazar bölgesine yönelik dış politika girişimleri, bu "büyük satranç tahtası" üzerinde daha aktif ve dönüştürücü bir rol oynama arzusunu yansıtmaktadır. Azerbaycan, bu satranç oyununda Türkiye için bir müttefik olarak Avrasya'da Türk kimliği merkezli jeopolitik vizyonun anahtarı konumundadır. Özellikle 2020 İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra iki ülke arasında kurulan askerî, ekonomik ve diplomatik koordinasyon, Brzezinski'nin tarif ettiği jeopolitik dinamizmin bir yansıması olarak görülebilir. Ortak askerî tatbikatlar, savunma sanayii işbirlikleri, enerji taşımacılığı ve kültürel diplomasi faaliyetleri, bu entegrasyonu kurumsallaştıran temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Brzezinski, 1997, 46–49). Brzezinski'nin vurguladığı gibi, Avrasya'yı kontrol eden aktör küresel gücü belirleme potansiyeline sahiptir. Bu çerçevede Türkiye-Azerbaycan ittifakı, ikili ilişkilerin bir sonucu olarak bölgesel sistemi yeniden şekillendirme sürecinde stratejik bir tercih niteliği taşımaktadır. Bu nedenle, bu işbirliğinin analizi tarihsel yakınlığı, uluslararası sistemdeki konumlanışı ve güç projeksiyonunu dikkate almalıdır.

Türkiye-Azerbaycan ittifakını uluslararası ilişkilerde analiz etmek için, klasik realizmden ziyade bölgesel güvenlik kompleksleri ve çok düzeyli

aktörlük teorileri daha açıklayıcıdır. Buzan ve Wæver'in Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, güvenlik algılarının coğrafi yakınlık ve bölgesel dinamikler aracılığıyla oluştuğunu öne sürer (Buzan & Wæver, 2003, 43-47). Türkiye ve Azerbaycan arasındaki Karabağ merkezli yakınlaşma da, iç içe geçmiş tehdit algıları ve bölgesel düzeyde çıkar uyumunun bir sonucu olarak bu teorik çerçevede ele alınabilir. İkinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi anlamına gelmiş ve Türkiye'nin bölgesel güvenlik sağlayıcısı konumunun pekişmesi sonucunu doğurmuştur (Buzan & Wæver, 2003, 43-47). Bu bağlamda Türkiye, Batı ittifak sisteminin çevresel bir unsuru olmakla sınırlı kalmayıp, Güney Kafkasya'da otonom bir düzen kurucu aktör olarak tanımlanabilir. Bu durum, Hedley Bull'un "düzen kurucu güç" kavramıyla da örtüşmektedir (Bull, 1977, 79-81). Dahası, Türkiye-Azerbaycan ittifakı, bölgesel sistemin çok kutuplu yapısıyla uyumludur. Rusya, İran ve Çin gibi aktörlerin bulunduğu jeopolitik bir ortamda, Türkiye ve Azerbaycan'ın kurduğu ortaklık, karşılıklı bağımlılık ilişkileri ve bölgesel ölçekte otonom inisiyatif geliştirme kapasitesi sayesinde öne çıkmaktadır. Dolayısıyla ittifak, savunmacı bir dayanışma biçimi olarak bölgesel düzen içinde dengeleyici ve düzen kurucu bir aktörlük girişimi niteliği taşımaktadır. Öniş'in tespit ettiği gibi, Arap devrimlerini takiben Türkiye, dış politikasında klasik ittifak kalıplarını aşan bir bölgesel etki alanı yaratma arayışıyla daha bağımsız, otonom ve bölgesel odaklı bir güç yörüngesi benimsemiştir (Öniş, 2014, 207-217). Bu çerçevede Türkiye'nin Orta Doğu, Kafkasya ve Avrasya'daki artan aktivizmi, normatif söylemlerden bağımsız olarak çok kutuplu bölgesel yapı içinde otonom hareket etme kapasitesine dayanmaktadır. Karabağ çatışması etrafında şekillenen Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, güvenlik kompleksleri yaklaşımı ve jeopolitik kimlik inşası açısından disiplinler arası bir analizi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda ittifak, stratejik bir yakınlaşma olarak yapısal ve ideolojik düzeylerde kurumsallaşmış bir bölgesel sistem mimarisi niteliği taşımaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki Karabağ meselesi merkezli stratejik işbirliğinin geçirdiği jeopolitik dönüşümü analiz etmektir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ merkezli

toprak anlaşmazlığı, iki devlet arasındaki bir sınır meselesi olarak kalmamış ve bölgesel jeopolitik dengelerin yeniden inşasını zorunlu kılan bir krize dönüşmüştür. Bu kriz, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin niteliğini belirlemede belirleyici bir rol oynamış ve ortak tarih, dil ve kimlikle beslenen sembolik ittifakı kurumsal ve askerî-teknolojik boyutlara taşımıştır. Bu çerçevede çalışma, 2020 İkinci Karabağ Savaşı sonrasında yeniden tanımlanan Türkiye-Azerbaycan ittifakını, etno-kültürel dayanışma zemininden çıkarak çıkar temelli bir jeopolitik işbirliği olarak ele almaktadır. İttifakın içeriği, ortak söylemler ya da liderlik düzeyindeki açıklamalarla sınırlı bir görünüm sergilememekte, ortak askerî tatbikatlar, savunma sanayii işbirlikleri, enerji taşıma hatları ve diplomatik koordinasyon gibi somut alanlarda görünürlük kazanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın birincil hedefi, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin bu yeni boyutunu teorik, tarihsel ve stratejik bir çerçevede incelemektir.

Çalışma, bu stratejik ittifakın çevresel yansımalarını da dikkate almaktadır. Özellikle Rusya, İran ve Batı bloku (ABD, AB ve NATO) gibi bölge dışı ve bölge içi aktörlerin Türkiye-Azerbaycan ittifakına yönelik yaklaşımları, bu işbirliğinin kendi dış politika mimarileri içinde nasıl değerlendirildiğine ve konumlandırıldığına dair veriler sunmaktadır. Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, bu aktörlerin stratejik hesaplamalarında yer almakta ve ittifakın sınırları ile potansiyelini belirleyen bir parametre olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma, Karabağ meselesi üzerinden yeniden şekillenen bu stratejik işbirliğinin gelecekte nasıl evrileceği, bölgesel barış ve güvenlik mimarisi içinde hangi işlevi üstleneceği ve bu yeni konfigürasyonda Türkiye ile Azerbaycan'ın hangi rolleri üstlenebileceği sorularına da yanıt aramaktadır. Böylece Türkiye-Azerbaycan ittifakının mevcut durumu ve bu yapının gelecekteki senaryolar içindeki muhtemel konumlanışı bilimsel analizler aracılığıyla ortaya konulmaktadır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Türkiye ve Azerbaycan arasında son otuz yılda gelişen ilişkiler, iki devlet arasındaki tarihsel, kültürel ve dilsel yakınlığa dayalı dostluk bağlarıyla açıklanamaz. Bu ilişkiler, özellikle 2020 Dağlık Karabağ Savaşı sırasında ve sonrasında, bölgesel güvenlik, enerji politikaları, ulaşım güzergâhları, savunma sanayii işbirlikleri ve diplomatik koordinasyon alanlarında yeni bir stratejik

boyut kazanmıştır. Bu nedenle Türkiye-Azerbaycan ittifakının niteliğini, kapsamını ve etkilerini geleneksel “kardeşlik retoriği” çerçevesinde analiz etmek yeterli değildir. Ortaya çıkan yeni ilişki biçimi, Güney Kafkasya’nın güvenlik mimarisini dönüştürme potansiyeli taşıyan kurumsal, askerî ve jeopolitik bir stratejik ittifak modelini temsil etmektedir. Bu çalışma, söz konusu ittifakın dönüşümünü disiplinler arası bir yaklaşımla ele alarak Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin bölgesel sistem üzerindeki yapısal etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye’nin Azerbaycan ile geliştirdiği ilişkiler, Güney Kafkasya’daki güvenlik politikaları, enerji transit güzergâhları üzerindeki kontrolü ve Batı ittifak sistemiyle kurduğu dengeleme politikası bağlamında ikili düzeyle sınırlı bir görünüm sergilememekte, bölgesel ve küresel güvenlik dengeleri açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın önemi iki yönlüdür. Bölgesel siyasetin anlaşılması ve Türkiye’nin yeni nesil dış politika araçlarının analiz edilmesi bu çerçevede öne çıkmaktadır. Mevcut literatürde Türkiye-Azerbaycan ilişkileri genellikle tarihsel bağlar, ortak kimlik unsurları ve enerji güvenliği eksenleri üzerinden ele alınmıştır. Ancak bu yaklaşımlar son dönemde ortaya çıkan stratejik koordinasyonun derinliğini ve ortak savunma vizyonunu yeterince yansıtmamaktadır. İki ülkenin savunma doktrinlerinin, özellikle Şuşa Beyannamesi (2021) gibi belgeler aracılığıyla yakınlaşması, ortak tatbikatların sayısının ve kapsamının artması, askerî kapasite geliştirme süreçlerinin senkronizasyonu ve bölgesel krizlerdeki tutumların paralellliği, bu ilişkilerin niteliğinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle çalışmanın teorik ve analitik çerçevesi, dış politika söylemlerinin yanı sıra başında güç projeksiyonu araçları üzerinden de derinlemesine bir analiz gerektirmektedir.

Çalışma, Türkiye’nin dış politikasının yanında Azerbaycan’ın güvenlik mimarisini ve dış ilişkilerindeki kurumsal yönelimleri anlamaya da katkı sunmaktadır. Azerbaycan’ın özellikle 2020 sonrası askerî kapasitesini modernize etme sürecinde Türkiye ile kurduğu yakın işbirliği, bu ülkenin dışa bağımlılık yapısını yeniden şekillendirmiştir. Türkiye’nin savunma sanayii ürünleri (İHA ve SİHA’lar, zırhlı araçlar, komuta-kontrol sistemleri), danışmanlık desteği ve eğitim programları, Azerbaycan ordusunun yeniden yapılandırılmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu çerçevede iki ülke

arasında ortaya çıkan “asimetrik ancak stratejik uyum” ilişkisi, yeni bir ittifak modelini beraberinde getirmiştir.

Çalışma, Güney Kafkasya'daki diğer aktörler olan Rusya, İran ve Ermenistan açısından ortaya çıkan yeni stratejik denklemleri de dikkate almaktadır. Türkiye-Azerbaycan ittifakının kurumsallaşması, bu aktörlerin dengeleme politikalarını ve güvenlik algılarını doğrudan etkilemektedir. Rusya'nın bölgede “barış gücü” adı altında sürdürdüğü varlığın Türkiye-Azerbaycan koordinasyonu ile nasıl dengelendiği ve İran'ın kuzey sınırındaki değişen jeopolitik koşullara verdiği tepkiler, tüm bölgesel sistemi ilgilendiren gelişmeler arasında yer almaktadır. Bu nedenle çalışmanın önemi ikili ilişkilerle sınırlı değildir ve çok kutuplu bir bölgesel analiz bağlamında ele alınmaktadır.

Kavramsal olarak bu çalışma, ittifak ilişkilerinin doğası ve dönüşümü hakkında akademik bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Literatürde sıkça kullanılan “stratejik ortaklık” ve “ittifak” kavramlarının Türkiye-Azerbaycan örneğinde nasıl işlediği, bu ilişkileri şekillendiren sınırlar ve derinleşme dinamikleri somut bir vaka üzerinden tartışılacaktır. Bu yaklaşım, Türkiye'nin Batı ile kurduğu ittifak ilişkilerinden farklı olarak Azerbaycan ile olan ilişkilerinde daha esnek, pragmatik ve bölgesel odaklı bir strateji izlediğini ortaya koymaktadır.

1.4. Çalışmanın Metodolojisi

Bu çalışma, Türkiye ve Azerbaycan arasında son yıllarda gelişen stratejik ortaklık ilişkisini tarihsel ve teorik bir perspektiften ele almak üzere yapılandırılmış bir metodolojik yaklaşım izlemektedir. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri belge ve içerik analizi kullanılmış süreç boyunca özellikle karşılaştırmalı tarihsel analiz, jeopolitik okuma analizi yöntemleri birlikte değerlendirilmiştir. Böylece diplomatik söylemlerin, bu söylemlerin eyleme dönüştüğü kurumsal, askerî ve stratejik mekanizmalar da ele alınmıştır. Öncelikle çalışma, Türkiye ve Azerbaycan arasında imzalanan ikili anlaşmalar, stratejik belgeler, ortak bildiriler ve savunma protokolleri gibi birincil kaynakları, belge tabanlı içerik analizi tekniğini kullanarak incelemeye tabi tutmuştur. Örneğin, 2010 tarihli “Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması”, 2021 tarihli “Şuşa Beyannamesi” ve ikili askeri işbirliği

protokolleri bu çerçevede analiz edilmiştir. Bu belgelerde yer alan ifadeler, ortak tehdit algısı, güvenlik mimarisi ve dış politika koordinasyonu açısından kategorize edilerek analiz edilmiştir. İkinci olarak, Türk ve Azerbaycanlı devlet yetkililerinin (Cumhurbaşkanları, Dışişleri ve Savunma Bakanları, Genelkurmay Başkanları) yaptıkları açıklamalar, beyanlar ve medya röportajları, nitel görüşme analizi ve söylem analizi teknikleri kullanılarak incelenmiştir. Bu söylemler, “tek millet, iki devlet”, “ortak kader”, “Karabağ zaferi” ve “ortak savunma vizyonu” gibi kavramsal çerçeveler etrafında sınıflandırılmış ve dış politika söyleminin dönüşümünü anlamak amacıyla teorik bir zemine oturtulmuştur. Araştırmanın üçüncü yöntemi olarak karşılaştırmalı tarihsel analiz kullanılmıştır. Çalışmada ikincil kaynak analizine büyük önem verilmiş ve konuyla ilgili uluslararası literatürde yer alan akademik makaleler, kitap bölümleri, politika raporları ve düşünce kuruluşu yayınları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın bir diğer özgün yönü, çoklu veri kaynaklarının kullanımına dayanan metodolojik çoğulculuktur. Her bir veri türü çapraz karşılaştırmaya tabi tutulmuş, böylece derinlik nesnellik artırılmıştır. Bu yöntem, özellikle propaganda veya retorik amaçlı ifadeler ile fiili stratejik uygulamalar arasındaki farkın ayırt edilmesini sağlamıştır. Araştırmanın sınırlarını belirlemek amacıyla metodolojik şeffaflık gözetilmiş ve çalışma boyunca açık kaynaklara dayalı veriler dâhil edilmiştir. Bu, akademik güvenilirlik ve etik araştırma ilkeleri açısından temel bir tercih olarak benimsenmiştir. Bu metodolojik yaklaşım, tarihsel derinliği teorik tutarlılığı sağlayarak, Türkiye-Azerbaycan ittifakının mevcut jeopolitik konumunu anlamak ve gelecekteki yönelimlerini tahmin etmek için sağlam bir temel sunmaktadır. Analiz, dış politika okumalarını kolaylaştırmakla kalmaz, bölgesel güvenlik mimarilerinin dönüşümünü açıklamaya da katkıda bulunur.

1.5. Kapsam ve Sınırlamalar

Bu çalışmanın kapsamı, Türkiye ve Azerbaycan arasında Karabağ meselesi merkezinde gelişen stratejik ortaklığın jeopolitik, askeri ve diplomatik boyutlarını değerlendirmekle sınırlıdır. Çalışma, tarihsel bağlamı dikkate almakla birlikte, özellikle 2020 İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra ivme kazanan kurumsal ve askeri işbirliğine odaklanmaktadır. Analiz, iki ülkenin söylemsel yakınlaşmasını, somut projeleri, ortak güvenlik politikalarını ve çok

tarafı bölgesel mimariler içindeki uyum süreçlerini kapsamaktadır. Bu bakımdan, çalışma politika yapıcılar ve akademik çevreler için bütüncül bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. Tematik kapsam açısından, çalışma üç ana boyut etrafında yapılandırılmıştır: (1) Türkiye ve Azerbaycan arasındaki kurumsallaşmış güvenlik işbirliği, (2) enerji, ulaştırma ve altyapı üzerinden şekillenen ekonomik stratejiler ve (3) bu ittifakın Güney Kafkasya'daki diğer aktörlerle (Rusya, İran, Ermenistan) ilişkiler bağlamında yarattığı yeni güvenlik dinamikleri. Bu alanlar, devlet kapasitesinin inşası ve bölgesel denge politikalarının dönüşümü açısından kritik öneme sahiptir. Bu çerçevede, çalışma siyasi söylemleri, askeri tatbikatları, savunma sanayii ortaklıklarını ve diplomatik belgeleri doğrudan incelemektedir.

Coğrafi kapsam açısından, çalışma esas olarak Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ikili ilişkiler düzleminde kalmakla birlikte, Güney Kafkasya, Orta Asya ve Hazar Havzası'nı içeren geniş bir jeopolitik bağlamda bir değerlendirme yapmaktadır. Zengezur Koridoru, Nahçıvan bağlantısı ve Hazar üzerinden Batı'ya ulaşan enerji hatları gibi projeler bu bağlamda önem kazanmaktadır. Ancak çalışma, tüm Orta Asya devletlerini veya Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ni doğrudan analiz etmemektedir. Bu çerçevelerin Türkiye-Azerbaycan eksenindeki etkisine dair sınırlı değerlendirmeler içermektedir. Zamansal kapsam büyük ölçüde 2000 sonrası döneme odaklanmakta, 2020 sonrasında hızlanan gelişmelere ağırlık vermektedir. Bu çerçevede, 2010 Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması ile başlayan kurumsallaşma süreci ile 2021 Şuşa Beyannamesi arasındaki fay hatları analiz edilmektedir. Bundan önceki dönem (1991–2000), tarihsel arka plan sağlamak amacıyla özetlenmiştir. Haydar Aliyev'in dış politika öncelikleri ve Türkiye'nin 1990'lardaki sınırlı askeri katkısı gibi konulara bağlamsal olarak atıfta bulunulmuştur.

Teorik sınırlamalara gelince, çalışma klasik realizm, neorealizm ve jeopolitik teoriler gibi dış politika analiz yaklaşımlarını kullanmakta, normatif teori ve sosyal inşacılık gibi yaklaşımlara sınırlı atıfta bulunmaktadır. Bu tercih, güvenlik işbirliği ve ulusal çıkarların önceliklendirildiği durumlarda devlet merkezli bir analiz yapısına duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Söylem analizi metodolojisi çerçevesinde kimlik unsurlarını dikkate alan bölümlere metinde yer verilmiştir. Çalışmanın ampirik sınırlaması, öncelikle açık

kaynaklara dayanmasıdır. Akademik dergiler, düşünce kuruluşu raporları ve güvenilir medya kaynakları kullanılmıştır. Bu nedenle bazı stratejik karar alma süreçleri, özellikle askeri planlamanın arka planı, dolaylı anlatılar veya beyan analizleri yoluyla yorumlanmak zorundadır. Bu metodolojik eksikliği gidermek için farklı kaynaklar çapraz karşılaştırma yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Siyasi sınırlamalar, güncel gelişmelerin dinamik doğasından kaynaklanmaktadır. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerindeki ittifakın, Karabağ zaferini takiben hızla değişen biçimi, analizde belirsizlikler yaratabilmektedir. Bu nedenle çalışma, belirli dönemler için geçerli olan bulgulara odaklanmaktadır. Devam eden gelişmeler nedeniyle bazı analizlerin zamanla geçerliliğini yitirebileceği dikkate alınmalıdır. Kurumsal sınırlamalar bağlamında, çalışma devlet düzeyindeki kurumsal aktörleri ele almaktadır. Bu kapsam ve sınırlamalar, çalışmanın kapsamlı ve odaklanmış bir analiz sunmasını sağlarken, gelecekteki araştırmalar için yeni yollar da açmaktadır. Örneğin, bu çalışmanın ardından Nahçıvan-Türkiye ilişkileri, Türk Devletleri Teşkilatı'nın askeri yapısı veya İran'ın Karabağ politikası gibi daha mikro düzeydeki konulara derinlemesine inmek mümkündür. Böylece bu araştırma, teorik ve ampirik zeminlerde genişlemeye uygun bir temel sağlamaktadır.

1.6. Literatür Taraması ve Katkı

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, akademik literatürde uzun yıllardır duygusal ve tarihsel bağları vurgulayan bir çerçevede incelenmiştir. Özellikle 1990'ların başında Azerbaycan'ın bağımsızlığını takiben, Türk dış politikasındaki “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası” retoriğiyle sembolize edilen açılım, ağırlıklı olarak kültürel diplomasi, dil birliği ve kimlik yakınlığı bağlamında değerlendirilmiştir. 2000'li yıllardan itibaren enerji boru hatlarının jeopolitik önemi artmış ve literatürde yeni bir odak noktası oluşmuştur. BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) boru hattı ve TANAP (Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı) projeleri, iki ülke arasındaki ilişkilerin kardeşliğe çıkar merkezli ve kurumsallaşmaya açık olduğunu göstermiştir. Mevcut literatürde önemli boşluklar bulunmaktadır. Her şeyden önce, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri genellikle tek boyutlu analizlerle sınırlandırılmış, ya duygusal retorik düzeyinde (örneğin, “iki devlet tek millet” yaklaşımı) ele alınmış ya da enerji politikalarına indirgenmiştir. Oysa Karabağ meselesi çerçevesinde gelişen askerî-siyasal ittifak, pragmatik bir işbirliğiyle bölgesel düzeni yeniden

yapılandırmayı hedefleyen kapsamlı bir stratejik ortaklık niteliği taşımaktadır. Bu açıdan, ve analitik bir çerçevede değerlendirilen çalışmalar literatürde sınırlı kalmaktadır.

İkinci olarak, mevcut literatürdeki çalışmaların önemli bir bölümü gazetecilik diline yakın, betimleyici nitelikte ya da doğrudan devlet söylemini yansıtan yüzeysel değerlendirmelerden oluşmaktadır. Buna karşın düşünce kuruluşları tarafından hazırlanan raporlar, ampirik veri kullanımı, tablo sunumu ve politika önerileri bakımından daha zengin bir içerik sunmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu raporlar çoğu zaman kuramsal derinlik ve eleştirel analiz açısından sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmada, teorik düzeyde klasik realizm ile savunmacı realizm arasında geçişken bir çerçeve benimsenmiştir. Türkiye ve Azerbaycan'ın dış politika hamleleri, dar anlamda çıkar maksimizasyonuna indirgenmek yerine, bölgesel bir güvenlik kompleksi içerisinde şekillenen kolektif savunma arayışının parçası olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, Buzan ve Wæver'ın güvenlik kompleksleri yaklaşımı ile Walt'ın ittifak teorileri çalışmanın kuramsal temelini oluşturmaktadır. Bu teorik zemin çerçevesinde şekillenen çalışmanın temel amacı, literatürdeki mevcut boşlukları gidermek ve anlatısal değerlendirmelerin ötesine geçen bir analiz sunmaktır. Bu çerçevede araştırma, veriler, arşiv belgeleri, resmî beyanların söylem analizi, askerî tatbikatlara ilişkin notlar ve uluslararası anlaşmalarla desteklenen tutarlı bir teorik yapı kurmayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışma, Türk dış politika literatürüne katkı sağlayacak biçimde, Türkiye'nin Karabağ sonrası dönemde ortaya koyduğu bölgesel liderlik iddiasının kurumsal ittifaklara nasıl dönüştüğünü ve Azerbaycan'ın bu süreçte hangi mekanizmalar aracılığıyla aktif biçimde katıldığını incelemektedir.

2. TÜRKİYE'NİN GÜNEY KAFKASYA STRATEJİSİ: TARİHSEL ARKA PLAN VE DÖNÜŞÜM

2.1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyete Türkiye'nin Kafkasya Politikası

Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Kafkasya'ya olan ilgisi, İran ve Rusya ile süregelen uzun vadeli jeopolitik rekabetin doğal bir uzantısı olarak şekillenmiştir. Kafkasya, Osmanlılar için yalnızca kuzeydoğu sınırlarını güvence altına alan stratejik bir tampon bölge değil, 16. yüzyıldan itibaren Safevi Devleti ile süregelen çatışmaların da ana cephelerinden biri olmuştur. Osmanlı-Safevi savaşları, Gürcistan ve Azerbaycan hattını sürekli değişen bir çatışma bölgesine dönüştürerek bölgenin askeri ve mezhepsel rekabet açısından kritik önem kazanmasına yol açmıştır. Roemer'in de belirttiği gibi Osmanlı-İran rekabeti Kafkasya üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu durum, sonraki yüzyıllarda Çarlık Rusyası'nın güneye doğru yayılma politikasıyla birleştiğinde, Osmanlı'nın bölgedeki siyasetini daha karmaşık bir hale getirmiştir (Roemer, 1986, 195–230). Böylece Güney Kafkasya, Osmanlı diplomasisinde hem doğu hem de kuzey sınırlarının kesişim noktasında yer alan ve sürekli dikkat gerektiren jeopolitik bir eksen haline gelmiştir (Roemer, 1986, 195-210; 221-230; 300-315).

19. yüzyıl boyunca, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya politikası, büyük ölçüde Rusya'nın giderek saldırganlaşan yayılmacı hamlelerine karşı bir savunma duruşuna dönüştü. Bu dönüşümdeki en kritik dönüm noktalarından biri, 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve ardından imzalanan Edirne Antlaşması oldu. Savaş sonucunda Rusya, Güney Kafkasya'da büyük çaplı toprak kazanımları elde ederken, Osmanlı İmparatorluğu bölgedeki önemli etkisini kaybetti ve Müslüman topluluklar üzerindeki tesirini sembolik bir düzeye indirmek zorunda kaldı. King'in belirttiği gibi, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Kafkasya, Rus Çarlığı'nın sistematik askeri ilerleyişi nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu ve İran'dan koparak tamamen Rus hakimiyetine kaydı; bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki geleneksel ağırlarını ve siyasi etkinliğini derinden aşındırdı (King, 2008, 45-58). 19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya'ya yönelik politikası, büyük ölçüde Rusya'nın yoğunlaşan yayılmacı baskılarına karşı bir savunma stratejisine dönüştü. Bu dönüşümün en kritik aşamalarından biri 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve

ardından gelen Edirne Antlaşması'ydı. Savaşın ardından Rusya, Güney Kafkasya'da geniş çaplı toprak kazanımları sağladı ve bölgedeki etkisini önemli ölçüde yitiren Osmanlı İmparatorluğu, Müslüman topluluklar üzerindeki tesirini sembolik bir düzeye indirmeye mecbur kaldı. Baddeley'in detaylı analizine göre, Rusya'nın askeri ilerleyişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki geleneksel otorite mekanizmalarını dağıtarak imparatorluğu bölgesel siyasette savunmacı ve sınırlı bir aktöre dönüştürdü (Baddeley, 1999, 107-140; 150-175). Bu süreç, Güney Kafkasya'nın 19. yüzyıl boyunca Osmanlı diplomasisinde etki kaybıyla damgalanan kritik bir jeopolitik alan haline gelmesine neden oldu.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Berlin Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu için belirgin bir diplomatik dönüm noktasını temsil eder. Antlaşma, Kars, Ardahan ve Batum'un Rusya'ya devrini onaylayarak Çarlık rejiminin Güney Kafkasya'daki hâkimiyetini etkili biçimde sağlamlaştırdı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgedeki diplomatik ve stratejik manevra alanını önemli ölçüde daralttı (Yavuz & Sluglett, 2011, 1-17; Yavuz, 2011, 17-55). Berlin düzenlemesi, Kafkasya ve Balkanlar'dan Osmanlı topraklarına yönelen yoğun göç hareketleri aracılığıyla imparatorluk içinde demografik ve sosyal dönüşüm sürecini de tetikledi. Bu süreç hem iç siyasi dengeleri hem de dış politika yönelimlerini etkiledi (Özkan, 2022, 63-86). 19. yüzyılın sonlarına doğru Rusya'nın Güney Kafkasya'daki artan askeri ve idari hâkimiyeti, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkisini önemli ölçüde zayıflattı. Bu durum, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra özellikle görünür hâle geldi. Savaşı takiben imzalanan Berlin Antlaşması (1878), Kars, Ardahan ve Batum'un Rusya'ya terkini resmen onaylayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Transkafkasya üzerindeki fiili egemenliğini tamamen sona erdirdi (Yavuz & Sluglett, 2011). Böylece Osmanlı İmparatorluğu, Güney Kafkasya'da stratejik derinliğinin ve bölgesel diplomatik manevra kapasitesinin önemli bir kısmını kaybetti. Rusya'nın bölgeyi kendi imparatorluk sistemine dahil etme süreci, 19. yüzyıl boyunca izlediği askeri ilerleme stratejisinin bir devamıydı. Allen ve Muratoff'un klasik eserinde gösterildiği gibi Çarlık Rusyası Kafkasya'da yalnızca sınır güvenliğini sağlamakla yetinmiyor, bölgeyi imparatorluğun güney sınırlarını sağlamlaştıracak bir jeostratejik tampon ve kalıcı bir egemenlik alanı olarak görüyordu (Allen & Muratoff, 1953).

Bu bağlamda, Rus ordusu Kafkasya'da yeni idari merkezler kurdu, askeri garnizonlar konuşlandırdı ve bölgenin sosyo-politik yapısını imparatorluk sistemine entegre etmeyi amaçlayan adımlar attı. Bu gelişmeler, Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı'nın Güney Kafkasya'daki konumunu daha da sınırladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeyle ilişkisi büyük ölçüde tarihsel ve sembolik bir çerçeveye indirildi. Osmanlı Devleti için Güney Kafkasya artık fiili siyasi kontrolün kaybedildiği, ancak tarihsel ve jeokültürel bağlar nedeniyle önemini koruyan bir coğrafya haline gelmişti. Yavuz ve Sluglett'in vurguladığı gibi, 1877-78 Savaşı'ndan sonra bölgedeki güç dengesi kesin olarak Rusya lehine değişti ve uzun vadeli bir jeopolitik dönüşümü beraberinde getirdi (Yavuz & Sluglett, 2011). Osmanlı Devleti'nin Güney Kafkasya'daki doğrudan siyasi ve askeri varlığı 1877-78 Savaşı ve Berlin Antlaşması'nın ardından büyük ölçüde sona ererken, bölge üzerindeki etki arayışı ideolojik ve sembolik araçlarla yeniden şekillendirildi. Bu yeni dönemde, Osmanlı yönetimi, artık fiziki hakimiyet kuramadığı bir coğrafyada, özellikle Müslüman nüfuslar aracılığıyla bir "manevi otorite" tesis etmeye odaklandı. Böylece Kafkasya, devletin dış politika repertuarındaki askeri-stratejik bir sınırdan, Pan-İslamist ve sonrasında Pan-Türkist söylemlerle beslenen ideolojik bir temas bölgesine dönüştü. Hamed-Troyansky'nin gösterdiği gibi, Osmanlı bürokrasisi Hilafet merkezli söylemi diplomatik yazışmalar, yerel basına sağlanan destek ve göçmen ağlarının seferber edilmesi gibi çeşitli kanallar aracılığıyla Kafkasya'ya taşıdı; bu faaliyetler Çarlık Rusyası'nda ciddi bir "Pan-İslam paniği" yarattı (Hamed-Troyansky, 2023, 311-333). Benzer şekilde, Martirosyan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Bakü, Gence ve Tiflis gibi merkezleri sadece tarihsel veya dini bağlarla değil, aynı zamanda Kafkasya'da izlediği ideolojik stratejilerin odak noktaları olarak gördüğünü vurgular. Bu şehirler hem Pan-İslamist hem de erken Pan-Türkist kavramsallaştırmalarda birincil bir konum kazandı (Martirosyan, 2023, 142-145). Böylece, Berlin sonrası Kafkasya politikası, Osmanlı Devleti için klasik askeri rekabetten, bölgedeki Müslüman topluluklar aracılığıyla izlenen bir ideolojik etki politikasına dönüştü (Hamed-Troyansky, 2023, 311-333).

1878 Berlin Antlaşması'nın ardından, Osmanlı Devleti'nin Güney Kafkasya'daki askeri ve idari varlığı neredeyse tamamen sona erdi. İstanbul, bölgeyle ilişkisini doğrudan siyasi kontrol yoluyla değil, ideolojik, kültürel ve

sembolik araçlarla sürdürmeye çalıştı. Bu dönemde Bakü, Gence ve Tiflis gibi merkezler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hilafet odaklı söylemlerini, İslam birliği temasını ve İstanbul merkezli entelektüel tartışmaları dolaşıma soktuğu önemli temas bölgeleri haline geldi. Göçmen ağları, yazışma hatları ve yerel basın aracılığıyla kurulan bu temaslar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Kafkasya'daki Müslüman topluluklarla olan manevi/ruhsal bağını yeniden üretmesinde kritik bir rol oynadı (Hamed-Troyansky, 2023, 311-333; Martirosyan, 2023, 141-165). Bu süreçte, Osmanlı Devleti'nin sahadaki temel araçları diplomatik temsilcilikler, yerel basına dolaylı destek, Hilafetin sembolik otoritesi ve İslami dayanışmayı önceliklendiren söylemsel stratejiler oldu. Ömer Faruk Topal tarafından "Osmanlı enternasyonalizmi" olarak kavramsallaştırılan bu yaklaşım, imparatorluk sınırları dışında yaşayan Müslüman toplulukları da kapsayan bir dış politika anlayışını yansıtır (Topal, 2023, 445-461). Bu politikalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Kafkasya'da askeri bir güç olarak değil, ideolojik ve kültürel bir referans merkezi olarak etki göstermesinin yolunu açtı. Nitekim, Sultan II. Abdülhamid'in Hilafet merkezli politikaları, Kafkasya Müslümanları arasında Osmanlı İmparatorluğu'na olan ilgiyi canlı tuttu. İstanbul, Müslüman entelektüeller için siyasi olmasa da kültürel bir odak noktası haline geldi (Shahvar, 2025, 1-19). Ancak Rusya, bu ideolojik ve kültürel etkileşimleri giderek bir "Pan-İslamist tehdit" olarak yorumlamaya başladı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkas Müslümanlarıyla kurduğu entelektüel ve sembolik bağ, Çarlık yönetimi için güvenlik açısından hassas bir unsur haline geldi. Hamed-Troyansky'nin gösterdiği gibi, Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına yönelik göçler, yazışma ağları ve Müslüman dayanışmasını vurgulayan söylemler, Rus yetkililer tarafından yakından izlenen başlıca kanallardı (Hamed-Troyansky, 2023, 311-333). Diplomatik açıdan bakıldığında, Osmanlı'nın bölgeye yönelik girişimleri, Çarlık Rusyası'nın güçlü askeri ve idari kontrolü karşısında son derece sınırlı kaldı; ancak kültürel ve ideolojik düzeyde daha belirgin ve kalıcı etkiler yarattılar (Shahvar, 2025, 14-15). Özkan'ın Berlin Antlaşması sonrası döneme ilişkin değerlendirmesi de bu tabloyu desteklemektedir. Osmanlı dış politikası, toprak egemenliği veya askeri varlık tarafından değil, ideolojik etki, sembolik liderlik ve kültürel süreklilik tarafından şekillenen yeni bir diplomatik zihniyete kaydı. Bu durum, imparatorluğun Güney Kafkasya'daki manevra alanının daralmasına rağmen,

ideolojik ve kültürel bağların öneminin arttığını göstermektedir (Özkan, 2023, 63-86). 19. yüzyılın sonlarında, Osmanlı'nın Güney Kafkasya politikasının karakteri, askeri ve siyasi etkinlikten, ulusötesi Pan-İslamist söylem, Hilafet merkezli meşruiyet ve kültürel etkiye dayalı bir "manevi hâkimiyet" stratejisine dönüştü. Osmanlı ideolojisinin Azerbaycanlı ve Kafkas Müslüman entelektüelleri arasında yankı bulması, medya, entelektüel dolaşım ve dini semboller aracılığıyla kurulan bu bağlantının uzun vadeli etkisini güçlendirdi. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu Güney Kafkasya'da fiili egemenliğini kaybetmesine rağmen, kültürel ve ideolojik düzeyde önemli bir etki alanı yaratmayı başardı (Aslanmirza, 2021, 173-194; Hamed-Troyansky, 2023, 311-333; Shahvar, 2025, 1-19; Martirosyan, 2023, 141-165; Özkan, 2023, 63-86; Topal, 2023, 445-461).

Osmanlı Devleti Güney Kafkasya'daki Müslüman topluluklar üzerinde siyasi ve ideolojik etki kurmayı amaçlasa da, bölgeye yönelik girişimlerinin etkisi büyük ölçüde sınırlı kaldı. Çarlık Rusyası'nın yoğun askeri ve idari kontrolü, katı sansür mekanizmaları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bölge için maddi kaynak eksikliği, konsolosluk faaliyetlerinin çoğunlukla sembolik bir nitelik kazanmasına yol açtı. Dahası, Pan-İslamist söylem Rus yetkililer tarafından bir "tehdit unsuru" olarak algılanıyordu. Osmanlı'nın bölgedeki faaliyetleri sürekli diplomatik baskı altında tutuldu. Bununla birlikte, Soli Shahvar'ın belirttiği gibi, özellikle 1905 Devrimi'nden sonra ortaya çıkan nispeten daha özgür entelektüel ortamda, Azerbaycan'daki Müslüman ve Türkçü çevreler arasında Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik entelektüel ilgi önemli ölçüde arttı. İstanbul merkezli siyasi fikirler, Hilafet söylemi ve modernleşme tartışmaları bölgedeki genç aydınlar için önemli bir referans noktası haline geldi (Shahvar, 2025, 1-19). 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanının ardından, Osmanlı yönetimi söylemini, özellikle Rus İmparatorluğu sınırları içindeki Müslüman topluluklara -Kafkasya ve Azerbaycan'daki Türk unsuruna- yönelik olarak kademeli olarak değiştirdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ideolojik çizgisi Pan-İslamist ve Pan-Türkist unsurları daha görünür hale getirdi (Karpat, 2001; Reynolds, 2011). Ancak, 1914'e gelindiğinde, Osmanlı Devleti'nin Azerbaycan üzerinde doğrudan bir etki kurduğunu, kurumsallaştığını veya sürekli bir dış politika izlediğini iddia etmek zordur. Osmanlı'nın bu bölgeyle ilişkisi büyük ölçüde ideolojik ve sembolik

düzeyde kaldı. Bu ilişki basın söylemi, entelektüel çevreler ve Rusya Müslümanlarıyla dayanışma vurgusu aracılığıyla yürütüldü (Reynolds, 2011).

Gerçek dönüm noktası, I. Dünya Savaşı'nın son aşamasında, 1918'de Enver Paşa'nın emriyle Kafkas İslam Ordusu'nun kurulmasıyla ortaya çıktı. 5 Nisan 1918 tarihli emirle kurulan bu ordu, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa komutasında, Gence merkezli yeni Azerbaycan hükümetiyle yakın işbirliği içinde Güney Kafkasya'ya sevk edildi (Murgul, 2015; Murgul, 2007). Yaz aylarında yürütülen harekâtın en kritik aşaması, 15 Eylül 1918'de Bakü'nün Bolşevik ve Taşnak unsurlarından geri alınmasıydı. Bu gelişme, Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecinde askeri bir eşik olarak kabul edildi ve sonraki tarih yazımında bu şekilde kodlandı (Murgul, 2007; Avşar, 2023). Bugün, Türkiye ve Azerbaycan'ın resmi söylemlerinde ve anma törenlerinde, Bakü'nün 1918'de Kafkas İslam Ordusu tarafından "kurtarılması", ortak tarih ve dayanışmanın sembolik bir unsuru olarak vurgulanmaya devam etmektedir (Avşar, 2023; Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2018). 1917-1918 döneminde Bakü'deki siyasi atmosfer hızla değişirken, Osmanlı kuvvetlerinin yaklaşımı Müslüman nüfus arasında dikkat çekici bir umut ve beklenti duygusu yarattı. Bu süreçte, özellikle Azerbaycanlı Türk aydınlar için, Türk ordusunun gelişi sadece askeri bir gelişme değil, aynı zamanda uzun süredir tartışılan Pan-Türkist idealleri güçlendirmeye hizmet eden sembolik bir anlam taşıyordu. Müsavat Partisi'nin söylemi de bu dönemde giderek Türkçü-İslamcı bir çizgi benimsedi; Osmanlı İmparatorluğu ile dayanışma, Bakü Müslüman toplumunun hem siyasi hem de psikolojik dünyasında merkezi bir yer edindi (Smith, 2001, 220-227).

1918'de Bakü ve Gence hattı boyunca Osmanlı kuvvetlerinin görünürlüğü, özellikle Gence, Yevlah ve çevresindeki Müslüman nüfus arasında belirgin bir heyecan ve memnuniyet yarattı. Nuri Paşa'nın gelişi birçok yerde kurtarıcı bir müdahale olarak karşılandı (İsgenderli, 2011, 147-148, 163). Anar İsgenderli'nin detaylı anlatımında, Nuri Paşa'nın 24 Mayıs'ta Yevlah'a vardığında görevinin 'çoşkuyla karşılandığı' açıkça belirtilmektedir. Benzer şekilde, Gence'de konuşlanmış Kafkas İslam Ordusu, yerel Müslümanlar tarafından Ermeni ve Bolşevik tehdidine karşı bir güvenlik garantisi olarak algılanıyordu (İsgenderli, 2011, 141, 148). Ancak İsgenderli, Gence'deki Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti hükümeti ile Kafkas İslam

Ordusu karargahı arasındaki gerilimin giderek arttığını vurgulamaktadır. Nuri Paşa'nın "bağımsız bir devletin iç işlerine karışma" tutumu, Fetali Han Hoyski hükümetini rahatsız etti ve nihayetinde bir "siyasi krize" yol açtı (İsgenderli, 2011, 141).

Yalçın Murgul'un Bakü harekatı üzerine yaptığı çalışma, Osmanlı ordusunun Doğu cephesindeki başarılarıyla körüklenen Azerbaycan Türkleri arasındaki artan Osmanlı yanlısı duygunun, özellikle Bakü'deki Bolşevik–Taşnak yönetimi için ciddi bir tehdit olarak algılandığını göstermektedir; aynı zamanda, Müsavat çevrelerinin bu atmosferde, hem yerel ulusal talepleri hem de Osmanlı askeri varlığını dikkate almak zorunda kalarak kırılgan bir denge politikası izlediğini de göstermektedir (Murgul, 2007, 115). Bu bulgular birlikte okunduğunda, 1918 yazında Osmanlı-Azerbaycan ilişkilerinin, bir yandan yerel Müslümanlar arasında "kurtarıcı kardeşlik ve dayanışmayı", diğer yandan ise Gence ve Bakü'deki hükümet çevreleri arasında egemenlik kaybı endişeleri nedeniyle "siyasi mesafe ve ihtiyatı" kapsayan ikili bir yapı kazandığı söylenebilir (İsgenderli, 2011, 141, 148; Murgul, 2007, 115). Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Kafkasya'daki son girişimleri sadece askeri refleksler değil, aynı zamanda Pan-Türkist ve Pan-İslamist ideolojik yönelimlerle de besleniyordu. I. Dünya Savaşı'nın son aşamasında Kafkasya'da ortaya çıkan güç boşluğundan yararlanmak isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti liderliği, bölgedeki Müslüman nüfuslarla olan tarihi, kültürel ve dini bağları stratejik bir unsur olarak kullanmayı amaçladı. Bu çerçevede, 1918'de Osmanlı Harbiye Nezareti ve Enver Paşa'nın doğrudan girişimiyle kurulan Kafkas İslam Ordusu, Osmanlı'nın Güney Kafkasya'daki askeri ve siyasi etkisini genişletmeyi amaçlayan özel bir kuvvet olarak tasarlandı. Enver Paşa'nın kardeşi Nuri (Killigil) Paşa'nın ordunun komutanlığına atanması, askeri operasyonlar ile ideolojik vizyon arasındaki yakın ilişkiyi yansıtan sembolik bir tercihti. Kafkas İslam Ordusu'nun faaliyetleri, özellikle Azerbaycan'daki Müslüman unsurları destekleme ve Bakü'nün ele geçirilmesi sürecinde, Osmanlı'nın bölgesel stratejisinin somut bir aracı haline geldi (Army of Islam, 2020).

Bu yaklaşım, savaşın askeri seyrini etkilemeyi amaçlayan pragmatik hedeflerle sınırlı değildi. Aynı zamanda Rusya'nın dağılmasıyla Kafkasya'da oluşan güç boşluğunda Osmanlı'nın bölgedeki siyasi ve ideolojik etkisini

genişletme arayışını da yansıtıyordu. Bu süreçte, İttihat ve Terakki Cemiyeti liderliği, Kafkasya'daki Müslüman topluluklarla olan tarihi ve kültürel bağları vurgulayan Pan-Türkist söylemi, askeri müdahaleyi meşrulaştıran bir çerçeve olarak kullandı (Üre, 2017). Bu bağlamda, 1918'de Enver Paşa'nın girişimiyle kurulan Kafkas İslam Ordusu, cephedeki askeri ihtiyaçlara cevap veren bir birlik olmanın ötesinde, Azerbaycan ve çevresinde Osmanlı etkisini kurmayı amaçlayan siyasi bir araç olarak tasarlandı. Ordunun Nuri (Killigil) Paşa komutasında, yerel Müslüman unsurları da bünyesine katarak ilerlemesi, ideolojik söylem ile askeri uygulama arasındaki yakın ilişkiyi açıkça gösterdi (Murgul, 2020). 1918'deki Osmanlı müdahalesi sadece Azerbaycan'ı desteklemekle sınırlı olarak görülmedi. Aynı zamanda Bolşevik Devrimi'nin ardından ortaya çıkan koşullar altında Bakü ve Kuzey Kafkasya'yı Sovyet-Rus işgalinden kurtarma hedefiyle de ilişkilendirildi (Şahin, 2019, 65). Gerçekten de, Kafkas İslam Ordusu'nun Azerbaycan topraklarına girişi sadece bir askeri işgal olarak sunulmadı; anılarda ve çağdaş anlatılarda bu hareket, “kardeş bir milleti kurtarma” ve “yardım” söylemi çerçevesinde şekillendirildi ve yorumlandı. Osmanlı birliklerinin yerel Müslüman-Türk nüfusuyla kurduğu ilişkiler, ordunun kurtarıcı bir güç olarak algılanmasına katkıda bulundu ve Azerbaycan toplumu içinde olumlu bir karşılık buldu (Arslan, 2021, 118-120).

Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu'nun Azerbaycan'a gelişi, askeri ilerleyişin yanı sıra, dönemin Azerbaycan hükümetinin ‘ulusal’ kurumlar kurma hedefiyle uyumlu bir siyasi-kültürel gündemi tetikledi. Bunun sonucunda hükümet, eğitim kurumlarını hızla ‘millileştirme’ kararı aldı ve ilkokullardaki derslerin Azerbaycan Türkçesi ile yapılmasını zorunlu kılan düzenlemeler uyguladı (Sadık, 2024, 244). Bu süreçte, Osmanlı çevreleri ile Azerbaycan aydınları/toplumu arasındaki etkileşimler çeşitli platformlarda devam etti ve yeni devletin yapılandırılması bağlamında temaslar yoğunlaştı (İme, 2024, 607). Ayrıca, eğitim alanında Azerbaycan'a destek sağlamak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndan öğretmenler ve çeşitli uzmanların gönderildiği açıkça belirtilmektedir (Benhür, 2009, 24). 1918'de Osmanlı kuvvetlerinin Azerbaycan/Kafkasya cephesindeki varlığı sahada kısa vadeli askeri sonuçlar verse de, Mondros Mütarekesi'nin ardından bölgenin tahliye edilme zorunluluğu nedeniyle birçok girişim “tamamlanmış kurumsal dönüşüm” haline gelmeden kesintiye uğradı (Benhür, 2009, 24). Bu dönemde

Osmanlı desteği sadece savaş alanıyla sınırlı kalmadı. Osmanlı deneyiminden yararlanılarak Azerbaycan hükümetinin kurumsal çerçevesini yeniden yapılandırma çabaları, eğitim için Osmanlı İmparatorluğu'ndan öğretmen talebi ve iletişim/posta hizmetlerinin kurulması gibi alanlara da yayıldı (İme, 2024, 602–605; Benhür, 2009, 24). Gerçekten de, çağdaş değerlendirmeler, yeni kurulan Azerbaycan devlet yapısında, askeri, eğitim ve güvenlik teşkilatlarının yanı sıra ticari ve hukuki alanları da kapsayacak şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun bir “örnek ve destek” olarak görüldüğünü vurgulamaktadır (İme, 2024, 605). Buna karşılık, Kafkas İslam Ordusu'nun askeri unsurlarının önemli bir kısmının Mondros'tan sonra Doğu Anadolu'ya çekilmesi ve 15. Kolordu'ya entegre edilmesi, sahadaki sürekliliği sınırlayan ana kırılma noktalarından birini teşkil etmektedir (Ak, 2019, 392). Yine de, Osmanlı basınında Nuri Paşa'nın bölgeye gelişi ve yerel karşılama ritüelleri “muhteşem gösterilerle karşılanma” gibi ifadelerle aktarılmış; bu durum, askeri manevraya ilişkin kamu anlatısında “kurtarma/karşılanma” çerçevesinin öne çıktığını göstermiştir (Ak, 2019, 724-729). Son olarak, tahliye sürecine rağmen bazı Osmanlı subaylarının bölgede kalması, öğretmen ve çeşitli uzmanların eğitim vermek üzere gönderilmesiyle birlikte, askeri geri çekilme ve sivil-teknik temasın eş zamanlı ilerlediğini gösteren doğrulanabilir unsurlardır (Benhür, 2009, 24).

Osmanlı'nın bölgeden çekilmesini zorunlu kılan Mondros Mütarekesi'nin ardından, Kafkasya'daki askeri-siyasi etkinin sürekliliği sınırlı kaldı. Müdahalenin yarattığı yönlendirici etki, kalıcı kurumsal dönüşümlerle sonuçlanmaktan ziyade, sınırlı bir süreklilik düzeyinde kaldı (Benhür, 2009, 24–31; Ak, 2019, 392). Kafkas İslam Ordusu'nun 15 Eylül 1918'de Bakü'ye girişi, Ermeni ve Rus/Bolşevik unsurlarla yaşanan çatışmaların ardından gerçekleşti ve bu operasyon çağdaş anlatılarda “Bakü'nün kurtuluşu” olarak çerçevelenmiştir (Türkmen, 2018, 12-18; Ak, 2019, 724-729). Aynı çerçevede, Osmanlı müdahalesinin Güney Kafkasya'daki Müslüman-Türk sivil nüfusa yönelik şiddeti ortadan kaldırma ve düzeni sağlama amacı ile meşrulaştırıldığı; dolayısıyla Kafkas İslam Ordusu'nun yerel olarak bir “kurtarıcı” olarak algılanabildiği belirtilmektedir (Arslan, 2021, 118-120). Dahası, operasyonun Osmanlı basınında kamuoyuna sunulma biçimi, birliklerin hareketini ve karşılanma ritüellerini vurgulayan olumlu bir dil üretti; bu anlatı, askeri varlığın

toplumsal meşruiyetini güçlendirdi (Ak, 2019, 385-408). Mondros sonrası zorunlu geri çekilmeye rağmen, Kafkas İslam Ordusu'nun Azerbaycan'daki rolü, kolektif hafızada ve iki ülke arasındaki dayanışma söyleminde uzun süre korunmuştur (Güvenbaş, 2019, 41-44).

Enver Paşa'nın 1918'de Azerbaycan'a yönelik girişimleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Kafkasya'daki jeopolitik manevralarıyla sınırlı kalmadı. Bu girişim, Turan/Orta Asya yönüne açılma fikrinin sahadaki tezahürlerinden biri olarak da görüldü. (Ak, 2019, 385). Özellikle 1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra ortaya çıkan güç boşluğu, Osmanlı karar vericileri için Kafkasya'da yeni bir manevra alanı yarattı (Qasimov, 2017, 82-88). Bu bağlamda, Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu, sadece bir askeri konuşlanma ve idare olarak değil, Azerbaycan cephesinde devlet inşasıyla ilgilenen askeri-siyasi bir girişim olarak kabul edildi (Türkmen, 2018, 30-31). Enver Paşa'nın operasyonu bizzat takip ettiği ve ordunun kuruluşu ve konuşlandırılması sürecinde merkezi bir rol oynadığı açıkça görülmektedir. Ayrıca Nuri Paşa'nın atanması Harbiye Nezareti prosedürleri ve İmparatorluk kararnamesi ile kesinleşmiştir (Türkmen, 2018, 30-31).

1918-1921 dönemi, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde hem en yakın temasların hem de zorunlu diplomatik mesafelerin damgasını vurduğu bir süreçti. Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Halk Cumhuriyeti arasında 4 Haziran 1918'de Batum'da imzalanan “dostluk” antlaşması ve özellikle 4. ve 5. maddelerdeki askeri yardım/organizasyon yönlerine yapılan vurgu, Kafkas İslam Ordusu'nun konuşlandırılmasının hukuki-siyasi dayanağını göstermektedir (Qasimov, 2017, 82-88). Ayrıca Nuri Paşa'nın Azerbaycan'a girişinde halk tarafından coşkuyla karşılandığı, Gence'ye varışının sevgi gösterileriyle kaydedildiği ve ordunun kuruluş çalışmalarının orada hızlandığı açıkça belirtilmektedir (Türkmen, 2018, 30-31). 15 Eylül 1918'de Bakü'nün ele geçirilmesi, Azerbaycan kamuoyuna bir askeri başarı olarak sunulmakla kalmadı ve basında “kurtuluş” ile “dayanışma” çerçevesinde idealize edildi. (Ak, 2019, 385-386). Ancak, Mondros Mütarekesi'nin ardından, Osmanlı kuvvetlerinin Bakü'den çekilmesiyle askeri-siyasi denge hızla değişti. Türk birliklerinin 17 Kasım 1918'de ayrılmasını takiben General Thomson komutasındaki İngiliz kuvvetlerinin (Kazak ve Ermeni unsurlarıyla birlikte) Bakü'ye girişi bir “işgal” olarak kaydedildi (Benhür, 2009, 4). Bu süreç,

Britanya'nın Bakü ve petrol havzasına odaklanarak yeniden belirleyici güç haline geldiği bir dönemi yarattı (Ekici, 2022, 1283-1286).

1919-1920 yılları, Azerbaycan'ın dış meşruiyet arayışlarını yoğunlaştırdığı, Paris Barış Konferansı'na katılma hedefiyle bir heyet oluşturduğu ve İstanbul üzerinden Paris'e gitmeye çalıştığı bir dönemi teşkil etti (Akbulut, 2017, 2-3). Buna rağmen, bu diplomatik çaba, 27 Nisan 1920'de Bakü'nün Bolşevikler tarafından işgaliyle kısa sürede kesintiye uğradı; böylece Azerbaycan'ın ilk cumhuriyet tecrübesi sona erdi (Akbulut, 2017, 14). 1920'den sonra, Ankara'daki TBMM Hükümeti için öncelik, Kurtuluş Savaşı'nı sürdürebilmek amacıyla Sovyet Rusya ile dostane ilişkileri sürdürmek ve derinleştirmek (Şamiyeva, 2018, 4). Bu yaklaşım, Azerbaycan politikasında da belirleyici oldu; bağımsızlık vurgusu devam etse bile, Sovyetlerle ilişkileri tehlikeye atmayacak ihtiyatlı bir çizgi izlendi (Şamiyeva, 2018, 4). 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması, TBMM-Sovyet yakınlaşmasının hukuki çerçevesini sağlamlaştırırken, Nahçıvan'ın Azerbaycan himayesinde özerk bir bölge olarak düzenlenmesi de bu çizgi doğrultusunda şekillendi (Ural, 2009, 180). 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması, Moskova Antlaşması'nın Kafkasya'daki düzenlemelerini teyit ederek sınır rejimini kesinleştirdi ve Nahçıvan'ın Azerbaycan'a bağlı özerk statüsü de Kars düzenlemesinde kabul edildi. (Ural, 2009, 207-208). Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, bu ihtiyatlı çizgi, Türkiye'nin Sovyetlerle dengeyi koruyarak hareket etmesi ve dolayısıyla Transkafkasya'ya yönelik daha iddialı/aktivist bir politikadan kaçınmasıyla sonuçlandı (Şamiyeva, 2018, 3-5). Türkiye, 1921 Moskova Antlaşması ve bunu takip eden Kars Antlaşması ile Nahçıvan bölgesinin Azerbaycan'a bağlı kalması koşuluyla statüsünü garanti altına aldı ve bu çerçevede bölge için özel bir "koruma statüsü" üstlendi. Anlaşmalarda yer alan hükümler, Nahçıvan'ın uluslararası hukuk açısından Azerbaycan'a bağlılığını tescil ederken, aynı zamanda Türkiye'ye bölgede belli bir söz hakkı tanıyordu. Bu durum, bir yandan Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü için hukuki bir zemin oluştururken, diğer yandan Türkiye'nin bölgede sembolik bir etki kullanmasına olanak sağladı. Türkiye'nin bu yaklaşımı, Moskova ve Kars müzakereleri sırasında Sovyetler Birliği ile doğrudan çatışmadan kaçınma politikasının bir yansıması olarak da değerlendirildi (Ural, 2009, 206-208).

1930'lardan itibaren Türkiye'nin Güney Kafkasya ile temasları büyük ölçüde kesildi. Azerbaycan ile ilişkiler ise ideolojik farklılıklar ve Sovyetler Birliği'nin kapalı rejimi ile birlikte dönemin uluslararası konjonktürünün dayattığı jeopolitik koşullar nedeniyle sınırlı kaldı. (Ural, 2009, 212-2214). İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Alman ordularının Kafkasya'ya doğru ilerleme olasılığı ve Almanya'nın Türkiye'yi hedef alan işgal senaryoları, "Kafkasya güvenlik bölgesi" tartışmasını yeniden Ankara'nın gündemine taşıdı (Öztürk & Korkmaz, 2023, 1658-1660). Ancak, savaştan sonra ortaya çıkan iki kutuplu uluslararası sistemde, Türkiye'nin NATO'ya yönelimi, Güney Kafkasya'nın fiilen Sovyetler Birliği'nin etki alanında kalmasıyla sonuçlandı (Bilge-Criss, 2012, 20-22). Soğuk Savaş boyunca Türkiye, Kafkasya'da doğrudan ve bağımsız bir dış politika geliştirmede. Azerbaycan ile ilişkiler büyük ölçüde diaspora faaliyetleri ve sembolik temaslarla sınırlı kaldı.

Sovyetler Birliği 1980'lerin sonuna doğru dağılma sürecine girerken, Azerbaycan ve genel olarak Güney Kafkasya, Türkiye'de stratejik düşünce gündemine yeniden girmeye başladı. Özellikle Turgut Özal döneminde, Türkiye dış politikada daha aktif bir çizgi benimsedi ve Türk dünyası ile ilişkilerini yeniden tanımlamayı amaçladı. Bu bağlamda, Türkiye 9 Kasım 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke oldu. Bu adım sadece sembolik bir jest değil, aynı zamanda Ankara'nın Güney Kafkasya'ya yönelik jeopolitik tercihinin somut bir ifadesiydi (Hasanlı, 2017, 54-55). Bu tarihi hamle, Türkiye'nin Kafkasya'da yeniden aktör olma arzusunun ilk somut adımıydı. 1990'larda Türkiye ve Azerbaycan arasında diplomatik ilişkiler hızla kuruldu. Karşılıklı büyükelçilikler açıldı ve ekonomik, kültürel ve askeri alanlarda çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalandı (Selvi & Şahin, 2022, 251-253). Buna rağmen, Azerbaycan ile tarihi ve kültürel bağlara dair söylemler Türk kamuoyunda güçlü bir şekilde sürdürüldü; bu çerçevede "tek millet, iki devlet" ilkesi resmi söyleme yerleşti (Selvi & Şahin, 2022, 245-247). Bununla birlikte, bu dönemde Türkiye'de yükseköğrenim gören Azerbaycanlı öğrenciler ve aydınlar, kültürel ve bilimsel etkileşimin sürdürülmesinde önemli roller üstlendi ve 1991 sonrası kurulacak olan Türkiye-Azerbaycan stratejik ortaklığının entelektüel altyapısının oluşmasına katkıda bulundu (Hasanoğlu & Hüseyinova, 2023, 6-9; Selvi & Şahin, 2022, 266-268; Turan, 2016, 1182-1184, 1199). Türkiye bu yakınlaşmayı kültürel diplomasi ile destekledi; TİKA Bakü

Program Koordinasyon Ofisi, 1994'ten bu yana Azerbaycan'da eğitim, kültür, sağlık, tarım ve altyapı gibi alanlarda 1.200'den fazla proje hayata geçirdi (Selvi & Şahin, 2022, 266-268). Enerji sektöründeki stratejik işbirliği, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE/SCP bağlantılı Güney Kafkasya boru hattı altyapısı) ekseninde ilerledi; bu girişimler, iki ülke arasındaki ekonomik entegrasyonun ötesinde jeopolitik bir bağ pekiştirdi (Özdaşlı, 2017, 17, 27). Türkiye'nin Osmanlı döneminden beri süregelen Kafkasya ilgisi, Cumhuriyet döneminde pragmatik denge politikalarıyla şekillendi. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde bu yaklaşımın yerini, kimlik temelli, ekonomik ve stratejik dinamikleri birleştiren bir dış politika anlayışı aldı (Selvi & Şahin, 2022, 245-247; Özdaşlı, 2017, 17-18).

2.2. Türkiye'nin Azerbaycan Politikası ve 1991 Sonrası Karabağ Yaklaşımı

Azerbaycan'ın 1991'de bağımsızlığını kazanması, Türkiye için hem tarihi bir fırsat hem de yeni bir jeopolitik meydan okuma alanı yarattı. Türkiye'nin 9 Kasım 1991'de Azerbaycan'ı tanıması ve 14 Ocak 1992'de diplomatik ilişkileri kurması, Ankara'nın Güney Kafkasya'ya yönelik önceliklerini erken dönemde somutlaştıran temel eşiklerdir (Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Bu erken tanıma hamlesi, aynı zamanda Karabağ merkezli gerilimin hızla tırmandığı bir dönemde Türkiye'nin konumunu şekillendiren ilk parametreleri de belirledi (USC Dornsife Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, t.y.). Sovyet sonrası dönemde bölgesel düzenin yeniden yapılandırılması koşulları altında, Türkiye, Azerbaycan ile yakın siyasi temas ve işbirliği kanallarını hızla genişletti. Ancak bu yakınlaşma, iç ve dış kısıtlamalar nedeniyle “doğrudan askeri müdahale” çizgisini aşmadı (USC Dornsife Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, t.y.). Buna karşın, Türkiye'nin Azerbaycan'ın tezlerini destekleyen diplomatik duruşu ve askeri kapasite geliştirmeye yönelik eğitim/kurumsallaşma boyutu 1990'ların başından itibaren daha görünür hale geldi (Yalçınkaya, 2021). Nitekim 1992'de Türkiye ile Azerbaycan arasında askeri eğitim işbirliği anlaşmasının imzalanması ve ardından Azerbaycan personelinin Türk askeri okullarında eğitilmesi, iki ülke arasında güvenlik sektöründe kurumsal bağların oluştuğunu göstermektedir. Daha geniş bir bağlamda, bu “ordu inşası/eğitimi” yolunun, Azerbaycan'ın

insan kaynaklarını ve komuta kapasitesini dönüştüren bir süreklilik sağladığı vurgulanmaktadır (Yalçınkaya, 2021).

1990'lar boyunca Azerbaycan'ın iç siyasetindeki değişiklikler de Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin söylemini ve araçlarını etkiledi. İlişkilerde “yakınlık/kardeşlik” vurgusu ve ideolojik ton Elçibey döneminde daha belirgin iken, Aliyev döneminde devlet rasyoneline dayalı daha ihtiyatlı bir çerçeveye doğru kayma gözlemlendi (Robins, 1993, 593-610). Bu dönüşüm, Türkiye'nin Azerbaycan politikasında “sempati/empati” ile “çıkar/kurumsalcılık” arasındaki denge arayışının, liderlikteki değişikliklerle farklı ağırlıklar kazanması olarak yorumlanabilir (Robins, 1993, 593-610). 1990'ların ikinci yarısından itibaren enerji diplomasisi, Karabağ meselesiyle kesişerek Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde stratejik bir eksene dönüştü. Bu çerçevede, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı sadece ekonomik bir taşıma projesi olarak değil, aynı zamanda bölgesel jeopolitiği yeniden yapılandıran bir enerji koridoru tasarımı olarak da görüldü (Shaffer, 2005, 344). BTC'nin kapasite tasarımına ilişkin değerlendirme, boru hattının günde 1 milyon varil taşıma hedefini ve projenin bir zamanlar “gerçekçi olmayan” bir fikir olarak görüldüğü gerçeğini içermesiyle, “boru hayali” anlatısının hangi bağlamda üretildiğini de göstermektedir (Shaffer, 2005, 344). Karabağ meselesi Türkiye için sadece bir “toprak anlaşmazlığı” değil, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki konumlanmasının, sınır/normalleşme dinamiklerinin ve enerji güvenliği perspektiflerinin iç içe geçtiği daha geniş bir stratejik çerçevenin parçası haline geldi (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-b; Shaffer, 2005, 344). Azerbaycan'ın 1991'deki bağımsızlığı, Türkiye için hem tarihi bir fırsat hem de Sovyet sonrası Güney Kafkasya'nın hızla tırmanan çatışma ortamında diplomatik bir zorluk teşkil etti. Türkiye, 9 Kasım 1991'de Azerbaycan'ı tanıyan ilk devlet oldu; diplomatik ilişkiler kısa süre sonra kurumsal bir temelde tesis edildi (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Bu erken tanıma, Ankara'nın Bakü ile ilişkileri “kardeşlik” retoriğinin ötesinde stratejik bir eksene oturtma iradesini yansıtırken, 1990'ların ilk yarısında Karabağ Savaşı'nın tırmanması Türkiye'nin hareket alanını önemli ölçüde kısıtladı. Nitekim 1992'de kurulan AGİT Minsk Grubu, çatışmanın çözümünde etkili bir sonuç üretilmedi. Karar alma süreçlerinin yapısı ve işleyişi de Türkiye'nin doğrudan diplomatik etkisini sınırladı (Sarıahmetoğlu, 2016, 111, 116). Bu bağlamda Türkiye, Karabağ

meselesine doğrudan askeri müdahaleden kaçındı ve diplomatik düzeyde Azerbaycan'ın pozisyonlarını desteklemeye devam etti. Buna uygun olarak, Ermenistan'ın Kelbecer'i işgal etmesinin ardından 1993'te sınırı kapatma kararı aldı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Aynı sürecin ayrıntılı bir anlatımında, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın "ertesi gün" yaptığı açıklamada, sınırın kapatılmasının yanı sıra ulaşım bağlantılarının kesilmesinden ve transit ticaretin durdurulmasından bahsedildiği belirtilmektedir (Şahin, 2023). Karabağ Savaşı derinleşirken, Türkiye Azerbaycan'a güçlü siyasi destek sağladı ve Ermenistan ile ilişkilerin seyrini belirleyen en kritik adımlardan biri olarak, 1993'te Kelbecer'in işgalinin ardından sınırın kapatılmasını uygulamaya koydu (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-b). Bu kararın gerekçesi, resmi düzeyde açıkça Karabağ Savaşı bağlamına ve Kelbecer'in işgaline bağlandı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.-b). 1994'te ilan edilen ateşkesle (fili) "donmuş" bir statüko ortaya çıkarken, Ankara bu dönemde Karabağ dosyasına ilişkin Minsk sürecine dayalı diplomatik desteğini sürdürdü; pratik etki kapasitesi ise kademeli olarak enerji diplomasisi yoluyla genişlemeye kayd (Sarıahmetoğlu, 2016, 96).

1990'ların ikinci yarısından itibaren Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde belirleyici eksen, Azerbaycan hidrokarbonlarının uluslararası pazarlara güvenli bir şekilde taşınması ve Türkiye'nin transit ülke rolünün güçlendirilmesi oldu. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattına ilişkin hükümetler arası anlaşma ile (18 Kasım 1999) boru hattı 2006'da faaliyete geçerek Türkiye'yi Azerbaycan petrolü için Akdeniz'e açılan ana rotalardan biri olarak konumlandırdı (Babali, 2005; bp, t.y.; Avrupa Komisyonu, 2006). Proje, dönemin tartışmalarında bazen yukarıda belirtildiği gibi "boru hayali" olarak anılsa da, özellikle BTC'nin 2006'da devreye girmesiyle, Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya yönelik etki repertuarının askeri-siyasi seçeneklerden ziyade enerji güvenliği ve koridor siyaseti aracılığıyla derinleştiği gözlemlendi (bp, t.y.; Avrupa Komisyonu, 2006). Bu dönemde, savunma sektöründeki temaslar ağırlıklı olarak eğitim, teknik işbirliği ve kurumsal kapasite geliştirme kanalları üzerinden ilerledi. Buna rağmen Türkiye, Karabağ meselesine doğrudan müdahale yerine, Azerbaycan'ın diplomatik ve ekonomik direncini artıracak araçları önceliklendiren bir politika sürdürdü (USC Dornsife, t.y.).

2.3. Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki Rolünün Yeniden Tanımlanması

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan jeopolitik boşluk, Türkiye'ye Güney Kafkasya'da yeni roller ve sorumluluklar üstlenme fırsatı yarattı. 1990'ların başında Ankara, Sovyet sonrası coğrafyada bir “model ülke” ve Batı ile bölge arasında demokratik bir köprü olarak sunulurken, bu yaklaşımın yerini kademeli olarak daha güvenlik temelli ve çok boyutlu stratejik angajmanlar almıştır (Aras & Akpınar, 2011, 53-54). Özellikle 2000'lerden bu yana, Türkiye'nin Kafkasya politikası sadece kültürel yakınlık ve ekonomik kalkınma ile değil, aynı zamanda enerji güvenliği, bölgesel entegrasyon ve kriz yönetimi gibi alanlardaki daha geniş hedeflerle de şekillenmiştir (Aras & Akpınar, 2011, 60-63). Bu dönüşümün pratik ve güvenlik boyutunda somutlaştığı en kritik eşik ise, Güney Kafkasya'daki güç dengelerinin yeniden tanımlandığı 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı olmuştur. Türkiye bu süreci hem Rusya ile doğrudan çatışmadan kaçınarak hem de Gürcistan ve Azerbaycan ile ilişkilerini sürdürerek dengeleme stratejileri aracılığıyla ele aldı (Cornell, 2008, 307–310). Buna paralel olarak Türkiye, enerji boru hatları (BTC, TANAP), demiryolu bağlantıları (Bakü-Tiflis-Kars) ve güvenlik ve savunma işbirliği aracılığıyla Güney Kafkasya'da daha görünür bir aktör haline gelmiştir (Oztarsu & Ibrahimov, 2025).

2020 sonrası Karabağ Savaşı dönemi, Türkiye'nin bölgedeki rolünde niteliksel bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu süreçte Ankara, sadece diplomatik veya lojistik destek sağlayan bir aktör olmaktan çıkıp, askeri kapasitesi, savunma sanayii işbirlikleri ve sahadaki askeri danışmanlığı aracılığıyla belirleyici bir güç konumuna yükselmiştir. Bu dönüşüm, 15 Haziran 2021 tarihli Şuşa Beyannamesi ile uluslararası hukuki bir çerçeveye oturtulmuş; savunma, ekonomi, enerji ve kültür merkezli ilişkiler stratejik ittifak seviyesine çıkarılmıştır (Center for Eurasian Studies, 2021). Zengezur Koridoru, Nahçıvan bağlantısının yeniden kurulması ve Türk Devletleri Teşkilatı çatısı altında geliştirilen projeler, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki jeopolitik angajmanının yeni araçları haline gelmiştir. Literatür, Zengezur hattının sadece Türkiye-Azerbaycan ilişkisini değil, aynı zamanda daha geniş Avrasya bağlantısını hedeflediğini belirtmekte; Rusya, İran ve Ermenistan'ın stratejik hesaplarını doğrudan etkileyen bir unsur olarak da

değerlendirilmektedir (Polat, 2025, 150-154). Ayrıca, Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan üçlü işbirliği formatı ve ulaştırma-enerji entegrasyonu, Türkiye'yi Avrasya içi bağlantının kurucu aktörlerinden biri haline getirmiştir (Caspian-Alpine Society, 2025).

Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki rolü, son yıllarda Azerbaycan ile ikili ilişkileri aşan ve bölgesel güç dengelerini dönüştüren stratejik bir angajmana evrilmiştir (USC Institute of Armenian Studies, n.d.; Afrasiyab, 2025). Türkiye-Azerbaycan ekseninde Karabağ savaşları bağlamında derinleşen savunma sanayii işbirliği, ortak tatbikatlar ve askeri koordinasyon, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı kurumsal bir ittifak mimarisine dönüştürmüştür (USC Institute of Armenian Studies, n.d.; Çelik & Aslanlı, 2024). Şuşa Beyannamesi'nde vurgulandığı üzere, bu mimari, Ermenistan'a ve bölgeye müdahale edebilecek üçüncü aktörlere karşı caydırıcı bir kapasite inşa ederken, aynı zamanda Türkiye'yi, tarihsel olarak Rusya ve İran'ın etki alanı olarak görülen Güney Kafkasya'daki yeni bölgesel düzenin kurucu unsurlarından biri haline getirmektedir (Afrasiyab, 2025; Çelik & Aslanlı, 2024). BTC ve TANAP gibi projelerle güçlendirilen enerji ve ulaştırma ağları, bu güvenlik odaklı yakınlaşmanın ekonomik-jeopolitik temelini oluşturmakta ve Türkiye'nin maddi kapasiteye sahip bir "dengeleyici aktör" konumunu desteklemektedir (USC Institute of Armenian Studies, n.d.). Bu bağlamda, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin askeri ve siyasi düzeyde derinleşmesi, Karabağ Savaşı sonrasında kurulan Türk-Rus Ortak Gözetleme Merkezi aracılığıyla kurumsal olarak sahaya aktarılmıştır. Böylece Ankara, sadece bir yorumlayıcı olmaktan ziyade, yürütme ve gözlem kapasitesine sahip bölge güvenlik düzeninin aktörlerinden biri haline gelmiştir. Karabağ Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik statükosu, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki doğrudan askeri varlığını kurumsallaştıran bir çerçeve oluşturmuştur. Ağdam'da kurulan Türk-Rus Ortak Gözetleme Merkezi, ateşkesin denetimi ve ihlallerin takibi amacıyla oluşturulmuş olup, bu merkez aracılığıyla Türkiye, Karabağ bölgesindeki askeri denetim süreçlerine ilk kez resmi ve kalıcı bir kapasiteyle dâhil olmuştur (Reuters, 2021). Bu yapı, Rusya'nın sahadaki tarihsel etkisinin devam ettiğini teyit ederken, aynı zamanda Türkiye'yi çatışma sonrası güvenlik mimarisinin operasyonel ve diplomatik bir bileşeni haline getirerek bölgesel güç dengesini iki aktörlü bir denetim modeli üzerinden yeniden tanımlamıştır (Reuters, 2021).

Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki yumuşak güç araçları, kamu yayıncılığı, kalkınma yardımı ve eğitim diplomasisi merkezli kurumsal bir çerçeve kazanmıştır. TRT Avaz örneğinde görüldüğü gibi, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, uydu aracılığıyla “Türk dünyasını hedefleyen yayın hizmetlerinin çeşitliliğini ve sunum formatlarını” geliştirerek, Türk Cumhuriyetlerinin bulunduğu Türkiye, Avrasya ve Balkanları kapsayan coğrafyada Türkiye ile “somut veya soyut bir aidiyet” hisseden izleyicilere kültürel içerik ulaştırmayı hedeflemektedir (Çiftçi, Akyel ve Özejder, 2021). Benzer şekilde, TİKA üzerine yapılan bir çalışma, Ajansın Türkiye'nin dış politikasında işbirliğini, kalkınmayı ve kültürel alışverişi teşvik eden, insani diplomasi odaklı bir yumuşak güç aracı olarak konumlandığını vurgulamaktadır (Beşgül, 2024). Bu kurumsal mimari, Bakü'de Uluslararası Maarif Okullarını açan Türkiye Maarif Vakfı'nın, okulu Şuşa Beyannamesi çerçevesinde Türkiye-Azerbaycan kardeşliğini güçlendirecek yeni bir “kardeşlik köprüsü” olarak tanımlanmasıyla tamamlanmaktadır (Türkiye Maarif Vakfı, 2022). “Yumuşak güç” kavramının 2002 sonrası Türk dış politikasında sistematik olarak tartışıldığını belirten çalışmalar, bu tür kültürel, eğitimsel ve kalkınma odaklı girişimleri Türkiye'nin bölgesel etki stratejisinin önemli bir boyutu olarak görmektedir (Yenokyan, 2023).

Karabağ Savaşı'nın ardından sert güç ile yumuşak güç arasındaki sınırlar daha da geçirgen hale gelmiştir. 11 Aralık 2020'de Bakü'de düzenlenen zafer geçidinde Türk bayrağı taşıyan yaralı bir Azerbaycan askerinin görüntüleri, askeri ittifakın aynı zamanda sembolik ve duygusal bir birlik olarak da yapılandığını göstermektedir (Daily Sabah, 2020). Bu sembolik boyut, Türkiye-Azerbaycan ekseninde gelişen enerji ve ulaştırma projeleri aracılığıyla jeo-ekonomik bir temele dayanmaktadır. TRENDS Research & Advisory tarafından yapılan bir değerlendirmeye göre, BTC ve TANAP boru hatları, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ile birlikte SOCAR'ın Türkiye'deki yatırımlarıyla birleşerek, iki ülkenin ortak ticaret altyapısının temelini oluşturmakta ve her iki tarafın daha geniş stratejik hedefleriyle uyumlu bir bölgesel bağlantı ağı yaratmaktadır (TRENDS Research & Advisory, 2025). Bu ağ, Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde Güney Kafkasya'yı Orta Asya'ya bağlayan bir enerji ve ulaştırma koridoru olarak Azerbaycan'ın “kilit jeostratejik konumunu” pekiştirmekte; bu durum, Azerbaycan'ın Türk dünyasındaki rolünün enerji

transit ve çok taraflı işbirliği yoluyla yeniden tanımlandığını gösteren analizlerle örtüşmektedir (Guliyev, 2025).

3.TÜRKİYE-AZERBAYCAN STRATEJİK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL VE KİMLİK TEMELLİ DERİNLİĞİ

3.1. Karabağ Sorunu ve Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinin Dönüşen Doğası

Karabağ sorunu, Güney Kafkasya'da yalnızca bir toprak anlaşmazlığı olarak görülmekle kalmayıp, bölgesel güç dengelerini ve kimlik temelli dış politika söylemlerini şekillendiren yapısal bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde 1988'den itibaren tırmanan gerilimler, 1992-1994 yılları arasında tam ölçekli bir savaşa dönüşmüş ve çatışma, 1994 Bışkek Ateşkesi ile "donmuş" bir statü kazanmıştır. (de Waal, 2013; CRS, 2021). Bu süreçte, Dağlık Karabağ ve çevresindeki yedi rayonun (ilçenin) işgali nedeniyle Azerbaycan'ın uluslararası alanda tanınan topraklarının yaklaşık yüzde 20'si etkin kontrol dışına çıkmış, yüz binlerce insan yerinden edilmiş ve Karabağ sorunu, Azerbaycan ulus-devlet inşa sürecinde merkezi bir travma eksenine haline gelmiştir (Azerbaijan Ombudsman, 2021; CRS, 2021). Türkiye, Sovyet dönemi sonrasında Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülkelerden biri olmuş ve Karabağ sorununda Bakü'nün toprak bütünlüğünü savunan bir duruş sergilemiştir. Türkiye'nin 1993'te Kelbecer'in işgalinin ardından Ermenistan ile kara sınırını kapatması, Ankara'yı fiilen çatışmanın taraflarından biri haline getirmiş ve Türkiye-Ermenistan normalleşmesini Azerbaycan dosyasına şartlı olarak bağlamıştır (Republic of Türkiye MFA, n.d.; Eurasianet, 2022). Literatürde, Türkiye bu dönemde doğrudan savaşan bir aktör olarak sahaya girmese de, sınır ablukası, diplomatik destek ve sınırlı askeri yardım yoluyla Azerbaycan'a en açık desteği sağlayan ülke olarak tanımlanmaktadır (Cornell, 1998, Nagorno-Karabakh conflict maddesinde alıntılanmıştır).

2000'li yıllardan itibaren, Karabağ sorunu, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin enerji ve ulaştırma boyutlarını öne çıkaran daha geniş bir jeostratejik çerçeveye oturdu. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğal gaz boru hattı, Azerbaycan'ın ihracat yollarını çeşitlendirirken, Türkiye'yi Hazar hidrokarbonları için ana transit ülke konumuna yükseltti. Böylece Türkiye, hem Azerbaycan'ın ekonomik ve siyasi özerkliğini hem de Avrupa'nın enerji arz güvenliğini sağlayan kilit aktörlerden

biri haline geldi (TRT Haber, 2023; SETA, 2019). TANAP ve Bakü-Tiflis-Kars demiryolu gibi projeler, bu enerji boyutunu Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir ulaştırma ve ticaret koridoruyla bütünleştirerek Türkiye'nin Güney Kafkasya-Orta Asya eksenindeki “enerji ve lojistik merkez ülke” rolünü pekiştirmektedir (TRT Haber, 2023). Bu ekonomik-jeostratejik yakınlaşma, askeri alanda da 2010 Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması ile kurumsal bir çerçeve kazandı. Anlaşma, taraflardan birine üçüncü bir aktör tarafından saldırı olması durumunda karşılıklı yardım hükmünü içermesiyle Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini klasik “dostluk” söyleminin ötesine taşıyarak ittifak benzeri bir güvenlik taahhüdü tesis etti (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Takip eden dönemde, Gürcistan'ın da dâhil olduğu hem ikili hem de üçlü formatlarda ortak tatbikatların sayısı ve kapsamı arttı; “Kafkas Kartalı 2019,” “Ebedi Dostluk 2019” ve “Mustafa Kemal Atatürk–2019” gibi tatbikatlar, kara, hava ve özel kuvvetler unsurlarının ortak operasyonel deneyimini geliştirdi (AA, 2019; Commonsense, 2019; Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2019). Savunma sanayii alanında ise, Türk şirketleri ile Azerbaycan kurumları arasında yürütülen çeşitli projeler, iki ülke arasındaki askeri işbirliğinin teknik boyutunu derinleştirdi (Tarçın, 2024).

İkinci Karabağ Savaşı (27 Eylül–9/10 Kasım 2020), Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde bu dönüşümün askeri ve jeopolitik açıdan görünür hale geldiği bir dönüm noktası oldu. Çeşitli askeri analizler, Azerbaycan'ın bu süreçte Türkiye tarafından sağlanan siyasi destek, askeri eğitim ve özellikle Bayraktar TB2 insansız hava araçlarının tedariki sayesinde sahada önemli bir avantaj elde ettiğini vurgulamaktadır (Kofman, 2020; Hecht, 2022; Gökhan, 2021; “Bayraktar TB2”, 2024). Türk yapımı İHA'lar (İnsansız Hava Araçları), Ermeni hava savunma unsurlarını ve zırhlı birlikleri hedef alarak savaş alanının dinamiklerini değiştirdi ve böylece Ankara'nın rolünü salt “söylemsel” dayanışmanın ötesine taşıyarak somut askeri kabiliyet transferi üzerinden tanımladı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın savaştan sonra sıkça yinelediği “tek millet, iki devlet” söylemi, artık sadece kültürel/duygusal bir yakınlığı değil, aynı zamanda Türkiye-Azerbaycan ekseninin Güney Kafkasya'da yeni bir güvenlik mimarisi inşa etmedeki belirleyici rolünü de yansıtmaktadır (TRT Haber, 2023).

İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra Rus barış gücü kuvvetlerinin Karabağ'a konuşlandırılması, Bakü'nün dış politika yöneliminde Türkiye'ye ve diğer ortaklara açılma isteğini daha da artırdı. Türkiye, NATO üyeliği ve Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) içindeki lider konumu sayesinde Azerbaycan'a sadece ikili askeri işbirliği değil, aynı zamanda çok taraflı bir güvenlik ve istişare platformu sunmaktadır. TDT'nin Türk Dünyası 2040 Vizyonu ve 2022–2026 Strateji Belgesi çerçevesinde, 2022'den bu yana Üye Devletlerin Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterleri düzeyinde düzenli güvenlik istişareleri başlatılmıştır; bu mekanizma, bölgesel tehdit algılarını paylaşmayı ve ortak bir güvenlik duruşunu kurumsallaştırmayı amaçlamaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021). Böylece Karabağ sorunu, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde sadece bir kriz alanı olmaktan çıkıp, ittifakın test edildiği, güçlendirildiği ve giderek çok taraflı kurumsal bir çerçeveye yerleştirildiği bir temel haline gelmiştir.

3.2. Türkiye'nin Stratejik Hedefleri: Kimlik, Güç ve Etki

2000'li yıllardan bu yana, Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikası, yalnızca enerji güvenliği ve klasik jeopolitik çıkarlarla sınırlı olmaktan çıkıp, kimliği, tarihi mirası ve kültürel bağları kapsayan bir stratejik çerçeveye evrilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı döneminde belirginleşen bu yönelim, Ahmet Davutoğlu'nun "merkez ülke" ve "stratejik derinlik" kavramları etrafında formüle ettiği dış politika vizyonu ile tutarlıdır. Davutoğlu'na göre Türkiye, sadece tek bir bölgeyi değil, aynı zamanda Balkanlar'ı, Orta Doğu'yu ve Kafkasya'yı içeren çoklu jeopolitik halkaların "merkezinde" yer alan, tarihi ve kültürel birikimi sayesinde çevresinde etki yaratma kapasitesine sahip bir aktördür (Davutoğlu, 2001). Bu çerçevede Güney Kafkasya, hem bir enerji transit güzergahı hem de Türk dünyasına stratejik bir kapı olarak tanımlanmış ve Azerbaycan, Türkiye'nin Avrasya vizyonunun merkezi ortağı olarak konumlandırılmıştır. Kimlik boyutu bu vizyon içinde kritik bir rol oynamaktadır. "Tek millet, iki devlet" söylemi sadece duygusal veya retorik bir motif değil; Türk kimliği etrafında örülmüş bir dış politika çerçevesinin sembolik ifadesi haline gelmiştir. Bu söylem, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde hem toplumlar arası bağları güçlendiren hem de savunma ve güvenlik alanındaki yakınlaşmayı meşrulaştıran bir işlev üstlenmiştir. Zehra Karayel bu ilişkiyi bir "güvenlik topluluğu" kavramı

üzerinden yorumlayarak, “tek millet, iki devlet” söyleminin normatif düzeyde ortak bir kimlik ve pratik düzeyde ortak bir güvenlik algısı yaratarak kurumsallaş an bir güvenlik topluluğunun temelini teşvik ettiğini vurgulamaktadır (Karayel, 2024). Böylece, kimlik temelli yakınlık, stratejik ittifakı salt çıkar odaklı işbirliğinin ötesine taşıyan bir çerçeveye dönüştürmektedir.

Bu kimlik temelli temelin yanı sıra, enerji jeopolitiği Türkiye’nin Güney Kafkasya’daki stratejik hedeflerinin en somut sütununu oluşturmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve TANAP gibi projelerle Türkiye, Hazar havzasındaki hidrokarbon kaynaklarını Avrupa pazarlarına taşıyan vazgeçilmez bir güzergâh haline gelmiştir. Enerji iletim hatlarının güvenliği ve sürekliliği, bölgesel güvenlik tartışmalarını doğrudan etkilemektedir. Güney Kafkasya, enerji koridorlarının geçtiği hassas bir güvenlik kompleksi olarak ele alınmaktadır. Zhiltsov ve Savicheva, bölgesel güvenliğin giderek enerji faktörü etrafında yeniden tanımlandığını ve boru hatlarının güzergahı ile kontrolünün Güney Kafkasya’daki güç dengesini belirleyen ana parametrelerden biri haline geldiğini vurgulamaktadır (Zhiltsov & Savicheva, 2021). Bu perspektiften bakıldığında, Türkiye’nin enerji koridorları üzerindeki konumu, sadece jeoekonomik bir faktör olmanın ötesine geçerek bir dış politika aracına dönüşmektedir. Ayrıca, Türkiye’nin son yıllarda geliştirdiği savunma sanayii politikası, dış politikanın çarpan etkisi yaratan tamamlayıcı bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Yerli ve milli savunma sanayiine yapılan yatırımlar, Türkiye’yi salt bir silah ithalatçısı olmaktan çıkarıp, başta insansız hava araçları olmak üzere çeşitli alanlarda teknoloji ihraç eden bir aktöre dönüştürmüştür. Tuğba Koç’un “Baykar diplomasisi” kavramsallaştırması, Türkiye’nin Baykar tarafından üretilen Silahlı İHA’ların (SİHA) saha performansı sayesinde savunma sanayiini bir tür “dış politika aracı” olarak kullandığını; savunma ihracatının hem Türkiye’nin ittifak ilişkilerindeki elini güçlendirdiğini hem de yeni işbirliklerine kapı açtığını göstermektedir (Koç, 2024). Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS) ve Bilkent CFPPR tarafından hazırlanan ortak bir rapor, Türkiye’nin “müşteriden rakibe” evrilen savunma sanayii profilini detaylandırarak, ASELSAN, ROKETSAN ve Baykar gibi şirketlerin sektörü küresel rekabetçi bir seviyeye taşıdığını vurgulamaktadır (Egeli vd., 2024, 14-16). Bu tablo, savunma sanayiinin artık sadece teknik/ekonomik bir

alan değil, dış politika ve etki projeksiyonunun temel bir aracı haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Son yıllarda Türkiye'nin savunma politikası, iç güvenliği temel alan bir anlayışı aşarak, dış politika vizyonunu destekleyen çok katmanlı bir stratejik modeli yansıtmıştır. Bu stratejinin merkezinde hızla gelişen yerli ve milli savunma sanayii yer almaktadır. Baykar, ASELSAN ve ROKETSAN gibi kurumlar tarafından yürütülen projeler sadece sistem üretimi anlamına gelmemekte; Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde pazarlık araçları, yumuşak güç uzantıları ve etki enstrümanları haline gelmektedir. Uluslararası güvenlik literatüründe bu dönüşüm, "müşteriden rakibe evrilen" bir savunma sanayii modeli olarak kavramsallaştırılmıştır; Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün 2024 analizi, Türkiye'nin savunma sektöründeki uluslararası konumunu, geleneksel alıcı statüsünden rekabetçi bir üretici statüsüne doğru ilerleyen yapısal bir sıçrama olarak tanımlamaktadır (Egeli vd., 2024, 14-16). Bu dönüşüm, Türkiye'yi sadece bir savunma tedarikçisi olmaktan çıkarıp yeni nesil savunma diplomasisinin bir aktörüne yükseltmektedir. Bu durum özellikle insansız sistemlerin ihracatı, teknoloji transferi ve ortak üretim projeleri aracılığıyla somutlaşmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan ile yürütülen savunma sanayii iş birlikleri, yalnızca ekipman tedarikine dayalı kısa vadeli anlaşmalar olmaktan öte uzun vadeli bağımlılık, askeri standart uyumu ve kurumsal güvenlik iş birliği üreten bir model tesis etmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin savunma sanayii vizyonu, sadece teknik kapasite geliştirmeyi aşmış, doğrudan diplomasi, güvenlik politikası ve jeopolitik güç yansıtmasıyla ilişkili bir dış politika aracı niteliği kazanmıştır.

Türkiye'nin bölgesel liderlik iddiası ikili ilişkilerle sınırlı kalmayıp, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) çerçevesinde kurumsal bir boyut kazanmıştır. 2021 İstanbul Zirvesi'nde kabul edilen Türk Dünyası Vizyonu-2040 belgesi ve buna dayanan müteakip TDT Strateji Belgesi 2022-2026, Türk dünyası için uzun vadeli bir siyasi, ekonomik ve güvenlik vizyonu ortaya koymaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021). Bu belgeler, üye devletler arasındaki siyasi istişareleri derinleştirmeyi, ulaşım ve enerji ağlarını entegre etmeyi ve savunma sanayiinde iş birliğini kurumsallaştırmayı hedeflemektedir. TDT'nin resmi belgeleri, güvenlik iş birliğine yapılan vurgunun son yıllarda önemli ölçüde güçlendiğini belirtmektedir; özellikle 2022'den bu yana, üye ülkelerin Milli

Güvenlik Kurulu (MGK) sekreterleri düzeyinde, ortak tehdit algılarının ve bölgesel güvenlik gündeminin ele alındığı düzenli güvenlik istişare toplantıları yapılmaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, t.y.). Böylece TDT, sadece kültürel ve ekonomik bir iş birliği platformu olmanın ötesine geçerek, giderek artan bir bölgesel güvenlik forumu kimliği kazanmaktadır.

Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki etkisi, bu çerçevede, “kardeşlik” retoriği ve kimlik temelli dayanışımın ötesinde, jeopolitik dengeleme stratejisi olarak da değerlendirilmelidir. İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Azerbaycan ile kurulan çok boyutlu ittifak, bölgedeki varlığını sürdüren Rusya'ya, etkisini korumaya çalışan İran'a ve Ermenistan'ı destekleyen aktörlere karşı dengeleyici bir güç konumu yaratmıştır. Bu durum, klasik realizmin güç dengesi mantığıyla uyumlu olmakla birlikte Türk dünyası birliği, tarihsel-kültürel ortaklıklar ve “mazlum milletlere destek” söylemi gibi normatif argümanlarla da desteklenmektedir. Ortaya çıkan bu yaklaşım, realist güç mücadelesine dayanan ve kimlik merkezli söylemlerle meşrulaştırılan hibrit bir stratejik çerçeveyi yansıtmaktadır. Bu hibrit yapı, Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasını yalnızca bir güç mücadelesine indirgemeyen, aksine kimlik, enerji ve savunma politikalarını iç içe geçiren çok katmanlı bir bölgesel vizyon sunmaktadır. Azerbaycan ile kurulan stratejik ortaklık bu nedenle ikili bir ilişki olmasının yanı sıra Türkiye'nin bölgesel liderlik arayışının ve çok taraflı güç yansıtmalarının somut ve kurumsallaşmış ifadesidir.

3.3. Güvenlik Algısının Tarihsel Temelleri ve Sovyet Sonrası Dönem

Azerbaycan'ın güvenlik konsepti, yalnızca 1991 sonrası inşa edilen kurumsal yapılar ve doktrinlerle açıklanamayacak derin tarihsel katmanlara sahiptir. Modern çağ boyunca ülkenin coğrafyası, Rusya ve İran arasında bir “sınır ülkesi” olarak konumlanmıştır. Bu konum, hem devlet elitlerinin hem de toplumun zihninde güvenlik kavramını jeopolitik kırılganlıkla özdeşleştiren bir hafıza oluşturmuştur. Özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda yaşanan savaşlar, sınır değişiklikleri ve nüfuz mücadeleleri, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve egemenlik gibi kavramların Azerbaycan siyasi kültüründe “daima tehdit altında” değerler olarak kodlanmasına yol açmıştır. Bu nedenle, çağdaş ulusal güvenlik söylemi, genellikle mevcut riskleri aşan ve uzun vadeli tarihsel

travmalarla beslenen bir tehdit algısına dayanmaktadır (Souleimanov & Kraus, 2017, ss. 61-62).

Sovyet dönemi, bu tarihsel hassasiyetleri tamamen ortadan kaldırmamış, aksine merkezi bir güvenlik mimarisi altında dönüştürmüştür. Moskova merkezli yapı, Azerbaycan’ın kendi ulusal güvenlik politikasını bağımsız olarak tasarlamasını engellemiş; sınır güvenliği, dış tehdit algısı ve askeri planlama doğrudan Sovyet Savunma Bakanlığı hiyerarşisi içinde yürütülmüştür (Mehdiyev, 2021, 6-31). Buna karşın, etnik ve bölgesel kimliklerin güvenlik alanına dâhil edilmesi, Sovyet uygulamalarında önemli bir yer tutmuştur. Petr Kokaisl’in Taliş kimliğinin dönüşümü üzerine yaptığı çalışma, özellikle güney sınır bölgelerindeki etnik grupların statüsünün “güvenlik riski” kavramıyla iç içe geçtiğini ve Sovyet yönetiminin bu alanlarda hem ideolojik kontrol hem de demografik mühendislik araçlarını kullandığını göstermektedir (Kokaisl, 2025). Bu durum, Azerbaycan’da güvenliğin dış tehditlere karşı tek başına bir askeri savunma işlevi görmediğini, bununla birlikte kimlikler, etnik kompozisyon ve ideolojik sadakat temelinde inşa edilen bir iç kontrol alanı olarak da işlediğini göstermektedir.

1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılması, bu merkezi güvenlik semsiyesini ortadan kaldırmış, Azerbaycan’ı ani ve çok katmanlı bir güvenlik boşluğuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bağımsızlığın ilk yılları, devlet kurma süreci ile silahlı çatışmanın iç içe geçtiği bir dönem olmuştur. Ermenistan ile Dağlık Karabağ üzerindeki ilk savaş (1992–1994), yeni kurulan devlet tarafından sadece askeri bir yenilgi olarak değil, egemenliğin ve toprak bütünlüğünün sorgulandığı varoluşsal bir kriz olarak algılanmıştır. Svante Cornell, Azerbaycan’da İslam’ın siyasallaşması üzerine yaptığı çalışmada, Karabağ savaşını zayıf devlet kapasitesi, toplumsal travma ve yetersiz güvenlik kurumlarıyla birleşen bir kırılma noktası olarak değerlendirmekte; bu süreçte hem kimlik hem de güvenlik söylemlerinin yeniden tanımlandığını vurgulamaktadır (Cornell, 2006, 26-33). Karabağ yenilgisi, toprak bütünlüğünün Azerbaycan güvenlik paradigmasında mutlak bir öncelik haline gelmesine yol açmış ve akabinde “işgal” olgusu, stratejik belgelerde ulusal güvenliğin temelindeki tehdit olarak kodlanmıştır.

2000’li yıllardan itibaren Azerbaycan’ın güvenlik algısı, sadece sıcak çatışma riskine odaklanan savunmacı bir perspektifin ötesine geçerek, enerji ve

ulaşım altyapıları etrafında inşa edilen daha geniş bir jeopolitik çerçeveye doğru genişlemiştir. Bakü–Tiflis–Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve Bakü–Tiflis–Erzurum (BTE) doğal gaz boru hattı etrafında şekillenen yeni enerji mimarisi, ülkeyi Hazar havzasını Akdeniz ve Avrupa pazarlarına bağlayan stratejik bir kavşak noktasına dönüştürmüştür. S. Frederick Starr ve Svante Cornell’in editörlüğünü yaptığı çalışma, BTC projesini, ekonomik bir girişimin ötesinde, Azerbaycan’ın Batı ile entegrasyonunu güçlendiren ve Rusya ile İran’a karşı manevra alanını genişleten jeopolitik bir kaldıraç noktası olarak ele almaktadır. (Cornell, Tsereteli & Socor, 2005, ss. 17-22).

Bu bağlamda, enerji altyapısının korunması, ulusal güvenlik belgelerinde sabotaj, terörizm ve bölgesel istikrarsızlık risklerinin yanı sıra anılan öncelikli bir gündem maddesi haline gelmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti, 2007, 20).

Azerbaycan’ın güvenlik yaklaşımındaki dönüşüm, iç devlet belgeleriyle sınırlı kalmamış, dış ortaklarla kurulan kurumsal ilişkilerde de somutlaşmıştır. NATO ile ilişkiler 1990’ların ortalarından itibaren “Barış İçin Ortaklık” (PfP) programı çerçevesinde başlamıştır. Zamanla ortak tatbikatlar, savunma reformunda teknik yardım ve Afganistan gibi misyonlara katkılar şeklinde çeşitlenmiştir. NATO’nun resmi değerlendirmeleri, Azerbaycan’ın İttifak ile ilişkilerinin, özellikle enerji altyapısı güvenliği ve Karabağ sonrası barış süreci bağlamında kritik bir ortaklık alanı oluşturduğunu vurgulamaktadır (NATO, 2024). Bağımsızlık sonrası dönemde kurulan güvenlik paradigması, dış askeri tehditlere karşı savunmayla sınırlı kalmayıp, devlet kapasitesinin inşası, sosyal uyum ve siyasi istikrarın güvence altına alınmasını da kapsayan çok katmanlı bir boyut kazanmıştır. Elhan Mehdiyev, Azerbaycan’daki güvenlik sektörü reformunun, özellikle 2000’li yıllardan itibaren, savunma yapılarının kurumsallaşmasına, karar alma süreçlerinin modernizasyonuna ve NATO standartlarına uyum çerçevesinde Batılı kurumlarla iş birliğine dayandığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Azerbaycan’ın mevcut güvenlik mimarisi, yalnız modern bir askeri yapının sonucu değil, Sovyet sonrası kurumsal kırılmalıkları gidermek ve bölgesel belirsizlikleri yönetmek üzere geliştirilmiş tarihsel stratejik bir dönüşümün ürünüdür (Mehdiyev, 2021, 6-38).

Türkiye ile güvenlik alanındaki ilişkiler, Azerbaycan’ın Sovyet sonrası güvenlik mimarisinin tamamlayıcı ve dönüştürücü bir bileşenini oluşturmuştur. USC Dornsife Ermeni Araştırmaları Enstitüsü tarafından hazırlanan

değerlendirmede, 1990'ların başından bu yana imzalanan askeri eğitim anlaşmaları, subay değişim programları ve ortak tatbikatlar, Bakü'nün Ankara'yı güvenlik alanında “doğal stratejik ortak” olarak konumlandırmasının zeminini hazırlayan temel araçlar olarak vurgulanmaktadır (USC Dornsife Institute of Armenian Studies, t.y.). Zamanla bu işbirliği, eğitim ve danışmanlık boyutunun ötesine geçerek savunma sanayii, doktrinel uyum ve ortak operasyonel planlamayı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Böylece Azerbaycan'ın güvenlik kültürünün önemli bir kısmı, Türk askeri tecrübesiyle eklemlenmiş hibrit bir nitelik kazanmıştır.

Bu tarihsel arka planın bir sonucu olarak, Azerbaycan'ın mevcut güvenlik algısı üç ana eksen etrafında şekillenmektedir: (i) Karabağ ve çevre bölgeler bağlamında toprak bütünlüğünün korunması, (ii) Rusya ve İran'ın bölgesel politikalarına karşı özerk hareket alanının muhafaza edilmesi ve (iii) enerji ve ulaşım koridorlarının güvenliğinin sağlanması. Ulusal Güvenlik Konsepti bu eksenleri açıkça tanımlamakta, devletin “askeri, siyasi, ekonomik ve bilgi alanlarındaki tehditlere karşı hazırlıklı olma” gerekliliğini vurgulamakta ve öncelikli tehdit kategorileri arasında bölgesel çatışmaları, terörizmi, ayrılıkçılığı ve stratejik altyapıyı hedef alan sabotaj risklerini özel olarak listelemektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti, 2007). Böylece, Azerbaycan'ın güvenlik paradigması, tarihsel travmaları, Sovyet sonrası dönemin kırılmalıklarını ve yeni jeo-ekonomik fırsatları birleştiren karmaşık ancak tutarlı bir çerçeveye ulaşmıştır. Türkiye ile kurulan stratejik ortaklık ve Batı kurumlarıyla geliştirilen işbirlikleri, bu çerçevede güvenlik açığını kapatan ve Azerbaycan'a bölgesel düzeyde daha proaktif bir konum benimseme fırsatı sunan temel araçlar haline gelmiştir.

4. KARABAĞ'DAN STRATEJİK ORTAKLIĞA: ASKERİ REFORMLAR, GÜVENLİK İŞBİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN AZERBAYCAN'DAKİ ROLÜ

4.1. Karabağ Savaşları, Askeri Reformlar ve Türkiye'nin Rolü

Karabağ Savaşları, Azerbaycan'ın devlet kurma sürecinde bir toprak kaybı veya etnik çatışma olmanın ötesinde, güvenlik kurumlarının yapısal zayıflıklarını ortaya çıkaran ve devlet kapasitesinin sınırlarını yeniden tanımlayan kritik bir eşik olarak kabul edilmiştir. 1988'de başlayıp 1994'te ateşkesle sonuçlanan Birinci Karabağ Savaşı sırasında yaklaşık 25.000-30.000 kişinin hayatını kaybettiği ve 700.000'den fazla Azerbaycanlının yerinden edildiği tahmin edilmektedir (de Waal, 2003, 172–178; First Nagorno-Karabakh War, 2024). Savaşın sona ermesiyle Azerbaycan devlet elitinin güvenlik yapısına ilişkin temel önceliği, parçalanmış ve kısmen milis benzeri kuvvetlerden, profesyonel, komuta ve kontrol yeteneğine sahip ve dışarıdan desteklenen bir ordu modeline geçiş oldu (Yüce, 2020). Bu çerçevede, savunma kurumsallaşması, devlet inşasının temel direklerinden biri haline geldi.

1994 sonrası dönemde, Azerbaycan'ın savunma yapısı hem organizasyonel kapasite hem de askeri doktrin açısından kapsamlı bir dönüşüm geçirdi. Sovyet ordusunun dağılmasıyla ortaya çıkan parçalanmış ve düzensiz yapıların yerini, NATO standartlarına yaklaştırılmış, disiplinli bir askeri organizasyon kurma hedefi aldı. Türkiye ile kurulan yakın askeri işbirliği bu dönüşümde belirleyici bir rol oynadı. Türkiye, Azerbaycan'a sadece sembolik “kardeş ülke” desteği sunmakla kalmadı; subay eğitimi, askeri lojistik, teknik uzmanlık ve taktik düzeyde eğitim programları aracılığıyla doğrudan kapasite transferi yapan bir güvenlik ortağı olarak öne çıktı (USC Dornsife, 2025; Azerbaijan MFA, 2025). 1990'ların başından bu yana imzalanan askeri eğitim ve teknik işbirliği anlaşmaları sayesinde, Azerbaycanlı subayların önemli bir kısmı Türk harp okullarında ve askeri akademilerde eğitim aldı ve eş zamanlı olarak, Bakü'de kurulan Eğitim ve Öğretim Merkezi gibi kurumlar aracılığıyla NATO standartlarındaki müfredatın içselleştirilmesi sağlandı (Training and Education Center of the Armed Forces, 2024).

Bütçe kaynaklarının genişlemesi de Azerbaycan'ın askeri modernizasyonunda kritik bir eşiktir. 2000'li yılların ortalarından itibaren artan

enerji gelirleri savunma harcamalarına yansıdı. 2004'te 0.2–0.3 milyar USD civarında seyreden savunma bütçesi, on kattan fazla artarak 2010'ların başında 2.5–3 milyar USD'yi aştı (International Institute for Strategic Studies, 2021; Macrotrends, 2025; Yüce, 2020). Bu çarpıcı artış, personel ve ekipman sayısındaki yükselişin ötesinde, komuta-kontrol altyapısı, keşif-istihbarat sistemleri, elektronik harp yetenekleri ve sınır güvenliği teknolojilerine yapılan yatırımlar aracılığıyla ordunun yapısal ve teknolojik dönüşümünü de yansıttı. 2010'lu yıllara gelindiğinde Azerbaycan, askeri kapasite açısından Güney Kafkasya'da bölgesel bir güç olarak konumlanmaya başladı (Azerbaijani Armed Forces, 2024; Yüce, 2020).

Türkiye–Azerbaycan askeri ilişkileri açısından 2010 yılı, kurumsal çerçevenin hukuki olarak sağlamlaştırıldığı bir dönüm noktasıdır. 16 Ağustos 2010 tarihinde imzalanan Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Destek Anlaşması (SPMSA), iki ülke arasındaki ilişkileri klasik “güvenlik işbirliği modelinin ötesine taşıyarak, taraflardan birine yönelik dış saldırı durumunda “mevcut tüm imkanlarla” karşılıklı yardımı taahhüt eden bir kolektif savunma rejimi kurmuştur (Agreement on Strategic Partnership and Mutual Support, 2010; USC Dornsife, 2025; Aze.Media, 2024). Anlaşma, askeri koordinasyonu kurumsallaştırmakla kalmamış, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi ve düzenli askeri diyalog mekanizmaları aracılığıyla güvenlik, savunma sanayii ve dış politika alanlarını kapsayan çok boyutlu bir ittifak mimarisi oluşturmuştur (Hacıoğlu, 2024; Dayan Center, 2023).

2010 sonrasında, bu kurumsal çerçeve sahada iki ana kanal aracılığıyla yansımaları buldu: askeri eğitim ve öğretim işbirliği ve ortak tatbikatlar. Askeri eğitim boyutunda, Türkiye'de eğitim gören Azerbaycanlı subaylar ve astsubaylar insan kaynakları kapasitesini güçlendirmekle kalmayıp Türk Silahlı Kuvvetlerinin disiplin ve komuta kültürünün Azerbaycan ordusuna aktarılmasını da kolaylaştırdı (Turkey and Azerbaijan MFA, 2025; Turkey's Overlooked Role, 2021). Ortak tatbikatlar ise bu eğitim sürecinin pratiğe döküldüğü alanlar olarak öne çıktı. Özellikle 2020 yazında gerçekleştirilen “TurAz Kartalı” tatbikatı sırasında Türk Hava Kuvvetleri F-16 uçaklarının Azerbaycan'a konuşlandırılması ve uçuş ile gece-gündüz operasyon senaryolarının ortaklaşa icra edilmesi, iki ordunun hava ve kara unsurları

arasındaki taktik düzeyde entegrasyonun mümkün ve sürdürülebilir olduğunu gösterdi (Aslanlı, 2020; Rehimov, 2020; DefenceTurk, 2020).

Bu kurumsal ve doktrinel temelin en görünür sonuçlarından biri, 2020’deki İkinci Karabağ Savaşı sırasında ortaya çıktı. Savaş boyunca, Türk yapımı Bayraktar TB2 silahlı insansız hava araçları (SİHA’lar), Azerbaycan ordusunun operasyonel konseptinin merkezi bileşenlerinden biri haline geldi. Ermenistan’ın S-300, Osa ve Strela-10 gibi hava savunma sistemleri, zırhlı ve mekanize unsurlarıyla birlikte sistematik olarak hedef alındı ve imha edildi (Kınık & Çelik, 2021, 174–181; Shaikh & Rumbaugh, 2020; Erickson, 2021; Whelan, 2023, 26-32). TB2’lerin sağladığı sürekli keşif ve gözetleme yeteneği, hassas güdümlü mühimmatlarla gerçekleştirilen hassas vuruşlar ve bu verilerin topçu ve kara kuvvetleriyle entegrasyonu, Azerbaycan’a muharebe alanında önemli bir manevra avantajı kazandırdı. Bu senaryo, taktik düzeyde bir başarıyla sınırlı kalmayıp, bölgesel savaş paradigmasının insansız sistemler, gerçek zamanlı istihbarat ve ağ merkezli operasyonlar etrafında yeniden şekillendiğini de göstermektedir (Shaikh & Rumbaugh, 2020; Whelan, 2023).

Askeri literatürde “hibrit savaş” doktriniyle ilişkilendirilen bu yaklaşım, klasik kara operasyonlarının dijital istihbarat, yapay zekâ destekli hedefleme ve insansız hava ve kara platformlarıyla entegrasyonuna dayanmaktadır (Chiriac, 2023; Kınık & Çelik, 2021, 186–190). Bu bağlamda, Türkiye’nin Azerbaycan’a sağladığı askeri-teknolojik destek, yalnızca müttefik bir silah tedariki olmanın ötesinde, post-modern savaş stratejilerinin sahada uygulandığı bir “prototip laboratuvarı” işlevi görmüştür (Erickson, 2021; Turkey’s Overlooked Role, 2021). 2010 sonrası Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkileri, yalnızca karşılıklı güvenlik anlayışına dayalı bir işbirliğinden, kurumsal kapasitelerin entegrasyonu, teknoloji transferiyle desteklenen ve hibrit savaş pratiğiyle sonuçlanan çok katmanlı bir ittifak modeline dönüşmüştür. Bu model, Kafkasya’daki güç dengesini derinden etkilemiş ve Türkiye’nin askeri-endüstriyel kompleksini dış politika vizyonu dahilinde etkin bir şekilde konuşturduğu nadir örneklerden biri olarak öne çıkmıştır (IISS, 2021; Aze.Media, 2024; Dayan Center, 2023).

4.2. İkinci Karabağ Savaşı'nda Teknolojik Askeri Üstünlük: Azerbaycan'ın Yeni Savaş Paradigması mı Yoksa Teknoloji Temelli Savaş mı: Türkiye'nin Askeri Sistemlerinin İkinci Karabağ Savaşı'ndaki Rolü

Azerbaycan, 2020 İkinci Karabağ Savaşı'nda yalnızca konvansiyonel askeri unsurlarını değil, aynı zamanda modern savaş teknolojilerinden oluşan bütüncül bir sistem mimarisini başarıyla konuşturarak dikkat çekici bir sonuç elde etmiştir. Savaştan önce Türkiye, İsrail ve Güney Kore gibi ülkelerden yüksek teknoloji sistemler tedarik eden Azerbaycan, bu unsurları operasyonel bütünlük içinde kullanmayı başarmıştır (Kasapoglu, 2021, 4-6; Gurbanov, 2025). Özellikle Türkiye'den tedarik edilen Bayraktar TB2 İHA/SİHA'lar, Roketsan üretimi MAM-L ve MAM-C mühimmatları ve çeşitli elektro-optik ve hedefleme sistemleri, savaş alanında belirleyici bir üstünlük sağlamıştır (Kınık & Çelik, 2021, 174-181; Presidency of the Republic of Türkiye, 2025, 32-34). Bu platformlar, gezgin mühimmatlar (loitering munitions) ve kamikaze İHA'larla birlikte, Azerbaycan'ın ateş gücünü konvansiyonel kapasitelerin ötesine taşıyan bir kapasite geliştirme çabasının merkezine yerleştirilmiştir (Kasapoglu, 2021, 13-19).

Bu sistemlerin kullanımı, Azerbaycan'ın klasik doktrine dayanmak yerine, veriye dayalı (data-driven) ve hedefe duyarlı operasyonel planlama yoluyla ilerleyen bir askeri kapasite geliştirdiğini göstermiştir. Özellikle hava savunma unsurlarına, zırhlı araçlara ve yığılmış birlik hedeflerine karşı insansız hava aracı tabanlı sistemlerin başarılı yüksek hassasiyetli kullanımı, Azerbaycan'ın istihbarat-topçu koordinasyonunu dijital bir mimari üzerinden yürüttüğünü ortaya koymuştur (Kasapoglu, 2021, 20-24; Kınık & Çelik, 2021, 182-188). Operasyonun birçok aşamasında İHA'ların sadece taarruz için değil, aynı zamanda hedef tespiti (target acquisition), muharebe hasar tespiti (BDA) ve bilgi savaşı araçları olarak da kullanıldığı gözlemlenmiştir. Azerbaycan Savunma Bakanlığı tarafından sistematik olarak paylaşılan drone görüntüleri, sahadaki kinetik etkiyi dijital alanda da yeniden üreten bir "bilgi üstünlüğü" stratejisini yansıtmıştır (Kasapoglu, 2021, 23-25; Military Operations in the Second Karabakh War, 2025).

2020 İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan, hava üstünlüğünü sağlamak için savaş uçaklarının yoğun kullanımına dayanan geleneksel bir

hava kuvveti modeli yerine, düşük maliyetli ve yüksek etkili silahlı insansız hava araçlarını tercih etmiştir. Bu tercih, savaşın seyrini değiştiren en önemli stratejik faktörlerden biri olmuştur. Bayraktar TB2 SİHA'lar, uzun havada kalış yeteneği, nispeten düşük radar kesit alanı ve yüksek hassasiyetli mühimmat taşıma kapasitesi ile Azerbaycan ordusuna istihbarat-topçu entegrasyonu açısından önemli bir avantaj sağlamıştır (Kınık & Çelik, 2021, 174-181; Finabel, 2021). TB2'lerin GPS destekli otonom görev yeteneği sayesinde, sadece düşman hatlarına saldırılar gerçekleştirmekle kalmamış, aynı zamanda operasyonel alanın sürekli gözetlenmesi, hedef işaretleme ve muharebe hasar tespiti gibi çok yönlü işlevleri de yerine getirmiştir; böylece Azerbaycan, savaşta klasik hava kuvvetlerine tamamen bağımlı kalmadan etkili bir hava-kara koordinasyonu kurabilmiştir (Kasapoglu, 2021, 20-24; Kınık & Çelik, 2021, 182-188).

Bayraktar TB2 platformlarıyla birlikte kullanılan Roketsan üretimi MAM-L ve MAM-C mühimmatları, düşük ağırlıkla yüksek tahrip gücü sunarak özellikle topçu bataryalarına, zırhlı araçlara ve sabit komuta merkezlerine karşı etkili olmuştur. Türk savunma sanayii belgelerinde, bu mühimmatların TB2 ile entegrasyonu, "hafif ama ölümcül" hassas vuruş konseptinin en kritik bileşenlerinden biri olarak sunulmaktadır (Presidency of the Republic of Türkiye, 2025, 32-34). Bu mühimmatlar sadece doğrudan vuruş unsurları olmakla kalmamış, aynı zamanda hedef işaretleme ve sıralı vuruş kombinasyonlarıyla koordineli taarruzlarda kullanılarak çoklu vuruş dizilerinin hazırlanmasına olanak tanımıştır. Böylece Azerbaycan, ateş gücünü maksimize ederken, hedef odaklı operasyonel konseptine uygun olarak, savaşın meşruiyetinin uluslararası kamuoyunda tartışmalı hale gelmesini önleme hedefini de gütmüştür (Kınık & Çelik, 2021, 186-190).

İkinci Karabağ Savaşı öncesinde Azerbaycan, İsrail, Türkiye ve Güney Kore gibi ülkelerden yüksek teknoloji silah sistemleri tedarik etmiştir. Bunlar arasında özellikle Türk savunma sanayii ürünleri savaşın kaderini belirleyen faktörler haline gelmiştir (Kasapoglu, 2021, 13-19; Gurbanov, 2025). Bayraktar TB2 S/İHA'ların ve gezgin mühimmatların koordineli kullanımı, Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin sahada belirleyici bir avantaj elde etmesini sağlamada etkili olmuştur. Bu sistemlerin başarılı bir şekilde konuşlandırılması, savaşın klasik doktrin temelli bir modele değil, yüksek teknolojili, ağ merkezli bir

operasyonel konsepte dayalı olarak yürütüldüğünü göstermiştir (Kasapoglu, 2022, 18-22; Kınık & Çelik, 2021, 182-190). Bu yaklaşımla Azerbaycan, nispeten düşük kayıplı ve yüksek etkinlikli bir savaş yönetimi örneği sergilemiş, modern savaş yeteneklerini gerçek bir muharebe ortamında test edip onayladığı bir operasyon yürütmüştür (Kasapoglu, 2021, 23-25; Kasım-Çiçek, 2023).

Türkiye’nin katkısı, teknik ve lojistik destekle sınırlı kalmayıp, diplomatik alanda da etkili bir ‘güç çarpanı’ (force multiplier) işlevi görmüştür. Savaş boyunca Türk kamu diplomasisi, medya kuruluşları, resmi açıklamalar ve Cumhurbaşkanlığı düzeyindeki beyanlar, Azerbaycan’ın argümanlarının uluslararası kamuoyuna aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır (Kasapoglu, 2020; Ögüt-Ülkü, 2023; Anadolu Ajansı, 2020). EDAM ve benzeri düşünce kuruluşlarının analizleri, Türkiye’nin çatışma sırasındaki aktif siyasi duruşunun Azerbaycan üzerindeki uluslararası baskıyı sınırlandırmaya katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır (Kasapoglu, 2020). Böylece Türkiye, Azerbaycan’a askeri bir ortak olmanın ötesinde, uluslararası alanda stratejik bir koruyucu kalkan sağlayan bir aktör olarak konumlanmıştır.

Bu süreçte, Türkiye’nin ASELSAN ve HAVELSAN gibi savunma sanayii şirketleri aracılığıyla sağladığı radar, elektronik harp ve komuta-kontrol çözümleri, operasyonel sürecin sürekliliğini sağlayan kritik bileşenler olarak öne çıkmıştır. Resmi Türk yayınlarında, bu firmaların geliştirdiği haberleşme ve ağ merkezli muharebe altyapılarının insansız sistemlerle entegrasyonu, Türk savunma sanayiinin “sistemlerin sistemi” (system-of-systems) yaklaşımının önemli bir göstergesi olarak sunulmaktadır (Presidency of the Republic of Türkiye, 2025, 30-35). Karabağ cephesinde kullanılan yerli haberleşme ve veri iletim altyapıları, sahadaki birliklerin koordinasyonunda olduğu kadar veri güvenliğinin sağlanmasında da kritik bir rol oynamıştır ve Azerbaycan’ın siber savunma kapasitesindeki gelişmeler, bu işbirliklerinin dolaylı sonuçları arasında değerlendirilmiştir (Gurbanov, 2025). Türkiye-Azerbaycan ilişkilerindeki bu askeri yoğunluk, “eğitim ve tatbikat” klasik boyutunu aşarak ortak savaş planlaması ve savunma sanayii entegrasyonu seviyesine ulaşmıştır (Ögüt-Ülkü, 2023).

Bu bağlamda, 15 Haziran 2021 tarihli Şuşa Beyannamesi, sembolik olmanın ötesinde kurumsal bir dönüşümün ifadesi olarak öne çıkmaktadır.

İkinci Karabağ Savaşı'nda elde edilen askeri zaferin ardından imzalanan Beyanname, tarafların ortak savunma stratejileri geliştirme ve bir tehdit durumunda birlikte hareket etme iradesini açıkça kayda geçirmiştir. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini kardeşlik söyleminin ötesine taşıyarak fiili bir kurumsallaşmış güvenlik ittifakına dönüştürmüştür (SETA, 2023; Anadolu Ajansı, 2020). Böylece, Azerbaycan'ın dış politikasında Türkiye'ye verilen öncelik, artık ülkenin güvenlik mimarisinin merkezine yerleşmiş, teknolojik savaş kapasitesi ve hukuki-kurumsal ittifak yapısı iki tamamlayıcı ana eksen haline gelmiştir.

5. 2020 SONRASI GÜVENLİK MİMARİSİNDE KURUMSALLAŞMA VE ORTAK SAVUNMA PERSPEKTİFİ

5.1 Çok Boyutlu Güvenlik Ortaklığı ve Yeni Bölgesel Statüko

2020 İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Güney Kafkasya'daki güvenlik mimarisi köklü bir dönüşüm geçirmiş ve bu dönüşüm, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini klasik askeri işbirliği çerçevesinin ötesinde çok boyutlu bir güvenlik ortaklığı düzeyine yükseltmiştir. Bu yeni statüko, savunmanın yanı sıra enerji güvenliği, ulaştırma koridorları, istihbarat paylaşımı, sınır yönetimi, savunma sanayii entegrasyonu ve kamu diplomasisi gibi birçok alanda kurumsallaşmış entegrasyonu içermektedir (Çelik & Aslanlı, 2024, 56-60).

Bu dönüşümün hukuki ve siyasi temelini oluşturan en kritik belge, 15 Haziran 2021 tarihinde Şuşa'da imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi'dir. Beyanname, tarafların dostluk ve stratejik ortaklık ilişkisini teyit etmekle kalmamış, savunma, güvenlik, dış politika koordinasyonu, enerji ve ulaştırma projeleri, savunma sanayii, medya ve diaspora alanlarında kapsamlı bir ittifak rejimini öngörmüştür (Azerbaycan Basın Ajansı, 2021). Metin, özellikle savunma ve güvenlik bölümlerinde, taraflardan birinin egemenliğini, toprak bütünlüğünü veya güvenliğini tehdit eden durumlarda karşılıklı yardım ve koordinasyon yükümlülüğünü açıkça kayda geçirerek, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini fiilen “kolektif savunma” mantığına yakın bir düzeye taşımıştır (Çelik & Aslanlı, 2024, 61-65).

Jamestown Vakfı tarafından yapılan değerlendirmede, Şuşa Beyannamesi, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini “stratejik ortaklık” düzeyinden “resmi ittifak” statüsüne yükselten bir eşik olarak tanımlanmakta ve özellikle askeri ve savunma sanayii sektörlerindeki hükümler, iki ülkenin güvenlik mimarisini kurumsallaştıran bir ittifak çerçevesi olarak yorumlanmaktadır (Jamestown Foundation, 2021). Beyanname ile birlikte, yüksek düzeyli stratejik işbirliği konseyleri, ortak tatbikat ve eğitim planlaması, savunma sanayii entegrasyonu ve dış politika koordinasyonu gibi mekanizmalar kalıcı ve düzenli işleyen kurumsal yapılara dönüştürülmüştür (Çelik & Aslanlı, 2024, 66-70).

Güvenlik sektöründeki entegrasyon sadece silahlı kuvvetlerle sınırlı kalmamıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Güvenlik Hizmeti'nin resmi açıklamaları, kurumun terörle mücadele, organize suçlar, sınır güvenliği ve siber tehditler gibi alanlarda çok sayıda ülkenin istihbarat, güvenlik ve kolluk birimleriyle işbirliği yaptığını göstermektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Güvenlik Hizmeti, t.y.). Türkiye ile geliştirilen istihbarat paylaşımı ve güvenlik koordinasyonu, Karabağ çevresindeki kırılgan ateşkes düzenlemesini yönetmede ve 2020 sonrası bölgedeki yeni ulaştırma ve enerji projelerini korumada önemli bir kapasite çarpanı haline gelmiştir (Çelik & Aslanlı, 2024, 71-74).

Ulaştırma ve enerji koridorları da bu yeni güvenlik mimarisinin altyapısında kritik bir yere sahiptir. Şuşa Beyannamesi'nde enerji güvenliğine ve uluslararası ulaştırma projelerine yapılan özel vurgu, Güney Gaz Koridoru, Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Kars gibi hatların yanı sıra Zengezur Koridoru'na ilişkin tartışmaların da Ankara-Bakü ekseninde boyunca stratejik bir bütünlük içinde ele alındığını göstermektedir (Azerbaycan Basın Ajansı, 2021; Çelik & Aslanlı, 2024, 72-76). Bu çerçevede, Türkiye-Azerbaycan güvenlik ortaklığı, askeri işbirliğiyle sınırlı kalmayıp enerji ve ulaştırma altyapısını da kapsayan çok boyutlu ve kurumsallaşmış bir bölgesel statüko projesi olarak görülmelidir.

5.2. Türkiye-Azerbaycan Ekseni: Karabağ Zaferi Sonrası Bölgedeki Yeni Statüko ve Güç Dengesi

2020 İkinci Karabağ Savaşı, Güney Kafkasya'nın güç hiyerarşisini temelden dönüştürmüş ve Türkiye-Azerbaycan eksenini bölgesel güvenlik mimarisinin en merkezi aktörü olarak konumlandırmıştır. Bu dönüşüm, sahadaki askeri başarılarla sınırlı kalmayıp, savaş sonrasında kurulan savunma sanayii entegrasyonu, yeni uluslararası ulaştırma güzergâhları ve diplomatik koordinasyon mekanizmaları aracılığıyla kalıcı bir statüko üretmiştir. Türk savunma sanayii şirketleri (özellikle ASELSAN, ROKETSAN ve Baykar) Azerbaycan'ın savaşma kabiliyetini dönüştüren sistemik katkılar sağlamıştır. Bayraktar TB2 Silahlı İHA'ların 2020 savaşında etkin kullanımı, Azerbaycan'ın düşük maliyetli ancak yüksek etkinliğe sahip bir hava-kara entegrasyonu kurmasını mümkün kılmış; bu durum, Ermenistan'ın hava savunma sistemlerini, zırhlı unsurlarını ve lojistik hatlarını hedef alarak operasyonel üstünlüğün sürdürülebilirliğini güvence altına almıştır (Kınık & Çelik, 2021). TB2'lerin sağladığı keşif-gözetleme, muharebe hasar tespiti ve hassas vuruş kabiliyetleri, Azerbaycan ordusunun karar döngüsünü hızlandırmış ve savaşın taktik temposunu belirlemiştir.

Bu askeri-teknolojik etkileşim, 15 Haziran 2021 tarihli Şuşa Beyannamesi ile kurumsallaştırılmıştır. Beyanname, iki ülkenin savunma sanayiinde ortak üretim, teknoloji transferi, lisanslı imalat, askeri eğitim ve karşılıklı yardım mekanizmalarını hukuki bir çerçeveye oturtmuştur. Böylece ilişkiler, tedarik odaklı bir işbirliğinden “ortak üretim ve ortak güvenlik” modeline evrilmiştir. Şuşa Beyannamesi ayrıca enerji güvenliği, stratejik ulaştırma güzergâhları (özellikle Orta Koridor), diaspora işbirlikleri ve medya stratejileri gibi güvenlik alt sistemlerini ittifak yapısına dahil ederek çok katmanlı bir jeopolitik ortaklık yaratmıştır (Anadolu Ajansı, 2021).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, bu yeni güvenlik doktrininin askeri bileşenlerinden biri haline gelmiştir. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki tek doğrudan kara bağlantısını potansiyel olarak sunan coğrafi konumuyla Nahçıvan, hem lojistik hem de operasyonel bir platform olarak önem kazanmıştır. 5–8 Ekim 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen “Sarsılmaz Kardeşlik 2021” tatbikatı, iki ülkenin ortak operasyonel kabiliyetini test eden ve modern piyade unsurları, zırhlı birlikler ve topçu sistemlerinin entegrasyonunu

hedefleyen bir askeri konseptin saha manifestosu olmuştur (Anadolu Ajansı, 2021). Tatbikat, aynı zamanda, potansiyel bir bölgesel kriz durumunda Türkiye'nin bir tampon bölge üzerinden Azerbaycan'a destek sağlayabileceği askeri bir çerçevenin ön hazırlığı olarak da değerlendirilmektedir.

Türkiye-Azerbaycan ekseninin bu dönemde kurduğı güvenlik mimarisi sadece ikili düzeyle sınırlı değildir. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) çerçevesinde artan savunma sanayii entegrasyonu, askeri eğitim faaliyetleri ve ortak tatbikatlar, bu modelin Orta Asya'ya doğru genişleme potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu açıdan, Türkiye-Azerbaycan askeri-sanayi ortaklığı, bölgedeki diğer Türk cumhuriyetlerinin güvenlik reformlarına emsal teşkil eden çok katmanlı bir yapıya dönüşmektedir. Karabağ zaferi sonrasında oluşan yeni bölgesel statüko, Türkiye ve Azerbaycan arasında geleneksel bir ittifakın ötesinde, üretim temelli, teknoloji odaklı ve uzun vadeli bir güvenlik mimarisinin tesis edildiğini göstermektedir. Bu yapı, Güney Kafkasya'daki güç dengesinin ağırlık merkezini Ankara-Bakü eksenine kaydırmış ve bölgesel ilişkilere yeni bir stratejik jeopolitik denklem getirmiştir.

6. TÜRKİYE-AZERBAYCAN ASKERİ İŞBİRLİĞİNİN DERİNLEŞMESİ VE BÖLGESEL ETKİLERİ

6.1. Ortak Tatbikatlar, Savunma Sanayii İşbirliği ve Askeri Entegrasyon

2020 Karabağ Savaşı'nın ardından, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri işbirliği, klasik “dost ve müttefik” söyleminin ötesine geçerek doktrin, eğitim ve savunma sanayii boyutlarını kapsayan yapısal bir entegrasyon sürecine dönüştü. Bu sürecin en görünür unsurlarından biri, iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında düzenli hale gelen ortak tatbikatlardır. 28 Haziran - 3 Temmuz 2021 tarihleri arasında Bakü, Astara, Cebrayıl ve Zengilan'da icra edilen “Mustafa Kemal Atatürk-2021” tatbikatı, Kara ve Hava Kuvvetleri unsurlarının müşterek olarak yürüttüğü kapsamlı bir faaliyet olarak öne çıktı (Anadolu Ajansı, 2021a; Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2021). Azerbaycan Savunma Bakanlığı ve bölgesel medya kuruluşları tarafından aktarılan bilgilere göre, tatbikatta yüzlerce personel, çok sayıda zırhlı araç, topçu unsuru, helikopter ve insansız hava aracı kullanılmış; müşterek muharebe atışları, keşif-gözetleme, hedef tespiti ve gece-gündüz operasyon senaryoları test edilmiştir (Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2021; Azerbaycan Basın Ajansı, 2021). Bu tür tatbikatlar, yalnızca taktik düzeyde tecrübe paylaşımını değil, aynı zamanda komuta-kontrol süreçlerinin, haberleşme prosedürlerinin ve operasyonel planlama kültürünün giderek artan bir şekilde yaklaşmasını da kolaylaştırmaktadır.

Karabağ Savaşı sırasında sahada test edilen Türk yapımı İHA'lar, hem sembolik hem de operasyonel olarak iki ülke arasındaki savunma sanayii işbirliğinin merkezine yerleşmiştir. Jamestown Vakfı'nın değerlendirmesine göre, Azerbaycan envanterindeki Bayraktar TB2'ler, Ermeni hedeflerine karşı yüksek isabet oranları ve gerçek zamanlı keşif ve gözetleme yetenekleri sayesinde 2020 çatışmasında savaşın seyrini yakından etkilemiştir. Bu durum, Türk savunma sanayii ürünlerinin bölgesel güç projeksiyonundaki rolünü uluslararası ölçekte görünür kılmıştır (Goble, 2020). Bu operasyonel tecrübe, savaş sonrasında Türkiye-Azerbaycan savunma sanayii ilişkisini klasik “platform satışı” modelinin ötesine taşıyarak, ortak eğitim, mühendislik desteği

ve teknoloji paylaşımını önceliklendiren uzun vadeli bir işbirliği çerçevesine dönüştürmüştür (Savunma Sanayii Başkanlığı, 2023; Caliber.az, 2025).

Savaş sonrası dönemde, bu işbirliği daha gelişmiş sistemlere doğru genişledi. Baykar'ın 2022 yılında Bakü'deki tanıtım faaliyetleri sırasında Bayraktar AKINCI TİHA'nın Azerbaycan'a sunulması, iki ülke arasındaki hava kuvvetleri modernizasyonunun bir sonraki aşaması olarak yorumlandı (Baykar, 2022). Bu yeni aşama, platform tedarikinin sınırlarını aşarak, kapsamlı eğitim programlarını, yerinde bakım ve onarım altyapısının kurulmasını ve Azerbaycan personelinin ileri teknolojik sistemlere adaptasyonunu hedefleyen bütünsel bir savunma yaklaşımını ifade etmektedir (Baykar, 2022; Savunma Sanayii Başkanlığı, 2023). Böylece, Azerbaycan kendi hava ve insansız sistem yeteneklerini kademeli olarak artırırken, Türkiye de müttefik bir ülkenin savunma ekosistemine entegre olmuş, ortak projeler yürütmeye başlamıştır. Savunma sanayii işbirliğinin siyasi ve hukuki zemini, 15 Haziran 2021 tarihinde imzalanan Şuşa Beyannamesi ile kurumsallaştırılmıştır. Beyannamenin tam metni, taraflar arasında savunma sanayii sektöründe ortak üretim, teknoloji transferi, araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile karşılıklı kapasite geliştirilmesini açıkça şart koşmaktadır (Aze.Media, 2021). Anadolu Ajansı'nın haber analizleri ve uzman yorumları, bu belgenin Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini "salt stratejik ortaklık"tan "ittifak düzeyine" yükselttiğini ve karşılıklı savunma taahhütleri, ortak tatbikatlar ve savunma sanayii projeleri aracılığıyla yeni bir güvenlik mimarisinin inşa edildiğini işaret etmektedir (Anadolu Ajansı, 2021b). Bu çerçeve, 2020 sonrası askeri işbirliğini istisnai, geçici bir yakınlaşmadan, hukuki olarak tanımlanmış ve uzun vadeli bir ittifak modeline dönüştürmektedir (Jamestown Foundation, 2021).

Savunma sanayii entegrasyonunun ekonomik ve kurumsal boyutu da giderek daha belirgin hale gelmektedir. Türk savunma sanayii ürünlerinin Azerbaycan projelerinde ortak üretim ve teknoloji paylaşımı şeklinde kullanılması, Türkiye Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler'in açıklamalarına da yansımıştır. Güler, Türk savunma sanayii ürünlerinin Azerbaycan dahil birçok ülkede ortak projelerin parçası haline geldiğini vurgulayarak, özellikle 2020 sonrası dönemde askeri-teknik işbirliğinin derinleştiğini belirtmiştir (Caliber.az, 2025). Bu açıklamalar, saha tatbikatları ve platform kullanımının

yanı sıra, mühendislik ekipleri, eğitim programları ve ortak projeler düzeyinde iki ülke arasında yoğun bir entegrasyon sürecinin devam ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak, ortak tatbikatlar, sahada test edilmiş İHA ve füze sistemleri aracılığıyla kurulan savunma sanayii işbirlikleri ve Şuşa Beyannamesi ile çizilen hukuki çerçeve, Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkilerini klasik işbirliğinin ötesine taşıyarak kurumsal ve çok katmanlı bir entegrasyon biçimine dönüştürmüştür; böylece Güney Kafkasya güvenlik mimarisinde kalıcı bir Türk-Azerbaycan eksenini oluşturmuştur.

6.2. Ortak Tatbikatlar, Savunma Sanayii İşbirlikleri ve Askeri Entegrasyon

2020 Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın askeri doktrininde ve savunma sanayii politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sırasında Türkiye tarafından tedarik edilen Bayraktar TB2 İHA'ların sahadaki performansı, Azerbaycan'ın keşif-istihbarat, hedef tespiti ve hassas vuruş yeteneklerini niteliksel olarak dönüştürmüştür ve bu durum, düşünce kuruluşları analizlerinde yanı sıra akademik literatürde de bir 'oyun değiştirici' unsur olarak değerlendirilmiştir (Goble, 2020; Kınık & Çelik, 2021, 169-177). Bu tecrübe, Türkiye-Azerbaycan savunma işbirliğini klasik "platform satışı" modelinin ötesine taşımış, teknoloji transferi, ortak eğitim ve operasyonel entegrasyon ihtiyacını ön plana çıkarmıştır (Goble, 2020; Kınık & Çelik, 2021, 181-185).

Savaşın sona ermesi Türkiye, Azerbaycan'a yalnızca silah sağlayan bir aktör olarak kalmayıp, teknoloji ortağı ve sistem entegratörü rolünü de üstlenmeye başlamıştır. TB2'nin Suriye, Libya ve Karabağ gibi çeşitli hareket alanlarında kazandığı tecrübenin ardından, platformun toplam uçuş süresinin 750 bin saate ulaşması, sistemin olgunluk düzeyini ve uzun vadeli operasyonel kullanıma uygunluğunu göstermektedir (Anadolu Ajansı, 2023). Bu çerçevede Azerbaycan'ın TB2 envanteri, yalnızca ürün teslimatıyla sınırlı olmayıp, bakım-onarım süreçleri, yedek parça temini, yazılım güncellemeleri ve operatör-eğitmen eğitimini içeren bütünsel bir işbirliği modeli aracılığıyla şekillenmektedir (Goble, 2020; Kınık & Çelik, 2021, 185-187; Iddon, 2021).

Baykar'ın daha gelişmiş platformları konusunda da benzer bir süreç gözlemlenmektedir. Bayraktar AKINCI TİHA'nın Azerbaycan'a tanıtılması,

Yeni bir SİHA sisteminin pazarlanmasının ötesinde, yüksek irtifa, uzun dayanım ve ağır faydalı yük kapasitesi sayesinde Azerbaycan Hava Kuvvetleri'nin gelecekteki kuvvet yapısını yeniden tanımlamak için stratejik bir fırsat sunmaktadır (Baykar, 2022). Bu platformların tanıtımı ve potansiyel tedariki, görev planlama yazılımı, veri bağlantıları ve yer kontrol istasyonları gibi unsurlar için eğitim ve teknik destek paketlerinin devreye alınmasını gerektirmektedir. Böylece insansız sistemler aracılığıyla bir “sistem mimarisi” işbirliği kurulmaktadır (Goble, 2020; Kınık & Çelik, 2021, 179-181).

Türkiye savunma sanayii şirketleri ile Azerbaycan arasındaki ilişki insansız sistemlerin ötesine uzanmaktadır. ASELSAN'ın haberleşme, radar ve elektro-optik çözümleri, ADEX 2024 fuarında imzalanan anlaşmalar aracılığıyla Azerbaycan'ın hava savunma ve komuta-kontrol mimarisine entegre edilmeye başlanmıştır (ASELSAN, 2024). Anadolu Ajansı ve diğer kurumsal kaynaklar, Şuşa Beyannamesi'nin ardından savunma sanayii teknolojilerindeki işbirliğinin her iki ülkenin resmi belgelerinde açıkça vurgulanan bir eksen haline geldiğini belirtmektedir (Veliyev, 2021; Demir, 2024, 145–148). Caliber.az tarafından bildirildiği üzere, Türkiye Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler, Türk savunma sanayii ürünlerinin Azerbaycan'da sadece etkin bir şekilde kullanılmakla kalmayıp, aynı zamanda “ortak projelerin” bir parçası haline geldiğini açıkça ifade etmiştir (Caliber.az, 2025a). Bu vurgu, komuta-kontrol, elektronik harp, füze ve simülasyon alanlarında da ortak projeler ve teknoloji transferinin uygulandığını göstermektedir (Caliber.az, 2025a; SpecialEurasia, 2025).

Bu işbirliğinin en kritik yapısal adımlarından biri, savunma sanayii sektöründe gelecekteki ortak üretime zemin hazırlayacak ortak komisyonların, ortak araştırma ve geliştirme mekanizmalarının ve kurumsal çerçevelerin oluşturulmasıdır. Ankara ve Bakü arasında imzalanan savunma sanayii işbirliği anlaşması uyarınca, savunma sanayii sektöründeki işbirliğini koordine etmek üzere iki ülke hükümetleri arasında ortak bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Bu komisyonun araştırma, tasarım, geliştirme, üretim ve bakım süreçlerindeki ortak projeleri yöneteceğinin belirtildiği ifade edilmiştir (AVİM, 2010). Sonraki yıllarda yapılan açıklamalar, savunma sanayii sektöründeki işbirliğini ortak araştırma, geliştirme ve üretim faaliyetlerini içerecek şekilde derinleştirme hedefini doğrulamıştır (Caliber.az, 2024). Bu çerçeve,

Türkiye'nin savunma sanayii müşavirleri ve askeri-sanayi ataşeleri aracılığıyla Bakü'de sahada yürütülen faaliyetlerin doğrudan izlenmesini sağlayan kurumsal bir altyapı ile desteklenmektedir (Savunma Sanayii Başkanlığı, 2020, 22-24, 46-47).

Azerbaycan tarafında, savunma sanayiini savaş sonrası dönemde bir “büyüme sektörü” ve ihracat odaklı stratejik bir alan olarak konumlandırma hedefi giderek daha net bir şekilde ifade edilmektedir. Caliber.az'a göre, Azerbaycan Başbakanı Ali Asadov, ülkenin ihracat potansiyelini artırmak amacıyla savunma sanayii ürünleri için bir askeri-sanayi kümesi kurma çabalarının sürdüğünü belirtmiştir (Caliber.az, 2025b). Akademik literatür de Aliyev'in Karabağ zaferini takiben yaptığı konuşmaların, Azerbaycan'ı orta vadede bölgesel bir savunma üretim merkezine dönüştürme niyetinin altını çizdiğini belirtmektedir (Demir, 2024, 210-213). Türkiye'nin daha önce Altay tankı, ATAK helikopteri ve bazı ağır silahlar gibi projelerde ortak üretim fırsatları için Azerbaycan'a yaptığı teklifler (APA, 2011) ve Bakü'de MKE ile ortak tesis kurma girişimleri (Azerbaijan–Turkey relations, 2025), bu stratejik yönelimin tarihsel zeminini oluşturmaktadır.

Bu tablo, Türkiye-Azerbaycan savunma sanayii işbirliğinin klasik tedarikçi-müşteri ilişkisini aşan çok katmanlı bir ortaklığa dönüştüğünü göstermektedir. Bir yandan TB2 ve AKINCI gibi platformlar aracılığıyla sahada test edilmiş sistemler, Azerbaycan ordusunun operasyonel kabiliyetini güçlendirirken (Goble, 2020; Kınık & Çelik, 2021, 185-191), diğer yandan ortak komisyonlar, ortak Ar-Ge ve gelecekte potansiyel ortak üretim projeleri aracılığıyla kurumsal savunma sanayii entegrasyonu inşa edilmektedir (AVİM, 2010; Caliber.az, 2024, 2025a; Savunma Sanayii Başkanlığı, 2020, 46-47). Bu durum, Azerbaycan'ın Rusya ve İsrail gibi geleneksel tedarikçilere olan bağımlılığını kademeli olarak azaltmasını ve belirli alanlarda yerel üretim kabiliyeti kurma fırsatını elde etmesini sağlarken; Türkiye ise Azerbaycan üzerinden Orta Asya ve Hazar havzasına savunma sanayii ürünleri taşıyan bölgesel bir üretim ve ihracat hattı kurabilmektedir (Demir, 2024, 213-216; Iddon, 2021). Şuşa Beyannamesi'nin savunma sanayii teknolojilerindeki işbirliğini ortak stratejik hedef olarak tanımlaması (Veliyev, 2021) ve bunu takip eden ortak projeler, tatbikatlar ve kurumsal girişimler, iki ülke arasındaki askeri entegrasyonu uzun vadeli ve çok boyutlu bir zemine oturtmaktadır.

6.3. Askeri İttifakın Kurumsallaşması: Şuşa Beyannamesi ve Ortak Güvenlik Politikaları

Türkiye-Azerbaycan askeri ittifakının kurumsallaşma sürecindeki en kritik dönüm noktası, 15 Haziran 2021 tarihinde Şuşa'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından imzalanan Şuşa Beyannamesi olmuştur. Akademik literatürde ve resmi açıklamalarda vurgulandığı gibi, Beyanname sadece iki ülke arasındaki “stratejik ortaklık” düzeyini teyit etmekle kalmamış, aynı zamanda ilişkileri fiili bir ittifak seviyesine yükselten yasal bir çerçeve oluşturmuştur (Veliyev, 2021; Demir, 2024, 154–159). Bu belge, karşılıklı askeri yardım taahhüdü, savunma planlamasında koordinasyon, ortak tatbikatların sürekli icrası ve güvenlik tehditlerine karşı koordineli yanıt gibi kolektif savunmaya özgü maddeler içermesi nedeniyle ikili ilişkilerde bir paradigma değişimini temsil etmektedir.

Şuşa Beyannamesi'nin en çarpıcı unsurlarından biri, iki ülkenin güvenlik politikalarında “ortak tehdit algısı” kavramının resmileştirilmesidir. Anadolu Ajansı analizinde belirtildiği üzere, belge, her iki ülkenin güvenliğine yönelik tehditlerin ortaklaşa değerlendirilmesini ve bu tehditlere karşı birlikte hareket edilmesini açıkça zorunlu kılmaktadır (Anadolu Ajansı, 2021). Bu açıdan Beyanname, uluslararası ilişkiler literatüründe ikili ittifakların temel normlarından biri olan "karşılıklı savunma yükümlülüğünü" tanımlamakta ve ilişkinin NATO ittifak konseptine benzer bir çerçeveye taşındığını göstermektedir. Şuşa'nın imza yeri olarak seçilmesi, belgenin jeopolitik mesajını daha da güçlendirmiştir. 2020 Karabağ Savaşı'nın kaderini değiştiren en kritik operasyonlardan biri olan Şuşa'nın Azerbaycan tarafından geri alınması, ülkenin askeri kapasitesinin ve Türkiye tarafından desteklenen operasyonel etkinliğin somut bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Kınık & Çelik, 2021, 179-181). Dolayısıyla, Beyanname'nin Şuşa'da imzalanması zaferin sembolik bir tescili olmakta birlikte savaştan sonra kurulan yeni bölgesel düzenin ilanı işlevini de görmektedir. Bu durum, bölgedeki diğer aktörlere, özellikle de Ermenistan'a yönelik açık bir caydırıcılık mesajı olarak yorumlanmıştır (Veliyev, 2021).

Beyanname'nin kapsamı sadece askeri ittifakla sınırlı değildir. Savunma sanayii işbirliği, sınır güvenliği, enerji tedarik güvenliği, ulaşım hatlarının korunması, diaspora politikalarında uyum ve dış politikada ortak tutum

geliştirme gibi geniş bir alanı kapsamaktadır (Demir, 2024, 160-165). Belgede yer alan düzenli siyasi istişare mekanizmaları, dış politika koordinasyonu ve kriz yönetimine ilişkin hükümler, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini klasik bir askeri anlaşmadan çok boyutlu bir güvenlik mimarisine dönüştürmektedir. Şuşa Beyannamesi’ni takiben hayata geçirilen en önemli kurumsal adımlardan biri, 2022 yılında yürürlüğe giren “Türkiye-Azerbaycan Askeri Eğitim, Tatbikat ve İşbirliği Planı” olmuştur. Bu plan kapsamında, iki ülkenin Silahlı Kuvvetleri arasında:

- ortak hareket planlaması;
- eğitim müfredatlarının uyumlaştırılması;
- komuta ve kontrol doktrinlerinin hizalanması;
- yüksek yoğunluklu ortak tatbikatların yıl boyunca sürekli hale getirilmesi;

gibi unsurlar kurumsal bir bütünlük içinde uygulanmaya başlanmıştır (Iddon, 2021). Bir Forbes analizine göre, 2021 sonrası dönemde Türkiye ve Azerbaycan yılda ortalama 15-20 ortak tatbikat gerçekleştirmiştir. Bu sayı, Güney Kafkasya’daki diğer hiçbir ikili ittifakla eşleşmeyen bir yoğunluğa işaret etmektedir (Iddon, 2021). Tüm bu gelişmeler, askeri ittifakın artık sadece “niyet” ve “beyanname” düzeyinde değil, kurumsal kapasite, doktrinel uyum, ortak kabiliyet geliştirme ve paylaşılan dış politika hedefleri üzerinden yapılandırıldığını göstermektedir. Nitekim Veliyev (2021), Şuşa Beyannamesi’ni “Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini kardeşlikten kurumsallaşmış ittifaka taşıyan belge” olarak nitelendirmektedir. Şuşa Beyannamesi, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin bölgesel güvenlik mimarisindeki rolünü kökten dönüştürmüş ve iki ülke arasındaki ittifakı, ikili düzeyin ötesinde, bölgesel güç dengelerini etkileyen kurumsal bir çerçeveye oturtmuştur. Bu model, 2020 sonrası Güney Kafkasya’da ortaya çıkan yeni güvenlik düzeninin en istikrarlı ve kalıcı sütunlarından biri haline gelmiştir.

6.4. Enerji, Ulaştırma ve Ekonomi Aracılığıyla Kurulan Güç Ağları

Enerji, ulaştırma ve ekonomi alanlarında kurulan çok katmanlı iş birlikleri, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin stratejik bir boyuta evrilmesinde belirleyici olmuştur. Bu alanlarda inşa edilen altyapı ağları, sadece ikili ekonomik çıkarları değil, aynı zamanda bölgesel güç projeksiyonunu da şekillendirmektedir. Özellikle enerji arz güvenliği ve doğu-batı koridorlarının işletilmesi bağlamında, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğal gaz boru hattı, Türkiye-Azerbaycan stratejik ortaklığının fiziki temellerini atmıştır (Shaffer, 2009, 137-139). Enerji, ulaştırma ve ekonomi alanlarında kurulan altyapı ağları, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin stratejik bir nitelik kazanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu ağlar, hem Azerbaycan'ın hidrokarbon kaynaklarını küresel pazarlara ulaştırma kapasitesini artırmakta hem de Türkiye'yi Hazar havzası ile Avrupa arasında vazgeçilmez bir transit ülke ve giderek artan bir enerji merkezi olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda, Bakü yakınlarındaki Sangaçal Terminali'nden başlayarak Azeri-Çırac-Güneşli sahasından çıkarılan petrolü Gürcistan üzerinden Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki Ceyhan terminaline taşıyan 1.768 km uzunluğundaki Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, hem Azerbaycan'ın ihracat güzergâhlarını çeşitlendirmiş hem de Türkiye'nin enerji jeopolitiğinde yeni bir rol üstlenmesini sağlamıştır (Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline, 2025; Global Energy Monitor, 2025). Boğazları bypass eden BTC hattının güzergâhı, hem çevresel riskleri azaltma amacı gütmesi hem de Hazar petrolünün doğrudan Akdeniz'e ulaştırılmasını sağlamasıyla bölgesel enerji arz güvenliğini güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline, 2025).

Doğal gaz alanında ise, Azerbaycan'ın Şah Deniz sahasından çıkarılan gazın önce Güney Kafkasya Boru Hattı aracılığıyla Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaştırılması ve akabinde Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'na (TANAP) bağlanması, Ankara-Bakü ilişkilerinde yeni bir jeopolitik derinlik yaratmıştır. Resmi tanımında TANAP, Azerbaycan'ın Şah Deniz bölgesinde üretilen doğal gazı önce Türkiye'ye, ardından Avrupa'ya taşımak amacıyla inşa edilmiş yaklaşık 1.811 km uzunluğunda bir hat olarak nitelendirilmekte ve projenin Türkiye ile Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sağladığı açıkça

vurgulanmaktadır (TANAP, n.d.-a; TANAP, n.d.-b). Bu hat, aynı zamanda Avrupa'nın Rusya'dan uzaklaşarak kaynak ve güzergâh çeşitlendirme politikasının omurgasını oluşturan Güney Gaz Koridoru'nun en önemli bileşeni olarak kabul edilmektedir. Avrupa kurumlarının enerji güvenliği belgelerinde Güney Gaz Koridoru, özellikle doğal gaz arzını çeşitlendirme ve tedarik kesintisi risklerini azaltma açısından kilit bir girişim olarak değerlendirilmektedir (European Commission, n.d.).

Enerji altyapısına paralel olarak, ulaştırma koridorları da Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin jeostratejik boyutunu önemli ölçüde genişletmiştir. 2017 yılında faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Kars (BTK) demiryolu hattı, Kafkasya ve Orta Asya'yı Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlayan Orta Koridor'un en kritik bileşenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Fuad Shahbazov'un Central Asia–Caucasus Analyst'te yayımlanan analizinde, BTK hattı Orta Asya ülkeleri için Avrupa pazarlarına açılan bir “geçit” güzergâhı olarak tanımlanmakta; hattın Azerbaycan ve Gürcistan'ı transit merkezlere dönüştürdüğü ve Çin-Orta Asya-Hazar-Türkiye hattı üzerinden konteyner taşımacılığı için yeni bir rota açtığı belirtilmektedir (Shahbazov, 2017). Aynı analiz, BTK'nın Rusya üzerinden geçen kuzey güzergâhlarına jeo-ekonomik bir alternatif sunduğunu, taşıma sürelerini kısalttığını ve Orta Koridor'un rekabet gücünü artırdığını vurgulamaktadır (Shahbazov, 2017). Bu açıdan BTK, ticari yük taşımacılığıyla sınırlı kalmayıp, kriz dönemlerinde stratejik malzemelerin ve askeri lojistiğin akışına olanak tanıyan bir altyapı unsuru olarak Türkiye ve Azerbaycan arasındaki güvenlik mimarisine dolaylı bir katkı sağlamaktadır.

İki ülke arasındaki ekonomik entegrasyon, bahsi geçen enerji ve ulaştırma koridorları etrafında kümelenen doğrudan yatırımlar aracılığıyla daha kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR'ın Türkiye'deki yatırımları kritik öneme sahiptir. SOCAR'ın Türkiye'deki faaliyetleri, Aliağa'da kurulan Petkim Petrokimya Kompleksi'ndeki hissedarlığı, STAR Rafinerisi ve ilgili lojistik altyapı projelerini kapsamaktadır (SOCAR, 2025; SOCAR Türkiye, n.d.). STAR Rafinerisi'nin kurumsal verilerine göre, tesis Türkiye'de özel sektör tarafından gerçekleştirilen en büyük tek seferlik yatırımlardan biri olup, ülkenin işlenmiş petrol ürünü ihtiyacının yaklaşık yüzde 18'ini karşılama kapasitesine sahiptir

(STAR Refinery, n.d.). SOCAR Türkiye'nin sürdürülebilirlik raporları ve kurumsal belgeleri, şirketin Türkiye'nin en büyük sanayi gruplarından biri haline geldiğini, enerji, petrokimya ve lojistik alanlarındaki faaliyetlerini ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri gözetken bütüncül bir strateji çerçevesinde yürüttüğünü de belirtmektedir (SOCAR Türkiye, 2022; SOCAR Türkiye, n.d.).

Bu tablo, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin enerji ve ulaştırma boyutunun klasik “enerji ham maddesi ihracatı–ithalatı” çerçevesinin ötesine geçtiğini ve uzun vadeli karşılıklı bağımlılık üreten bir güç mimarisine dönüştüğünü göstermektedir. Hazar gazı ve petrolünün enerji boru hatları aracılığıyla Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına erişiminin kurumsallaşması; BTK hattı üzerinden Orta Asya–Kafkasya–Türkiye–Avrupa arasında yeni lojistik zincirlerinin oluşumu; ve SOCAR liderliğinde Türkiye’de gerçekleştirilen büyük ölçekli yatırımlar birlikte değerlendirildiğinde, Ankara–Bakü ekseninin ikili ekonomik ilişkileri inşa etmesi ile birlikte daha geniş Avrasya jeopolitiğinde etkili olan bir iş birliği ağını da inşa ettiği söylenebilir. Bu ağ, Güney Kafkasya’daki güç dengelerinin yeniden şekillenmesinde ve Avrupa’nın enerji güvenliği etrafındaki tartışmalarda Türkiye ve Azerbaycan’ı giderek daha merkezi aktörler haline getirmektedir (Baku–Tbilisi–Ceyhan pipeline, 2025; Global Energy Monitor, 2025; TANAP, n.d.-a; TBMM NATO PA, 2014; Shahbazov, 2017).

6.5 Ortak Ekonomik Alanlar ve Dijital Ağlar

Türkiye ve Azerbaycan arasında son yıllarda gelişen stratejik ortaklık, enerji ve ulaştırma eksenlerinin ötesinde, yeni nesil ekonomik iş birliği ve dijitalleşme temelli entegrasyon alanlarında da derinleşmektedir. Çelik ve Aslanlı'nın (2024) vurguladığı gibi, Şuşa Beyannamesi bu süreci “klasik stratejik ortaklık” kategorisinin ötesine taşıyan normatif ve kurumsal bir dönüm noktası olarak ele alınmalıdır (Çelik & Aslanlı, 2024, 55–58). Beyanname, iki ülke arasındaki ilişkileri askeri ve güvenlik alanlarının yanı sıra ekonomi, ticaret, enerji, ulaştırma ve iletişim teknolojilerini içeren bütüncül bir çerçeveye oturtmakta, böylece Ankara–Bakü eksenini bölgesel düzen inşasında temel bir mihrak olarak konumlandırmaktadır (Çelik & Aslanlı, 2024, 60–63; Anadolu Ajansı, 2021). Yazarlar, metnin ikili ilişkilerin kurumsallaşması ve “bölgesel düzenin yeniden tasarlanması” perspektifinden okunması gerektiğine dikkat

çekmektedir. Bu anlamda Şuşa Beyannamesi, Güney Kafkasya'da güvenlik, enerji ve ulaştırma boyutlarını bir arada ele alan normatif bir çerçeve sunmaktadır. İki ülkenin bölgesel statükoyu pasifçe kabul eden aktörler olmaktan ziyade, yeni bir jeopolitik mimarinin kurucu unsurları olma iddiasını tescil etmektedir (Çelik & Aslanlı, 2024, 63–66). Metinde yer alan hükümler, tarafların egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik tehditlere karşı karşılıklı dayanışma ve koordinasyon taahhüdünü güçlendirirken, aynı zamanda ekonomik entegrasyon, ulaştırma koridorları ve dijital altyapıların uyumlaştırılması gibi konularda ortak hareket etme iradesini normatif olarak çerçevelemektedir (Çelik & Aslanlı, 2024, 64–67). Bu çerçeve, uluslararası ilişkiler teorisi açısından hibrit bir mantığa işaret etmektedir: Bir yandan, güvenlik boyutundaki karşılıklı taahhütler ve ittifak vurgusu, realizmin öne çıkardığı güç dengesi ve ittifak siyasetini anımsatırken; diğer yandan, beyanname metninde sıkça kullanılan “ortak vizyon,” “ortak çıkarlar” ve “bölgesel barış ve istikrar” gibi kavramlar, bölgesel düzenin normatif-konstrüktivist bir söylem üzerinden yeniden tanımlandığını göstermektedir (Çelik & Aslanlı, 2024, 67–70). Bu nedenle Şuşa Beyannamesi, tarafların sadece mevcut konjonktüre tepki veren güvenlik aktörleri olarak değil, aynı zamanda enerji koridorları, lojistik transit güzergâhları ve dijital ağlar aracılığıyla jeo-ekonomik bir alan inşa etmeye çalışan normatif girişimciler olarak yorumlanmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, siyasi ve askeri koordinasyonun yanı sıra ekonomik entegrasyonun da Ankara–Bakü eksenindeki “ortak vizyon” doğrultusunda yürütüleceği vurgusu, Şuşa Beyannamesi'ni, iki ülke arasında ortak ekonomik alanların geliştirilmesi, bölgesel değer zincirlerinin yeniden yapılandırılması ve altyapı projelerine dayalı yeni bir jeo-ekonomik ölçek yaratılması için hukuki–siyasi bir zemin haline getirmektedir (Çelik & Aslanlı, 2024, 70–73). Böylece beyanname, Türkiye ve Azerbaycan açısından, Güney Kafkasya ve daha geniş Avrasya coğrafyasındaki bölgesel düzenin sınırlarını, işleyiş kurallarını ve meşruiyet çerçevesini yeniden tanımlamayı amaçlayan bir “kurucu metin” olarak kabul edilebilir.

Bu çerçevenin en somut unsurlarından biri, Nahçıvan üzerinden planlanan Zengezur Koridoru'dur. Zengezur bağlantısının hayata geçirilmesi, Türkiye ile Azerbaycan arasında kesintisiz bir kara ve demiryolu hattının

kurulmasına ve Güney Kafkasya'da yeni bir lojistik omurganın oluşmasına olanak tanıyan stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir (Ateş, 2025, 149–151; Daily Sabah, 2025). Çeşitli jeoekonomik analizler, koridorun faaliyete geçmesinin Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ticaret hacmini artıracığını, ulaşım maliyetlerini düşüreceğini ve Nahçıvan'ı bir transit ve üretim merkezine dönüştürerek bölgesel tedarik zincirlerinde yeni bir “ekonomik havza” yaratacağını vurgulamaktadır (Caliber, 2025; Aze.Media, 2025; Ateş, 2025, 156–159). Bu durum, fiziki ulaşım ağlarının ötesinde, üretim, tarım, sanayi ve lojistik kümelerinin de yeniden ölçeklenmesini gerektirecek bir dönüşüm olarak yorumlanmaktadır. (Ateş, 2025, 159–160).

Dijital altyapı ve kamu bilgi sistemleri alanındaki işbirliği de bu ekonomik entegrasyonun yeni bir boyutunu oluşturmaktadır. 2021 yılında imzalanan dijital ticaret Mutabakat Zaptı ve ardından kurulan Türkiye–Azerbaycan Dijital Dönüşüm Çalışma Grubu, dijital dönüşüm politikalarının uyumlaştırılması, e-devlet uygulamalarında işbirliği ve insan kaynakları geliştirme gibi konuları kapsayan bir yol haritası belirlemiştir (UN Treaty Series, 2022; Azerbaijan Ministry of Digital Development and Transport, 2021). Bu çerçevede taraflar, dijital ticaret, veri yönetimi ve kamu hizmetlerinin dijitalleştirilmesi gibi alanlarda ortak projeler yürütmekte, ayrıca siber güvenlik, devlet bulutu ve beşeri sermaye geliştirme gibi konularda düzenli istişareler yapmaktadır (Report, 2022; Azernews, 2022). Böylece, klasik ekonomik ortaklık, giderek “dijital ekonomi” ve “veri altyapısı” merkezli yeni bir entegrasyon biçimine evrilmektedir.

Bu süreç, ikili düzeyle sınırlı kalmayıp, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) çerçevesinde daha geniş bir bölgesel dijital işbirliği vizyonuna entegre olmaktadır. TDT'nin bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki işbirliği gündemi, e-devlet, siber güvenlik, dijital altyapı ve dijital ticaretin geliştirilmesini amaçlayan bir dizi girişimi içermektedir (Organization of Turkic States, n.d.). 2022'de imzalanan Dijital Ekonomi Ortaklık Anlaşması taslak metni ve “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” belgesi, üye devletler arasında dijital ticaretin, veri akışının ve çevrimiçi hizmetlerin uyumlaştırılmasını öngören normatif bir çerçeve sunmaktadır (Digital Economy Partnership Agreement, 2022; OTS, 2023). Buna paralel olarak, 2022'de imzalanan ve 2024'te yürürlüğe giren Basitleştirilmiş Gümrük Koridoru Anlaşması ile 2025 yılına kadar eTIR ve

dijital gümrük bilgi paylaşım sistemlerinin kademeli olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Böylece Türk dünyasında dijitalleştirilmiş, hızlandırılmış gümrük prosedürleriyle entegre bir ticaret altyapısının temelleri atılmıştır (Organization of Turkic States, 2024; IRU, 2025; AVİM, 2025).

Sonuç olarak, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, yalnızca enerji boru hatlarına ve klasik ticaret hacmine dayanan geleneksel bir ekonomik ortaklık olmanın ötesine geçerek, Zengezur Koridoru, dijital ticaret mutabakatları, e-devlet ve siber güvenlik işbirliği ile desteklenen çok katmanlı bir “ortak ekonomik ve dijital alan” inşasına yönelmiştir. Bu çok boyutlu ekonomik ve dijital entegrasyon, iki ülkenin kendilerini 21. yüzyılın jeoekonomik ve teknolojik dinamikleriyle uyumlu bir şekilde konumlandırmasına olanak tanırken, eş zamanlı olarak Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde daha geniş bir bölgesel ekonomik bloğun altyapısını güçlendirmektedir (Çelik, 2023, 11–12; OTS, 2023).

6.6 Finansal İşbirliği, SOCAR ve Devletler Arası Yatırım Politikaları

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin ekonomik düzlemdeki en güçlü sütunlarından birini, devlet güdümlü enerji şirketlerini içeren büyük ölçekli yatırımlar ve finansal işbirliği oluşturmaktadır. Bu bağlamda, SOCAR'ın Türkiye'deki yatırımları, iki ülke arasındaki stratejik ekonomik ortaklık modelini enerji sektörünün ötesine taşıyarak şekillendirmektedir. SOCAR'ın Petkim, STAR Rafinerisi ve TANAP projeleri aracılığıyla oluşturduğu yatırım portföyü, Azerbaycan'ı Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımcılar arasında lider konuma yükseltmiştir (SOCAR Türkiye, 2023; SOCAR Türkiye, 2025). SOCAR Türkiye'nin resmi açıklamasına göre, 2025 itibarıyla Türkiye'deki toplam yatırım miktarı yaklaşık 18 milyar ABD Dolarına (USD) ulaşmıştır. Bu da şirketi Türkiye'nin en büyük doğrudan yabancı yatırımcısı yapmıştır (SOCAR Türkiye, 2025). Bu yatırımlar sadece ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik bir boyut da taşımaktadır. Zira Azerbaycan, SOCAR aracılığıyla enerjisini Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırarak jeostratejik değerini pekiştirmekte, bu da Türkiye'nin enerji arz güvenliğine ve transit ülke konumuna doğrudan katkıda bulunmaktadır (Jamestown Foundation, 2025; Dünya, 2025). Bu yatırımlar aynı zamanda devletler arası yatırım

politikalarının kurumsallaşmasına da katkıda bulunmuştur. Örneğ in, SOCAR'ın Türkiye'deki entegre petrokimya ve rafineri yatırımları, hem enerji tedarik zincirini hem de üretim-ticaret hattını kapsayan uzun vadeli bir yatırım stratejisi teşkil etmektedir (SOCAR Türkiye, 2023; Petkim, 2022). Bu bağlamda SOCAR, sadece bir enerji tedarikçisi olarak değil, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin, endüstriyel entegrasyonun ve yatırım diplomasisinin kurumsal aracı olarak işlev görmektedir. Böylece, Türkiye-Azerbaycan ekonomik ortaklığı, enerji arzını, endüstriyel üretimi ve yabancı sermaye entegrasyonunu birleştiren stratejik bir yatırım bloğuna dönüşmüştür.

7. GÜVENLİK MİMARİSİ BAĞLAMINDA YENİ İTTİFAK BİÇİMİ: TÜRKİYE-AZERBAYCAN STRATEJİK KONFIGÜRASYONU

7.1 Ortak Tehdit Algısı ve Askeri Stratejik Uyum

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler, Ayça Ergun'un “özel, istisnai ve ayrıcalıklı” olarak nitelendirdiği bir niteliğe sahiptir ve devlet ile toplumsal düzeylerde dostluk, kardeşlik ve birlik söylemleriyle tanımlanmaktadır. Bu ilişkinin temelleri yalnızca tarihsel ve kültürel yakınlığa değil, aynı zamanda dört farklı ortaklığa dayanmaktadır: ortak hafıza, ortak düşman algısı, ekonomik çıkarların yakınsaması ve topluluk temelli destek. Özellikle Karabağ meselesi, hem tarihsel bağlamda hem de mevcut siyasi algılar çerçevesinde bu ilişkiyi derinleştiren temel unsur olarak ortaya çıkmıştır; “ortak tehdit algısı”, iki toplumu psikolojik, sembolik ve siyasi düzeylerde birbirine daha yakın konumlandıran bir çerçeve yaratmıştır. İkinci Karabağ Savaşı, bu stratejik ortaklığın görünürlüğünü ve niteliğini yeni bir seviyeye taşımıştır. Türkiye'nin sağladığı güçlü siyasi ve manevi destek, Ankara-Bakü eksenindeki uyumun hem pratik hem de kurumsal olarak hızla derinleştiği bir dönemi başlatmıştır. Savaş sonrası süreç, ilişkilerin yapısı ve kapsamının güvenlik ve dış politika eksenlerinin ötesinde, ekonomik, diplomatik ve toplumsal alanlarda da yeni bir aşamaya girdiği bir dönem olarak kabul edilmektedir (Ergun, 2020, 52-62).

Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkilerinin temel dinamiği, iki ülkenin bölgesel güvenlik dengelerine dair paylaştığı ortak tehdit algısıdır. Veliyev'e göre, Azerbaycan ve Türkiye arasındaki askeri yakınlaşma, anlaşmalar, protokoller ve kurumsal mekanizmalar aracılığıyla 30 yıllık bir dönemde sistematik olarak gelişmiş ve bu süreç, askeri işbirliği için olduğu kadar diplomatik müzakerelerin seyrini belirlemede de belirleyici bir araç haline gelmiştir. İkinci Karabağ Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni jeopolitik konjonktür, iki devletin ortaklaşa tanımladığı güvenlik mimarisinin “sahadaki güç dengesini ve müzakere masasında sonuç üretme kapasitesini doğrudan etkilediğini” göstermiştir. Bu bağlamda, Şuşa Beyannamesi, önceki işbirliği anlaşmalarından farklı olarak, ilişkileri “stratejik ortaklık düzeyinden ittifak düzeyine” yükseltmiş ve her iki devletin parlamentoları tarafından onaylanarak

“bağlayıcı bir uluslararası güvenlik anlaşması haline gelmiştir” (Veliyev, 2023, 1-3). Bu beyanname, siyasi dayanışmanın ötesine geçerek kurumsallaşmış bir güvenlik çerçevesi oluşturmakta ve “Karabağ sonrasında ortaya çıkan yeni jeopolitik gerçekliği korumayı amaçlayan bir ittifak modeli” sunmaktadır. Ortak tehdit algısı yalnızca devlet aktörleriyle sınırlı değildir. Veliyev’e göre, savaş sonrası dönemde “Azerbaycan’ın askeri yapısının Türk ordusu modeline göre yeniden şekillendirildiği” ve eğitim, doktrin ve komuta-kontrol sistemlerinin bu uyum doğrultusunda tasarlandığı belirtilmektedir. Bu çerçevede, istihbarat paylaşımı, sınır güvenliği, savunma sanayii işbirliği ve ortak eğitim süreçleri, “gelecekte ortaya çıkabilecek tehditlere karşı ortak operasyonel kabiliyet” yaratmayı amaçlayan bir güvenlik anlayışını doğurmuştur. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri-stratejik uyum, “Karabağ Zaferi”nin ardından bölgedeki yeni askeri ve diplomatik gerçekliğin” korunması için “kurumsallaşmış” bir nitelik kazanmış; iki ordunun “ortak hedeflere yönelik müşterek operasyonlar yürütme kapasitesini geliştirmeyi amaçladığı” vurgulanmaktadır. Bu durum, iki ülkenin güvenlik vizyonunun, tehditlere karşı yalnızca tepkisel olmaktan ziyade, bölgesel düzen kurma kapasitesine sahip proaktif bir mimariye dönüştüğünü göstermektedir (Veliyev, 2023, 4-5).

Askeri alandaki yakınlaşma sadece bildiri düzeyinde kalmadı. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler, 15 Haziran 2021’de imzalanan Şuşa Beyannamesi ile resmi olarak bir ittifak çerçevesine taşındı. Şuşa Beyannamesi’nin tam metni, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin siyasi, ekonomik, savunma, kültürel ve insani alanlarda “ortak çaba ve karşılıklı destek” temelinde yürütüleceğini açıkça göstermektedir. Belge, iki ülkenin karşılıklı egemenlik ve toprak bütünlüğüne verdiği önemin altını çizmekte ve bölgesel barış ve istikrarın korunmasının ortak bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Beyanname kapsamında, iki devlet savunma ve güvenlik konularının yanı sıra ulaştırma, enerji, eğitim, kültür, diaspora faaliyetleri, gençlik ve spor alanlarını da kapsayan çok boyutlu bir işbirliği alanı tanımlamıştır (AVİM, 2021). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’nın resmi açıklamasında da belirtildiği gibi, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri “çok boyutlu ve stratejik düzeyde” bir niteliğe sahiptir. Üst düzey ziyaretlerin sürekliliği, ilişkilerin siyasi boyutunun temel taşı olarak tanımlanmaktadır.

2010 yılında kurulan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi, ikili ilişkilerin kurumsal mekanizmasını güçlendirmiştir. Şuşa Beyannamesi ile “iki ülke arasındaki ilişkileri ittifak düzeyine çıkarma iradesi resmîyet kazanmıştır.” Metin ayrıca, üçlü ve dördü bölgesel işbirliği mekanizmalarının barış, istikrar ve ekonomik bağlantı için önemli araçlar haline geldiğini belirtmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bu çok taraflı diplomatik platformlara ek olarak, ikili askeri işbirliğinin sahaya yansıyan somut uygulamaları da dikkat çekicidir. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri işbirliğinin kurumsal boyutunu güçlendiren girişimlerden biri, kamuoyunda “Kardeş Tugay Projesi” olarak bilinen yapıdır. Savunma sektöründe ortak harekât kabiliyetini artırma hedefiyle başlatılan bu proje, iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasındaki eğitim faaliyetlerinin planlanması, icrası ve değerlendirilmesi ile ilgili süreçleri uyumlaştırmayı amaçlamaktadır. Projenin, özellikle personel eğitim süreçleri ve ortak tatbikatlar bağlamında, iki ordunun birlikte hareket etme kapasitesine katkı sağladığı belirtilmektedir. Bu çerçevede, Kardeş Tugay girişimi, savunma sektöründe uygulamaya dönük bir işbirliği mekanizması olarak öne çıkmaktadır (Defence Turk, 2021).

Sahadaki bu kurumsal ve operasyonel işbirliği, aynı zamanda Ankara'nın savunma stratejisini dönüştüren teknoloji odaklı askeri doktrinle ilişkilendirilebilecek daha geniş bir çerçeveye işaret etmektedir. 2020 sonrası dönemde, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri klasik diplomatik işbirliğinin ötesine geçerek, askeri ve savunma boyutunda derinleşen bir ortaklık görünümü kazanmıştır. Karabağ Savaşı'nın ardından iki ülke arasındaki tehdit algılarındaki örtüşme, savunma planlaması ve askeri kabiliyetlerin uyumlaştırılmasına yönelik daha yakın koordinasyonu teşvik etmiştir. Bu süreçte, Ankara'nın son yıllarda geliştirdiği insansız hava aracı doktrini, uzaktan vuruş kabiliyeti ve keşif-istihbarat yetenekleri, Türkiye'nin genel askeri profilini dönüştürmüştür (Kasapoğlu, 2022a, 2022b). Kasapoğlu'nun vurguladığı gibi, Türk SİHA'larının Karadeniz havzasındaki ve ötesindeki kriz bölgelerinde sağladığı operasyonel esneklik ve gerçek zamanlı istihbarat-taarruz döngüsü, Türkiye'nin savunma stratejisinde teknoloji temelli bir güvenlik yaklaşımını öne çıkarmaktadır (Kasapoğlu, 2022a, 2022b). “Bu çerçeve, Türkiye'nin müttefikleri ve ortaklarıyla savunma işbirliğini platform transferlerinin ötesine taşımasına ve doktrinel, eğitim ile istihbarat boyutlarını

da kapsayan daha geniş bir stratejik ortaklık mantığına dayandırmasına olanak tanımaktadır. Bu teknoloji odaklı güvenlik yaklaşımının somutlaştığı en çarpıcı örnek, İkinci Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan tarafından Türk yapımı SİHA'ların etkin operasyonel kullanımıdır. Zira Kasapoğlu'nun teorik çerçevesi, TB2'lerin sahadaki taktik ve stratejik sonuç doğuran etkileri aracılığıyla görünür ve ölçülebilir bir gerçekliğe ulaşmıştır. Türkiye'nin Bayraktar TB2 SİHA'ları, İkinci Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan ordusunun operasyonlarında önemli bir rol oynamıştır. Jamestown Vakfı'na bağı bir analiz, Bakü'nün Türk yapımı SİHA'ları özellikle Ermeni mevzilerinin tespiti ve imhasında yoğun bir şekilde kullandığını ve bunun sahadaki güç dengesini Azerbaycan lehine değıştiren temel unsurlardan biri olduğunu vurgulamaktadır (Goble, 2020).

Bu çerçevede, TB2'ler, taktik düzeyde ateş destek platformları sağlamanın yanı sıra, savaş alanının gerçek zamanlı izlenmesine olanak tanıyan ve karar alma süreçlerini hızlandıran bir kuvvet çarpanı olarak nitelendirilmektedir (Goble, 2020). Analitik bir bakış açısıyla, Türkiye'nin bu sistemleri Azerbaycan'a tedarik etmesi ve savaş sırasında aktif kullanımlarını kolaylaştırması, Ankara'nın askeri teknolojik kapasitesini müttefikinin operasyonel ihtiyaçlarıyla bütünleştirerek bölgesel güç yansıtmaya kararlılığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Benzer şekilde, çeşitli yorumlar bu deneyimin Azerbaycan'ın savaş sonrası askeri modernizasyon sürecine ve savunma planlamasına katkıda bulunduğunu öne sürmektedir (Caucasus Watch, 2025). Bu teknolojik ve operasyonel deneyimi takip eden dönemde, sahadaki koordinasyonun ortak tatbikatlar aracılığıyla kurumsal düzeyde pekiştirildiği gözlemlenmiştir. Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın açıklamalarına göre, 2021 yılında gerçekleştirilen "Mustafa Kemal Atatürk-2021" ortak tatbikatı, iki ülkenin silahlı kuvvetlerinin muharebe koşullarında birlikte hareket etme yeteneğini geliştirmeyi ve komuta-kontrol süreçlerindeki etkileşimi artırmayı amaçlamıştır (Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2021). Tatbikat senaryosu, karma birliklerin ortak operasyonlar icra etmesine ve özel birimlerin farklı koşullar altında görev yapmasına dayanmıştır. Böylece iki ordunun taktik ve operasyonel düzeydeki müşterek çalışabilirliği test edilmiştir. Bu ikili tatbikatlara ek olarak, Türkiye, Azerbaycan ve Pakistan silahlı kuvvetleri, 2021 yılında Bakü'de gerçekleştirilen "Üç Kardeş-2021" ortak

tatbikatı ile ilk kez üçlü bir çerçevede bir araya gelmiştir. Anadolu Ajansı ve diğer haber kaynaklarına göre, bu tatbikatın amacı, üç ülke ordusu arasındaki mevcut bağları güçlendirmek, terörle mücadele ve ortak operasyonel kabiliyet geliştirmek olarak tanımlanmıştır. Özel kuvvetler unsurlarının katılımıyla 12–20 Eylül 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen tatbikat, üç ordunun sahada birlikte hareket etme pratiğini artırmayı hedeflemiştir (Aliyev, 2021; Daily Sabah, 2021). Bu somut tatbikat ve eğitim faaliyetleri, Ankara-Bakü eksenindeki güvenlik işbirliğinin sadece siyasi bildirilerle sınırlı kalmadığını, düzenli ortak eğitimler, ortak tatbikatlar ve sahada giderek artan müşterek çalışabilirlik aracılığıyla kurumsallaştığını göstermektedir. Analitik düzlemde, bu süreç, Türkiye-Azerbaycan eksenini Güney Kafkasya güvenlik mimarisi içinde bir “merkezi ittifak çekirdeği” olarak konumlandıran değerlendirmeleri beslemektedir. Fakat bu tür nitelermelerin akademik ve yorumsal bir çerçeveye ait olduğu ve resmi belgelerde bu ifadelerle doğrudan yer almadığı akılda tutulmalıdır (Veliyev, 2023, 1-5).

Türkiye-Azerbaycan askeri ilişkileri, 2020 sonrası dönemde klasik güvenlik işbirliğinin ötesine geçerek, kurumsallaşmış bir stratejik ortaklık boyutuna dönüşmüştür. Veliyev’e (2023, 4-5) göre, iki ülke arasındaki askeri yakınlaşma özellikle eğitim programları, ortak tatbikatlar ve savunma sanayii projeleri aracılığıyla ilerlemektedir. Bu mekanizmalar, iki ordunun operasyonel kabiliyetlerinin uyumlaştırılmasına katkıda bulunan pratik bir işbirliği çerçevesi oluşturmaktadır. Bu süreci sadece taktik bir koordinasyon olarak değil, Türkiye-Azerbaycan siyasi ilişkilerine paralel olarak gelişen stratejik ve çok boyutlu bir askeri ortaklık olarak değerlendirmektedir. Veliyev’in analizine göre, savunma sanayii ortaklıklarının genişlemesi ve askeri eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi, iki ülkenin mevcut güvenlik tehditlerine sadece tepki veren bir yapıdan, geleceğe dönük ve kurumsal temelli bir işbirliğine doğru ilerlediğini göstermektedir (Veliyev, 2023, 5-6). Bu çerçeve, Ankara-Bakü eksenindeki güvenlik politikasının, bölgesel istikrarla tutarlı ve güç dengelerini yeniden şekillendiren bir tarzda, planlama, koordinasyon ve savunma kapasitesi inşasına dayalı olarak yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu kurumsal yapı, ortak tatbikat ve eğitim faaliyetlerinin ötesinde, Azerbaycan’ın savunma yapısının yönünü ve niteliğini etkileyen daha derin bir stratejik uyum yaratmaktadır. Türkiye’nin bu dönüşümdeki danışmanlık rolü,

Azerbaycan'ın sadece bölgesel bir askeri güce değil, aynı zamanda NATO standartlarını karşılayan bir orduya geçiş hedefine stratejik bir katkı sunmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri-stratejik uyum, sadece güvenlik tehditlerine tepki veren bir ittifak olmanın ötesine geçerek, bölgesel düzen kurucu bir kapasiteye evrilmiştir. Bu ortaklık, Güney Kafkasya'da güç yansıtan aktörler için bir denge eksenini oluşturmaktadır.

7.2. Enerji, Lojistik ve Altyapı Güvenliği: Stratejik Transit Koridorları

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin askeri ittifak temelini ötesinde, enerji ve lojistik güvenliği ekseninde de derinleştiği gözlemlenmektedir. Hazar kaynaklı petrol ve doğal gazın Batı pazarlarına ulaştırılmasında kilit rol oynayan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ham petrol boru hattı, Güney Kafkasya Boru Hattı / Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) gibi projeler, iki ülke tarafından kurulan enerji koridorunun fiziki altyapısını oluşturmaktadır (BP / Global Energy Monitor, 2025; TANAP Proje Şirketi, t.y.). Azerbaycan'ın hidrokarbon ihracat kapasitesinin genişlemesi ve Türkiye'nin bu hatlar aracılığıyla bir enerji transfer merkezi olarak konumlanması, karşılıklı bağımlılığa dayalı bir güvenlik boyutu yaratmaktadır (South Caucasus Pipeline Company, 2025). Böylece, enerji arz güvenliği sadece bir ekonomik işbirliği alanı olmaktan çıkıp lojistik entegrasyon ve altyapı bağlantısıyla desteklenen çok boyutlu bir stratejik ortaklık mimarisine dönüşmektedir (Anadolu Ajansı, 2025). Bu bağlamda, enerji projeleri, Türkiye-Azerbaycan hattını Güney Kafkasya'da askeri işbirliğinden bağımsız düşünilemeyecek jeopolitik sonuçlar doğuran bölgesel bir enerji ve transit koridoruna dönüştürmektedir. Ankara-Bakü eksenindeki işbirliği, enerji güvenliği, savunma kapasitesi ve bölgesel bağlantı boyutlarının kesiştiği çok katmanlı bir güvenlik mimarisi niteliği taşımaktadır. Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, askeri ittifakın çerçevesini aşarak enerji ve lojistik güvenliği alanlarında derinleşmektedir. Güney Kafkasya'da oluşan bu stratejik işbirliği, klasik savunma odaklı güvenlik algılarını aşarak, enerji arz güvenliği, altyapı entegrasyonu ve lojistik transit koridorları aracılığıyla çok boyutlu bir güvenlik mimarisinin unsurlarını kapsamaktadır. Özellikle, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) ve Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) gibi projeler, iki ülke arasında karşılıklı

bağımlılık yaratan jeo-ekonomik bir entegrasyon mekanizması kurmuştur (BP Resmi Web Sitesi, 2025; TANAP, 2025). TANAP'ın devreye girmesiyle, Azerbaycan gazının Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırılması, Türkiye'yi enerji akış zincirinde kritik bir transit aktör haline getirmiştir (TANAP, 2025; Reuters, 2022).

TANAP'ın, Avrupa Birliği'nin Rus gazına olan bağımlılığı azaltmayı hedefleyen enerji güvenliği stratejilerinin bir parçası olarak dâhil edilmesiyle bu işbirliğinin niteliği daha da görünür hale gelmiştir (Reuters, 2022). Ayrıca, Orta Koridor ve Trans-Hazar ulaşım güzergahı, bölgesel altyapı bağlantısını jeopolitik önemle kesiştiren bir yapı oluşturmaktadır (Middle Corridor, 2025). Bu gelişmeler, Türkiye ve Azerbaycan'ın ikili ticaretin yanı sıra bölgesel lojistik ağlar bağlamında da merkezi bir konum kazandığını göstermektedir (Railway Gazette International, 2017; SOCAR, 2025). Analistlere göre, Türkiye'den Azerbaycan ana karasına kesintisiz bir kara ve demiryolu bağlantısı sağlayacak olan Zengezur Koridoru'nun hayata geçirilmesi, ticaret ve enerji taşımacılığı güvenliği açısından stratejik kazanımlar sağlayabilecek bir perspektif sunmaktadır (Caspian Policy Center, 2024; Aze.Media, 2025). Bu çerçevede, enerji altyapılarını korumayı amaçlayan savunma teknolojileri, insansız hava araçları ve erken uyarı sistemleri gibi kapasite geliştirme girişimleri, ASELSAN gibi şirketlerin ADEX 2024 anlaşmalarında yerini bulmuştur (ASELSAN, 2024). Dahası, Türkiye-Azerbaycan işbirliği, yeni yeşil enerji koridorları kurmayı da hedeflemektedir. Karabağ'daki hidroelektrik potansiyelinin ve Nahçıvan-Gümrü hattı boyunca güneş enerjisi projelerinin Türk şirketleriyle işbirliği içinde değerlendirilmesi, güvenlik ve sürdürülebilirlik boyutlarını birleştiren yeni bir stratejik yaklaşımı temsil etmektedir. Enerji ve lojistiğe dayalı entegrasyon, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki mevcut çıkarları korumanın yanı sıra, bölgenin geleceğini şekillendirecek altyapı temelli stratejik bir mimari kurmaya da hizmet etmektedir.

7.3. Askeri İşbirliği ve Savunma Sanayii Entegrasyonu

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin en kritik boyutlarından biri, askeri işbirliğinin kurumsallaşması ve savunma sanayii alanında derinleşmesidir. Özellikle 2020 İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra, iki ülke arasındaki güvenlik

ortaklığı niteliksel bir sıçrama yaşamış ve süreç teknik yardımla sınırlı kalmayarak stratejik doktrin paylaşımına doğru evrilmiştir. Bu dönüşümün normatif ve hukuki çerçevesini, iki ülke ilişkilerini ‘ittifak’ düzeyine yükselten Şuşa Beyannamesi sağlamaktadır. Beyanname, taraflar arasında savunma, güvenlik, askeri teknoloji ve savunma sanayii alanlarında kapsamlı işbirliğini öngörmekte ve gerektiğinde ortak çıkarları ve güvenliği korumayı amaçlayan karşılıklı dayanışma taahhüdünü kaydetmektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanlığı, 2021). Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan ordusunun operasyonlarında Bayraktar TB2 SİHA’ların oynadığı rol, bu askeri ortaklığın sahadaki en görünür örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Paul Goble’ın Jamestown Vakfı için kaleme aldığı bir analizde, TB2’lerin Ermeni hedeflerinin tespit ve imhasında yoğun olarak kullanıldığı ve aynı zamanda savaş alanının gerçek zamanlı izlenmesine olanak tanıyarak karar alma döngüsünü hızlandıran bir “güç çarpanı” işlevi gördüğü vurgulanmaktadır (Goble, 2020). Bu bulgular ışığında, Türk SİHA’larının Azerbaycan envanterine girmesi, bir platform transferi olarak değerlendirilmesiyle birlikte Türkiye’nin askeri-teknolojik kapasitesini müttefikleriyle entegre ederek bölgesel güç yansıtma iradesinin somut bir göstergesi olarak da yorumlanabilir.

Bu stratejik çerçeve, sahada yürütülen ortak tatbikatlar ve eğitim faaliyetleri aracılığıyla kurumsal olarak pekiştirilmektedir. Azerbaycan Savunma Bakanlığı’nın açıklamalarına göre, “Mustafa Kemal Atatürk–2023” ortak taktik tatbikatları, iki ülkenin kara ve hava unsurlarının ortak operasyonel planlama ve icra yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamış ve özellikle komuta ve kontrol, ateş destek koordinasyonu ve birlikte çalışabilirlik öne çıkarılmıştır (Azerbaijan Ministry of Defence, 2023). Benzer şekilde, “Eternity–2023” bilgisayar destekli komuta yeri tatbikatı, Türk, Azerbaycanlı ve Gürcü subayların çok uluslu harekât senaryoları çerçevesinde kriz yönetimi ve karar alma süreçlerini test eden bir eğitim ortamı sağlamıştır (Azerbaijan Ministry of Defence, 2023b). Ankara’dan yapılan resmi açıklamalarda vurgulandığı üzere, TURAZ Şahini (TURAZ Eagle) tipi ortak hava tatbikatları ve “Kardeş Yumruğu” gibi büyük ölçekli manevralar, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) NATO deneyimini Azerbaycan ordusunun modernizasyon hedefleriyle birleştiren bir platform işlevi görmektedir. TURAZ Şahini tatbikatı kapsamında, iki ülkenin hava ve kara unsurlarının koordinasyon yeteneklerinin

test edildiği, ortak operasyonel senaryoların uygulandığı ve komuta kontrol süreçlerinin simüle edildiği bildirilmektedir (Anadolu Ajansı, 2022; TRT Avaz, 2022). Bu tablo, Türkiye'nin Azerbaycan'ın askeri eğitim altyapısındaki rolünün sadece kısa süreli kurslarla sınırlı kalmayıp, askeri akademiler, kurmay eğitimi, bilgisayar destekli komuta kontrol tatbikatları ve karma birlik eğitimleri aracılığıyla daha uzun vadeli, kurumsallaşmış bir kapasite geliştirme sürecine dönüştüğünü göstermektedir.

Savunma sanayii sektöründeki entegrasyon, bu askeri işbirliğinin teknoloji ve üretim boyutunu öne çıkarmaktadır. ASELSAN'ın ADEX 2024 savunma fuarında Azerbaycan Savunma Bakanlığı ile imzaladığı anlaşmalarda, güvenli haberleşme, bilgi güvenliği, komuta ve kontrol, elektronik harp sistemleri ve akıllı mühimmat alanlarında işbirliğinin derinleştirilmesi ve ayrıca belirli projelerde ortak üretim ve teknoloji paylaşımı imkanlarının değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır (ASELSAN, 2024). Uluslararası savunma basınındaki raporlar da bu anlaşmaların ASELSAN-Azerbaycan ilişkisini klasik tedarikçi-müşteri ilişkisinin ötesine taşıyarak bir teknoloji ortağı düzeyine yükselttiğini belirtmektedir (Army Recognition, 2024). Baykar'ın Akıncı SİHA'ları için Azerbaycan'da tesis açma yönündeki duyuruları da, bakım ve onarım, eğitim ve potansiyel yerleştirme konularında uzun vadeli adımların gündemde olduğunu göstermektedir (Baykar, 2024). Bu veriler bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Azerbaycan için yalnızca büyük bir silah tedarikçisi değil, doktrin, eğitim, bakım-lojistik ve teknoloji geliştirme süreçlerini kapsayan çok katmanlı bir savunma ortağı haline geldiği de söylenebilir. SIPRI'nın silah transferlerine ilişkin değerlendirmeleri, İsrail'in Azerbaycan'ın başlıca tedarikçileri arasında kalmaya devam ettiğini gösterse de, Türkiye-Azerbaycan ekseninde ortaya çıkan entegrasyon, nicel tedarik verilerinin ötesine geçen niteliksel bir ortaklığı ortaya koymaktadır (Wezeman vd., 2021).

Bu askeri ve teknolojik işbirliği, giderek artan bir şekilde enerji ve lojistik altyapı projeleriyle desteklenen bir güvenlik omurgasına dayanmaktadır. 2025 yılında devreye alınması planlanan Iğdır-Nahçıvan Doğal Gaz Boru Hattı, Türkiye-Azerbaycan enerji entegrasyonunu güçlendirirken, olağanüstü hal ve kriz dönemlerinde karşılıklı sevkiyat-tedarik kapasitesini artıran stratejik bir hat olarak tanımlanmaktadır (BOTAŞ, 2025). Benzer

şekilde, Türkiye'nin Nahçıvan'a uzatacağı demiryolu hattının temel atma töreni, Kars–Nahçıvan bağlantısının hem ticari hem de askeri lojistik açısından önemini ön plana çıkarmıştır (Reuters, 2025). Bu gelişmeler, Türkiye–Azerbaycan askeri ortaklığının sadece tatbikatlar ve silah sistemleri aracılığıyla değil, enerji hatları ve ulaşım koridorlarıyla desteklenen entegre bir savunma ve güvenlik mimarisi inşa ettiğini göstermektedir.

7.4 Stratejik Ortaklıkta Askeri Entegrasyonun Bölgesel Yansımaları

Türkiye–Azerbaycan askeri ortaklığının derinleşmesi, ikili düzeyin ötesinde, Güney Kafkasya'daki stratejik denge üzerinde de belirleyici sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle 2020 Karabağ Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni güç dağılımı, Azerbaycan'ın bölgesel ölçekteki askeri kapasitesini öne çıkarmış, bu durum Rusya ve İran tarafından jeopolitik rekabet unsuru olarak değerlendirilmiştir (Neset & Aydın, 2023). Türkiye'nin Karabağ sonrası sahaya dönüşü, Azerbaycan'ın modernizasyonunu güçlendirmekle kalmayıp, Rusya'nın bölgedeki geleneksel etki alanına meydan okuyan yeni bir güvenlik eksenini oluşturmuştur (Neset & Aydın, 2023). Askeri işbirliğinin kurumsallaşmasının en görünür unsuru, Türkiye'nin Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin doktrin, eğitim ve operasyonel planlama süreçlerine dâhil olmasıdır. Azerbaycanlı subayların 2000'li yıllardan bu yana Türkiye'de askeri eğitim almaları ve Bakü'de kurulan eğitim merkezlerinin NATO standartlarına dayanması, ordunun kabiliyetlerini temelden dönüştürmüştür (Azerbaycan Ordusu Eğitim ve Öğretim Merkezi, t.y.; NATO, 2025). Azerbaycan Savunma Bakanlığı verilerine göre, Nahçıvan'da açılan Türkiye–Azerbaycan Ortak Tatbikat ve Eğitim Merkezi, bu dönüşümün kurumsal bir örneğidir (Azerbaycan Ordusu Eğitim ve Öğretim Merkezi, t.y.). Bu yakınlaşma, çok taraflı platformlara da yansımaktadır. Karabağ ateşkesi sonrasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) sağladığı açık siyasi destek, teşkilatın kültürel işbirliğinden güvenlik mimarisine doğru evrildiğini göstermektedir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021). Bu bağlamda, 15 Haziran 2021 tarihinde imzalanan Şuşa Beyannamesi, iki ülke arasındaki ilişkileri stratejik ortaklık düzeyinden ittifak düzeyine yükselten ve askeri yardım ile savunma sanayii işbirliğini resmileştiren bir belge olmuştur (Müttefik İlişkiler Hakkında Şuşa Beyannamesi, 2021).

Azerbaycan'ın Türkiye aracılığıyla NATO standartlarına entegrasyonu, teknik modernizasyonun ötesinde, ittifakın etki alanının Güney Kafkasya'ya dolaylı yayılımını beraberinde getirmektedir (NATO, 2025). Moskova için bu durum, Güney Kafkasya'da yeni bir Türkiye–Azerbaycan merkezli savunma mimarisi olasılığı üzerinden stratejik bir meydan okuma teşkil etmektedir (Müttefik İlişkiler Hakkında Şuşa Beyannamesi, 2021; Azerbaycan Ordusu Eğitim ve Öğretim Merkezi, t.y.; NATO, 2025). Türkiye–Azerbaycan askeri işbirliği, yalnızca kısa vadeli tehdit algılarına bir tepki olmaktan öte, Güney Kafkasya güvenlik mimarisini yeniden şekillendiren, giderek güçlenen kurumsal temellere sahip uzun vadeli bir stratejik ortaklık modeline dönüşmüştür.

8. TÜRKİYE-AZERBAYCAN İTTİFAKININ BÖLGESEL VE KÜRESEL SİSTEM YANSIMALARI

8.1. Güney Kafkasya'da Güvenlik Mimarisi ve Yeni Bir Denge Arayışı

2020 Dağlık Karabağ Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni jeopolitik statüko, Güney Kafkasya'nın güvenlik mimarisinde köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Savaş, toprak kontrolündeki değişikliklerle sınırlı kalmayıp, bölgedeki güç dengesinin ve askeri doktrinlerin yapısal olarak yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye–Azerbaycan stratejik ortaklığı savaş sonrasında askeri, teknolojik ve operasyonel düzeyde daha kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Michael Kofman ve Leonid Nersisyan'ın War on the Rocks analizinde, savaşın ilk iki haftasına ilişkin olarak, Azerbaycan'ın operasyonel hızı, esnek komuta-kontrol yapısına ve İnsansız Hava Araçlarının (İHA) yoğun kullanımına dayanan taarruz kabiliyeti sayesinde sahada açık bir üstünlük sağladığı belirtilmektedir. Analiz, İHA destekli operasyonların, Ermeni savunma hatları üzerinde hızla baskı kurarak savaşın dinamiklerini temelden değiştirdiğini vurgulamaktadır (Kofman & Nersisyan, 2020). Bu dönüşümün niteliksel boyutu, Hülya Kınık ve Sinem Çelik tarafından Insight Turkey'de yayımlanan kapsamlı bir çalışmada daha detaylı ele alınmaktadır. Yazarlar, Bayraktar TB2 SİHA'ların hedef tespiti, sürekli keşif-gözetleme, hassas vuruş kabiliyeti ve düşman savunma unsurlarını kademeli olarak “yumuşatma” işlevleri sayesinde Azerbaycan'ın askeri etkinliğinin çarpıcı biçimde arttığını ortaya koymaktadır. Çalışma, TB2'lerin zırhlı birlikler, topçu unsurları ve hava savunma sistemleri üzerinde yarattığı baskının, Azerbaycan'ın savaş konseptinin savunma yapısından teknolojiye, hızlı müdahaleye ve caydırıcılığa odaklanan yeni bir askeri anlayışa evrildiğini gösterdiğini ortaya koymaktadır (Kınık & Çelik, 2021, ss. 69–96). Bu iki çalışmanın kesişen bulguları, Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan için sadece bir toprak kazanımı değil, aynı zamanda modernizasyon, askeri doktrin dönüşümü ve Türkiye ile savunma entegrasyonunun kurumsallaşması açısından kritik bir dönüm noktası olduğunu işaret etmektedir.

Uzi Rubin'in analizi de İkinci Karabağ Savaşı'nı klasik konvansiyonel çatışmalardan ayıran temel unsurun, insansız hava araçları ve elektronik harp

kabiliyetlerinin entegrasyonu olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmanın başlangıcında, Azerbaycan'ın kullandığı İHA'ların öncelikle Ermenistan'ın kurulu hava savunma ağını "kör ettiği", ardından zırhlı birliklere, topçu bataryalarına ve lojistik unsurlara karşı sistematik bir yıpratma hareketi yürüttüğü; bu süreçte yüzlerce tankın, topçu parçasının ve hava savunma sisteminin kısa sürede sahadan silindiği ifade edilmektedir (Rubin, 2020, 5–12). Rubin'e göre, manevra kabiliyeti yüksek, esnek ve muharebe alanında bilgi üstünlüğüne dayanan bu yeni model, Ermenistan'ın Sovyet tarzı statik savunma doktrinini işlevsiz hale getirmiştir. Ayrıca rapor, sahada savaş jetlerinin bulunmamasının ve elverişli hava koşullarının, İHA'ların optik ve lazer güdümlü mühimmatlarının etkinliğini daha da artırdığını vurgulamakta; sonuç olarak bu savaşın, "insansız sistemler ve elektronik harbin entegrasyonu konusunda geleceğin savaş alanına dair bir ön izleme sunduğu" belirtilmektedir (Rubin, 2020, 14-16). Bu bulgular, Karabağ Savaşı'nı Azerbaycan için taktik bir zafer olmanın ötesinde, teknoloji merkezli bir askeri paradigma değişimi olarak yorumlamayı mümkün kılmaktadır.

Azerbaycan, savaşın ardından askeri kapasitesini modernize etmekle yetinmeyip, hukuki bağlayıcılığı olan Şuşa Beyannamesi aracılığıyla Türkiye ile ilişkilerini ittifak düzeyinde kurumsallaştırmıştır (Azerbaycan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bu belge, iki ülkenin dış politika, savunma, güvenlik ve enerji alanlarında ortak eylem yapmasını öngören stratejik bir çerçeve ortaya koymaktadır. "Türkiye, Güney Kafkasya'daki etkisini askeri düzlemle sınırlı tutmayıp, ekonomik diplomasi, ulaşım koridorları, enerji boru hatları, kültürel bağlar ve bölgesel çok taraflı platformlar aracılığıyla da güçlendirmektedir. Mitat Çelikpala'nın analizinde vurgulandığı gibi, Türkiye, güvenlik, ekonomik entegrasyon ve siyasi istikrarın bir arada ele alındığı bölgesel rekabet ortamında çok katmanlı bir strateji izlemekte; özellikle ulaşım yolları, enerji ağları ve diplomatik angajmanlar aracılığıyla Güney Kafkasya'da sürdürülebilir bir etki alanı kurmayı hedeflemektedir (Çelikpala, 2024).

Ermenistan için bu gelişmeler, güvenlik politikalarının radikal bir şekilde yeniden değerlendirilmesini gerektirdi. KGAÖ'nün pasif duruşu ve Rusya'nın 2020 savaşı sırasındaki sahadaki etkisizliği, Erivan'ın geleneksel güvenlik tercihlerine olan güvenini ciddi şekilde sarstı. Bu güvensizlik ortamı, Ermenistan'ı alternatif güvenlik ortaklıkları aramaya yöneltti. Özellikle Avrupa

Birliği'nin öncülük ettiği Avrupa Birliği Ermenistan Mısyonu (EUMA), Erivan'ın dış güvenlik yöneliminde önemli bir dönüm noktası haline geldi. EUMA'nın görev tanımında belirtildiği üzere, AB Ermenistan sınırı boyunca istikrarı izlemek, güven artırıcı önlemler geliştirmek ve bölgesel gerilimlerin azaltılmasına katkıda bulunmak gibi roller üstlenmektedir (European External Action Service, 2025). Aynı dönemde, Ermenistan'ın Batı odaklı güvenlik açılımını hızlandıran bir diğer faktör de Fransa ile imzalanan askeri teçhizat anlaşmaları oldu. Reuters'tan John Irish ve Charlotte Van Campenhout tarafından kaleme alınan haber raporu, Fransa'nın savunmasını güçlendirmek amacıyla Ermenistan'a askeri teçhizat tedariki için "gelecekteki sözleşmeler" üzerinde anlaştığını açıkça belirtmektedir (Irish & Van Campenhout, 2023). Sonuç olarak, AB'nin EUMA misyonu ve Fransa'nın artan askeri desteği, Ermenistan'ın Karabağ sonrası dönemde güvenlik politikasını yeniden tanımladığını ve dış politikasında Batı'ya yönelik stratejik bir yönelim geliştirdiğini göstermektedir.

Fransa'nın 2023 yılında Ermenistan'a sağladığı askeri desteğin kapsamı, ülkenin Batı güvenlik yapılarıyla bütünleşmesinin somut göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Reuters'ın bildirdiğine göre, Fransa, Ermenistan'ın hava savunma kapasitesini güçlendirmek amacıyla radar sistemleri ve Mistral hava savunma füzeleri tedarik etme kararı aldı. Bu adım, Erivan'ın savunma altyapısında önemli bir modernizasyon çabasına işaret etti (Reuters, 2023). Söz konusu destek, hem Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması hem de Avrupa merkezli güvenlik işbirliğinin kurumsallaşması açısından kritik bir jeopolitik dönüm noktası teşkil etmektedir. Ermenistan'ın Batı'ya yönelimi, bölgesel aktörlerin tehdit algılarını da yeniden şekillendirdi. Özellikle İran, Türkiye-Azerbaycan stratejik yakınlaşmasını kuzey sınırlarında jeopolitik bir baskı unsuru olarak görmekte ve Zengezur Koridoru olasılığı nedeniyle "coğrafi izolasyon" riski algılamaktadır. Bu bağlamda Tahran yönetimi, hem bu rahatsızlığı sembolik olarak göstermek hem de bölgesel dengelerdeki kaymaya karşı bir uyarı göndermek amacıyla 2021 yılında Azerbaycan sınırı boyunca kapsamlı askeri tatbikatlar gerçekleştirdi (Motamedi, 2021; Reuters, 2021). Böylece, Ermenistan'ın Batı ile işbirliğini artırdığı bir dönemde İran'ın güvenlik reflekslerinin sertleşmesi, Güney Kafkasya'daki rekabetçi dinamiklerin daha da karmaşık hale geldiğini ortaya koymaktadır.

Dahası, İran basınındaki değerlendirmeler ve bölgesel analizler, Türkiye'nin Kafkasya'daki artan etkisinin bir "Yeni Osmanlı" veya "Pan-Türkist" stratejisinin parçası olduğunu giderek artan bir şekilde öne sürmektedir. Modern Diplomacy'de yayımlanan bir analiz, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki jeopolitik yakınlaşmanın İran tarafından bölgesel istikrara yönelik bir tehdit olarak algılandığını vurgulamakta ve bu bağlamda Pan-Türkizm söylemine dikkat çekmektedir (Saleh, 2021). CMI tarafından savaş sonrası Güney Kafkasya'da ortaya çıkan güvenlik mimarisine ilişkin hazırlanan kapsamlı bir rapor, bölgesel düzenin üç ana eksen üzerine kurulduğunu belirtmektedir: Türkiye-Azerbaycan stratejik ortaklığı, Rusya-Ermenistan güvenlik ittifakı ve İran'ın bu iki blok arasındaki dengeleyici rolü (Neset et al., 2023). Ancak bu güvenlik düzeni statik bir yapı sunmamakta ve bölgesel ülkelerin dış politika yönelimleri, enerji güvenliği kaygıları ve büyük güçlerle geliştirdikleri ilişkiler doğrultusunda sürekli yeniden şekillenmektedir. LSE IDEAS tarafından 2025 tarihli yayımlanan bir analiz de Güney Kafkasya'nın hızla değişen jeopolitik dinamiklere sahip olduğunu ve aktörlerin pozisyonlarının zaman içinde önemli ölçüde dönüşebileceğini belirtmektedir (Giuashvili, 2025).

2020 sonrası dönemde Güney Kafkasya'da ortaya çıkan yeni güvenlik mimarisi, askeri ittifakların ötesinde, ulaşım, enerji ve dijital altyapıya odaklanan bir 'jeo-ekonomik güvenlik' paradigması çerçevesinde değerlendirilmelidir. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki TANAP ve TAP doğal gaz projeleri, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı ve tartışılan Zengezur Koridoru gibi ulaşım güzergahları, yalnızca ekonomik getiri sağlamakla kalmayıp, bölgesel stratejik erişimi, bağlantısallığı ve aktörlerin manevra alanını yeniden tanımlamaktadır (TANAP Natural Gas Transmission Company, t.y.; Seisembayeva, 2017). Tüm bu altyapılar, klasik askeri güvenlik tanımının ötesine geçerek, enerji tedarik güvenliği, lojistik hakimiyet ve teknolojik/altyapısal egemenlik unsurlarını içeren daha geniş bir güvenlik çerçevesi sunmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, 2021 yılında Şuşa'da konsolosluk açma kararı alarak savaş sonrası dönemde Karabağ bölgesindeki fiili diplomatik varlığını sağlamlaştırmış, Ankara'nın sadece Bakü'ye odaklanmayan, doğrudan sahaya yönelik bir yeniden inşa stratejisi izlediğini göstermiştir (Mammadli, 2021).

Benzer şekilde, Türkiye'nin güvenlik bürokrasisi -özellikle Milli Savunma Bakanlığı ve Savunma Sanayii Başkanlığı- Azerbaycan ile ortak tatbikatlar, eğitim programları ve kurumsal temaslar aracılığıyla bir tür "kurumsal yakınlaşma" inşa etmektedir. Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın "Mustafa Kemal Atatürk-2023" ortak taktik tatbikatlarına ilişkin açıklaması, iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasındaki ortak operasyonel kabiliyetin artırılmasını, komuta-kontrol süreçlerinin uyumlaştırılmasını ve karşılıklı personel deneyimi paylaşımını vurgulamakta, böylece Türk ve Azerbaycan orduları arasındaki derinleşen kurumsal entegrasyonu teyit etmektedir (Azerbaijan Ministry of Defence, 2023). Bu yeni konfigürasyonun aksine, Ermenistan giderek artan bir şekilde kendisini "izole bir güvenlik aktörü" olarak konumlandırmaktadır. Paşinyan yönetiminin KGAÖ'ye (Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü) yönelik güvensizliği, özellikle örgütün 2020 ve 2023 krizleri sırasındaki pasifliği ve Paşinyan'ın üyelerin Azerbaycan ile birlikte Ermenistan'a karşı bir savaş "planladığı" yönündeki açıklamaları nedeniyle açıkça görülmektedir (Osborn, 2024). Bu güvensizlik, Erivan'ı AB, ABD ve Fransa gibi Batılı aktörlerle güvenlik temelli işbirliğini giderek yoğunlaştırmaya itmektedir (Osborn, 2024; Neset et al., 2023). Bu bağlamda, Fransa'nın 2023 yılında Ermenistan'ın hava savunma kapasitesini güçlendirmek amacıyla üç radar satışı ve gelecekte Mistral hava savunma füzelerinin teslimatına yönelik bir anlaşma duyurusu, Erivan'ın Batı güvenlik yapılarıyla bütünleşmesinin somut göstergelerinden biri olarak yorumlanmaktadır (Reuters, 2023).

İran tarafında, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki stratejik yakınlaşma ve Zengezur hattı boyunca öngörülen yeni ulaşım koridorları, ülkenin kuzey sınırları boyunca jeopolitik bir baskı ve "coğrafi izolasyon" riski olarak algılanmaktadır. Bu nedenle Tahran yönetimi, 2021 sonrası Azerbaycan sınırına yakın bölgelerde "geniş çaplı" tatbikatlar gerçekleştirdi. 2022'de ise Aras Nehri boyunca köprü inşaatı ve zırhlı birlik konuşlandırmasını içeren askeri manevralarla sınırların değiştirilmesine ve yeni bir koridorun açılmasına karşı caydırıcı bir mesaj iletti (Kucera, 2022; Iran International, 2022). 2025 tarihli analizler, İran'ın ABD destekli "Uluslararası Barış ve Refah için Trump Rotası (TRIPP)" koridorunu açıkça hedef alan sert açıklamalarının, hem kendi sınır güvenliğine hem de bölgesel jeopolitik dengeye yönelik bir tehdit algısını

yansıttığını vurgulamaktadır (Hafezi & Osborn, 2025). Tüm bu gelişmeler, Güney Kafkasya'daki güvenlik mimarisinin, statik bir blok dengesi olmaktan ziyade, Türkiye–Azerbaycan eksenini, Rusya–Ermenistan ilişkileri ve İran'ın dengeleyici müdahaleleri arasında sürekli yeniden tanımlanan, çok katmanlı bir rekabet ve karşılıklı bağımlılık yapısına dönüştüğünü göstermektedir (Neset et al., 2023).

Türkiye ve Azerbaycan'ın 2020 Karabağ Savaşı sonrasında Güney Kafkasya'da kurduğu yeni güvenlik yapısı, iki ülke arasındaki ikili savunma ilişkileriyle sınırlı kalmamalı, bölgesel ve küresel düzeyde gelişen güvenlik mimarileri bağlamında da değerlendirilmelidir. Savaş sonrasında Ağdam'da kurulan Türk-Rus Ortak Gözetleme Merkezi, Ankara ve Moskova arasındaki rekabetin kontrollü bir işbirliği biçimine dönüşebileceği kurumsal bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Bu merkez, iki ülkenin ateşkesin gözlemlenmesi için ortak personel görevlendirdiği resmi olarak ilan edilmiş bir yapıdır (Daily Sabah with Reuters, 2021; Kochashvili, 2022). Bu durum, Türkiye'nin Rusya ile doğrudan çatışmadan kaçınırken bölgedeki etkisini artıran bir denge politikası izlediğini göstermektedir. Azerbaycan açısından bakıldığında, Türkiye ile kurulan stratejik ortaklık, askeri kapasitenin ötesine geçen, çok katmanlı bir güvenlik çarpanı işlevi görmektedir. 15 Haziran 2021'de Şuşa'da imzalanan 'Müttefiklik İlişkileri Hakkında Şuşa Beyannamesi', iki ülke arasındaki bağları savunma ve güvenlik alanlarının yanı sıra enerji, ulaşım, iletişim, kültür ve eğitim gibi sektörlerde kurumsallaştıran bir çerçeve metindir (President of Azerbaijan, 2021; Anadolu Agency, 2022). Beyanname, taraflardan birine yönelik tehdit veya saldırı durumunda karşılıklı yardımlaşmayı öngören hükümler içermesinin yanı sıra, Zengezur Koridoru ve Orta Koridor gibi projeler aracılığıyla bölgesel ulaşım ve enerji ağlarının ortak planlanmasını stratejik bir hedef olarak tanımlamaktadır (China Daily, 2021). Bu çerçeve, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki rolünü kalıcı ve hukuken tanımlanmış bir ittifak temeline yükseltmektedir.

Türkiye'nin Karabağ'daki savaş sonrası yeniden yapılanma sürecine katılımı, güvenliğin askeri boyutların yanı sıra jeo-ekonomik ve sosyo-politik boyutlarla iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Türk müteahhitlik firmalarının Fuzuli–Şuşa otoyolu, Fuzuli Havalimanı, akıllı köy projeleri ve bölgedeki altyapı yatırımlarında “aslan payını” üstlenmiş olması, Bakü'nün Türkiye'yi

stratejik yeniden yapılanma vizyonunda merkezi bir ortak olarak konumlandığını göstermektedir (Daily Sabah, 2021; Ergocun, 2021). Bu yatırımlar, Azerbaycan bütçesinden Karabağ'ın yeniden inşası için ayrılan önemli kaynaklarla birleştiğinde, Türkiye–Azerbaycan eksenindeki ekonomik ilişkilerin eş zamanlı olarak uzun vadeli bir güvenlik mimarisinin parçası haline geldiği söylenebilir (Ergocun, 2021). Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, Azerbaycan'ın savaş sonrası dönemdeki dış politikasında gözlemlenen dönüşüm, çok vektörlü ve egemenlik merkezli bir diplomasi anlayışına geçişi yansıtmaktadır. Modernize edilmiş ordusu ve çeşitlendirilmiş uluslararası ortaklıkları sayesinde Bakü, Rusya ile Batı arasındaki rekabeti dengelerken aynı zamanda Türk Dünyası, Avrupa ve Orta Doğu ile ilişkilerini derinleştiren “kendine güvenen bölgesel bir aktör” olarak tanımlanmaktadır (Huseynov, 2025). Bu bağlamda, Türkiye ile geliştirilen ittifak, Azerbaycan'ın hem Orta Koridor ve enerji hatları aracılığıyla Avrasya bağlantılarını genişletme hem de yeni ortaya çıkan Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde bölgesel işbirliğini kurumsallaştırma çabalarında kilit bir rol oynamaktadır (Huseynov, 2025). Böylece, ortaya çıkan yeni güvenlik mimarisi, Türkiye ve Azerbaycan'ı Güney Kafkasya'da askeri, diplomatik ve normatif açıdan ‘sistem kurucu aktörler’ statüsüne yükseltmektedir.

2020 sonrası dönemde Güney Kafkasya'da şekillenen yeni güvenlik düzeni, askeri ittifaklar aracılığıyla olduğu kadar, enerji, ulaşım ve dijital bağlantının stratejik unsurlar haline geldiği ‘jeo-ekonomik güvenlik’ paradigması çerçevesinde de anlaşılmalıdır. Bu bağlamda, Türkiye-Azerbaycan ortaklığı, bölgede derinleşen güç boşlukları döneminde alternatif bir Türk merkezli eksen inşa ederek, hem Çin ve Rusya'nın Orta Asya güzergahında uyguladığı daha sert güvenlik yaklaşımlarına karşı bir denge oluşturmuş hem de bölgenin stratejik yönelimini yeniden şekillendirmiştir. Avdaliani'nin vurguladığı gibi, Karabağ Savaşı'ndan sonra Güney Kafkasya'nın jeopolitik coğrafyası Türkiye-Azerbaycan ittifakı lehine değişirken, Batı'nın stratejik ilgisizliği bu sürecin hızlanmasına katkıda bulunmuştur (Avdaliani, 2021).

8.2. Karabağ Sonrası Güvenlik Paradigmasındaki Değişim

2020'deki İkinci Karabağ Savaşı, Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerini olduğu kadar Güney Kafkasya'nın güvenlik paradigmasını da köklü biçimde değiştirmiştir. Klasik güvenlik anlayışlarında belirleyici olan 'statükonun korunması' yerine, artık proaktif ve sonuç odaklı güvenlik stratejileri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, Azerbaycan'ın askeri kapasiteye dayalı kazanımı, yeni bir güvenlik anlayışının merkezine "operasyonel caydırıcılığı" yerleştirmiştir (Cornell, 2017, 149–172). Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı sırasında Azerbaycan'a sağladığı askeri destek, özellikle Bayraktar TB2 SİHA'larının sahadaki etkisi, yalnızca askeri teknoloji transferi açısından değil, güvenlik işbirliğinin niteliği açısından da bir paradigma değişimine işaret etmiştir. Kofman ve Nersisyan'ın çatışmanın ilk iki haftasına ilişkin kapsamlı analizinde belirtildiği gibi, savaşın karakteri büyük ölçüde modern silah sistemlerinin kullanımına dayanıyordu. İnsansız hava araçları, dolanan mühimmatlar ve hassas güdümlü ateş destek unsurları, Azerbaycan'ın operasyonel üstünlük sağlamasında kritik bir rol oynamıştır. TB2'ler tarafından zırhlı birliklere, hava savunma sistemlerine ve ikmal hatlarına karşı gerçekleştirilen hedefli operasyonlar, Azerbaycan'ın savaşın erken aşamalarında taktik üstünlük kurmasını sağlamıştır. Bu durum, Türkiye–Azerbaycan savunma işbirliğinde niteliksel bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Bu askeri-stratejik yakınlaşma, 15 Haziran 2021'de imzalanan Şuşa Beyannamesi ile kurumsallaştırılmıştır. Beyanname ile "ortak tehdit", "karşılıklı güvenlik", "savunma sanayii entegrasyonu" ve "ortak operasyonel hazırlık" gibi ilkeler resmen taahhüt edilmiştir (Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2021). Yeni paradigma, klasik bir ittifak ilişkisinden ziyade "çok boyutlu bir güvenlik ortaklığı" olarak tanımlanabilir. Savunma sanayii işbirlikleri, ortak tatbikatlar, askeri eğitim projeleri ve istihbarat paylaşımı, bu modelin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Karabağ sonrası dönemde Azerbaycan'ın güvenlik öncelikleri yeniden şekillenmiştir. Sınır güvenliği, kurtarılmış topraklarda yeniden yapılanma, iç istikrarın sağlanması ve bölgesel bağlantı yollarının korunması temel öncelikler

haline gelmiştir (Researching Internal Displacement, 2025). Zengezur Koridoru, yalnızca ekonomik bir ulaşım projesi olarak değil, aynı zamanda güvenlik, jeopolitik ve bölgesel entegrasyon boyutları taşıyan stratejik bir bağlantı yolu olarak işlev görmektedir. Gafarlı'nın belirttiği gibi, koridor Güney Kafkasya'daki tarihsel tikanlıkları aşmayı amaçlayan bölgesel yeniden yapılanma için bir alan sunmakta ve Türkiye, Azerbaycan ile Orta Asya arasındaki bağlantıyı güçlendirme potansiyeli nedeniyle ekonomik ve güvenlik politikası açısından stratejik öneme sahiptir (Gafarlı, 2024, 153). Uluslararası düzeyde, 2020 sonrası yeni güvenlik düzeni, bölge dışı aktörlerin Güney Kafkasya'ya yönelik stratejik yaklaşımlarını yeniden şekillendirmiştir. Huseynov'un belirttiği gibi, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki yakınlaşma bölgesel güvenlik mimarisinde yeni bir güç dengesi yaratırken, Rusya, Avrupa Birliği ve İran gibi aktörler de değişen ortam karşısında pozisyonlarını yeniden tanımlamak zorunda kalmıştır. Bu durum, Güney Kafkasya'nın jeopolitik denkleminde önemli bir kaymaya işaret etmektedir (Huseynov, 2024, 88–103).

Karabağ zaferi, Azerbaycan için yalnızca bir toprak kazanımı değil, güvenlik ve savunma doktrininde kapsamlı bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Savaştan önce savunmacı ve statükoyu korumaya yönelik bir yaklaşım benimseyen Azerbaycan, 2020 sonrasında hızlı tepki yeteneğine dayalı, yüksek operasyonel esneklikle karakterize edilen ve askeri caydırıcılık merkezli bir güvenlik konseptine geçmiştir. Bu dönüşümün temelinde, Türk Silahlı Kuvvetleri modeline dayalı yeniden yapılanma, özel kuvvetlerin etkinleştirilmesi ve modern muharebe doktrinlerinin adaptasyonu yer almaktadır. Açık kaynaklar, Azerbaycan'ın eğitim sistemini, birlik yapısını ve teçhizat modernizasyonunu Türkiye'nin askeri mimarisine uygun olarak yeniden şekillendirdiğini ve “ordu reformlarını büyük ölçüde Türkiye'nin modeli üzerine inşa ettiğini” göstermektedir (Shahbaz, 2022). Bu bağlamda, Türkiye ile yürütülen ortak tatbikatlar, eğitim programları ve savunma teknolojisi entegrasyonları, Azerbaycan'ın yeni güvenlik konseptinin kurumsal temelini oluşturmaktadır. Türkiye'nin tecrübe aktarımı ve komuta kontrol sistemlerinin entegrasyonu, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri içinde kalıcı bir dönüşüm yaratmıştır.

https://warontherocks.com/2020/10/the-second-nagorno-karabakh-war-two-weeks-in/?utm_

Yeni güvenlik paradigmasındaki dikkat çekici unsurlardan biri, hibrit tehdit algısındaki artıştır. Güncel literatüre göre, hibrit tehditler konvansiyonel askeri risklerle sınırlı kalmayıp, siber operasyonlar, bilgi savaşı, propaganda faaliyetleri, psikolojik ve bilgilendirme operasyonları, düşük yoğunluklu kaos eylemleri, düzensiz milis güçleri ve istihbarata dayalı saldırıları içeren çok katmanlı bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle devletler, farklı etki alanlarını hedef alan bu çoklu tehdit kombinasyonuna karşı bütüncül güvenlik politikaları geliştirme ihtiyacı duymaktadır (Yoldaş, 2025, 533; Yüksel, 2024, 370). Bu çerçevede Türkiye ve Azerbaycan arasındaki işbirliği, bilgi güvenliği, elektronik harp ve savunma sanayii entegrasyonu alanlarında önemli ölçüde artmıştır. Aselsan, Azerbaycan Savunma Bakanlığı ile haberleşme ve bilgi güvenliği projelerini yürütmüş; MAKSA elektronik harp alanında işbirliği yapmış ve ETİ ile ADEX 2024 kapsamında Azerbaycan'da akıllı mühimmatların ortak üretimine yönelik anlaşmalar imzalamıştır. Roketsan tarafından teslim edilen güdümlü roket sistemleri, Azerbaycan ordusunda aktif olarak kullanılmakta ve bu şirketlerin savunma ekosistemine derin entegrasyon sağladığını göstermektedir (Defense Here, 2024; TRT, 2020).

Aynı dönemde Azerbaycan, dış politikasında bölgesel güvenlik örgütleriyle ilişkilerini çeşitlendirmiş ve büyük güçler arasında dengeleme stratejisi benimsemiştir. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Bakü'nün, Batı ittifakları ile Rusya merkezli entegrasyon projeleri arasında tek taraflı hizalanmadan kaçınarak diğer bölgesel güçleri dengeleyebileceği bir platform olarak öne çıkmıştır (Huseynov, 2024). TDT, kültürel ve ekonomik işbirliği forumu olmanın ötesine geçerek kolektif savunma yeteneklerinin geliştirilmesi, güvenlik işbirliği, ortak tatbikatlar ve terörle mücadele gibi alanlarda giderek daha görünür bir aktör haline gelmiştir (Canikoğlu, 2025, 216). TDT çerçevesinde yürütülen stratejik diyalog ve savunma ağı, Şuşa Beyannamesi'ndeki Türkiye-Azerbaycan kurumsallaşmış ittifakıyla birleştiğinde, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki bölgesel düzenin şekillenmesinde baskın bir güvenlik sağlayıcı ve istikrarlaştırıcı aktör konumunu pekiştirmektedir (Center of Analysis of International Relations, 2025).

Karabağ sonrası güvenlik paradigmasının bir diğer sonucu, Ermenistan'ın savunma konseptinde gözlemlenen değişiktir. Uzun yıllar büyük ölçüde Rusya'ya bağımlı olan güvenlik mimarisi, özellikle 2020 sonrası sorgulanmış; Moskova'nın bölgesel krizlerdeki etkisizliği ve KGAÖ'nün Ermenistan'ın beklentilerini karşılayamaması, Erivan'ın güvenlik ortaklıklarını çeşitlendirme arayışını hızlandırmıştır. Bu kapsamda Ermenistan, başta Fransa ve Hindistan olmak üzere yeni savunma ortaklarıyla askeri tedarik, eğitim ve teknoloji alanlarında işbirliğini genişletmiştir. Hindistan ve Fransa'nın silah alımlarındaki hızlı yükselişi, Rusya'ya olan bağımlılıkta belirgin bir azalmaya işaret etmektedir (APRI Institute, 2025, 8–9; International Institute for Strategic Studies, 2025). Bu yönelim, Güney Kafkasya'daki güvenlik denkleminde karmaşıklığı artırmakta ve güç rekabetini yeni bir boyuta taşımaktadır.

Karabağ Savaşı'nın ardından Güney Kafkasya'da oluşan yeni güvenlik statükosu, Azerbaycan için olduğu kadar Türkiye için de kritik bir eşik oluşturmuştur. Türkiye, geleneksel diplomatik müttefik kimliğini aşarak bölgesel düzeyde askeri eğitim, danışmanlık, savunma sanayii entegrasyonu ve stratejik karar alma süreçlerinde etkili bir aktör hâline gelmiştir. Ermenistan'ın KGAÖ'den kısmen çekilme planını kamuoyuna duyurması, bölgedeki güç

dengelerinin yeniden şekillendiğinin güçlü bir göstergesidir (Reuters, 2024; Osborn, 2024). Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, klasik dış politika kalıplarının ötesine geçerek ortak savunma doktrinlerinin inşası, tehdit algılarının senkronizasyonu ve bölgesel düzenin tesisinde yeni bir paradigmanın temelini atmıştır.

Bu yeni güvenlik paradigması, Zengezur Koridoru gibi stratejik projelerle de somutlaşmaktadır. Azerbaycan'ın Nahçıvan üzerinden Türkiye'ye kara bağlantısı kurma arzusu, ekonomik kazanımların ötesinde askeri lojistik ve jeoekonomik güç projeksiyonu açısından önem taşımaktadır. Koridorun hayata geçirilmesi, Türkiye'nin Orta Asya ve Türk dünyasıyla doğrudan kara bağlantısı kurmasını, dış ticaret ortaklarını çeşitlendirmesini ve jeoekonomik ile siyasi etkisini artırmasını sağlayacak bir fırsat sunmaktadır. Bu nedenle Zengezur Koridoru, sadece bir ulaşım hattı değil, bölgesel güvenlik, bağlantılılık ve egemenlik alanlarının yeniden tanımlanmasına katkıda bulunan stratejik bir kaldıraç olarak değerlendirilmektedir (Ateş, 2025, 157–158). Türkiye'nin artan etkinliği, bölgede tarihsel olarak baskın bir aktör olan Rusya'nın stratejik yaklaşımıyla zaman zaman çatışmaktadır. Karabağ sonrası Ağdam'da kurulan Türk-Rus Ortak Gözlem Merkezi, iki aktör arasında sınırlı bir dengeleme mekanizması oluşturmuş olsa da, iki ülkenin bölgesel vizyonları arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye, egemenlik temelli ve açık bir güvenlik mimarisini savunurken, Rusya statüko odaklı ve kontrol merkezli bir yaklaşımı sürdürmektedir (Gvosdev, 2024, 10–15). Bu ayrışma, yalnızca ikili dengeleri değil, Gürcistan ve Kazakistan gibi üçüncü ülkelerin Türkiye-Azerbaycan eksenine yönelik stratejik yönelimlerini de etkilemekte ve yeni kaymalara yol açmaktadır (AIR Center, 2025, 7–13).

8.3. Türkiye-Azerbaycan İttifakının NATO ve Batı İttifak Sistemleriyle Uyumlanması

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki stratejik ortaklık, ikili ilişkilerle sınırlı kalmayıp, Batı güvenlik mimarisiyle entegrasyon açısından da derinleşen bir özellik sergilemektedir. Türkiye'nin 1952'den beri NATO üyeliği bu entegrasyonun kurumsal temelini oluştururken, Azerbaycan'ın 4 Mayıs 1994'te NATO'nun Barış İçin Ortaklık (PfP) programına katılması, iki ülke arasındaki güvenlik koordinasyonunu bölgesel düzeyin ötesine taşımıştır (Azerbaycan

Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı, 2025). NATO'nun 11 Ocak 1994 tarihli "Barış İçin Ortaklık: Çerçeve Belgesi" metni, PfP'nin katılımcı devletleri "bireysel ve ortak" işbirliği, savunma planlaması ve kuvvet birlikte çalışabilirliği gibi alanlarda NATO'ya yaklaştırmayı hedeflediğini vurgulamakta; ortak tatbikatlar, barışı destekleme operasyonları ve demokratik sivil-asker ilişkilerinin geliştirilmesi gibi amaçları sıralamaktadır (NATO, 1994a; CVCE, 1994). Bu çerçevede, askeri reformlar, personel eğitimi, çok uluslu tatbikatlara katılım ve NATO ile bireyselleştirilmiş işbirliği mekanizmaları (IPAP, OCC vb.) aracılığıyla Azerbaycan, Batı tipi güvenlik doktrinleriyle belirli bir uyum derecesine ulaşmıştır. Bu süreçte Türkiye ile askeri koordinasyonunu kurumsallaştırmıştır (Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı, 2025; NATO, 2025). Bu kurumsal birikim, Karabağ Savaşı'ndan sonra daha da güçlenerek, iki ülkeyi Güney Kafkasya'da NATO'nun PfP çerçevesiyle uyumlu güvenlik normlarına dayalı hareket eden, Batı güvenlik paradigmasıyla kısmen örtüşen aktörler haline getirmiştir.

Türkiye, Azerbaycan'ın NATO entegrasyon sürecinde hem diplomatik hem de pratik, teknik ve kurumsal düzeylerde belirleyici bir aktördür. Türkiye'nin 1952'den beri NATO üyeliği, Azerbaycan'ın Batı güvenlik standartlarına uyum çabalarında doğal bir rehberlik temeli sağlarken; Azerbaycan'ın 4 Mayıs 1994'te NATO'nun Barış İçin Ortaklık (PfP) programına katılması, iki ülke arasındaki askeri koordinasyonu kurumsal bir zemine oturtmuştur. Azerbaycan Savunma Bakanlığı'nın resmi açıklamasında belirtildiği üzere, PfP üyeliği, Azerbaycan'ın NATO doktrinleriyle uyumlu askeri reformları başlatması için kritik bir dönüm noktası olmuştur (Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2025). NATO'nun 11 Ocak 1994 tarihli "Barış İçin Ortaklık: Çerçeve Belgesi", üye ve ortak ülkeler arasındaki güvenlik işbirliğine dair temel ilkeleri ve yükümlülükleri ortaya koymaktadır. Azerbaycan'ın PfP'ye dahil olmasıyla bu çerçeve, Türkiye-Azerbaycan askeri koordinasyonuna uluslararası bir boyut kazandırmıştır (NATO, 1994). Bu belgenin hem resmi NATO arşivlerinde hem de CVCE dijital arşivinde bulunan versiyonları, PfP programının yapısal temellerini açıkça göstermektedir (CVCE, 2025).

PfP sürecini takiben, Azerbaycan'ın NATO ile ilişkileri Bireysel Ortaklık Eylem Planı (IPAP), Operasyonel Kabiliyetler Konsepti (OCC) ve

ortak tatbikat-eğitim programları aracılığıyla derinleşti. Türkiye, özellikle askeri modernizasyon ve kuvvet standardizasyonu konularında, bu mekanizmaların her birinde Azerbaycan'a benzersiz uzmanlık desteği sağladı. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) PfP çerçevesindeki eğitim, danışmanlık ve tatbikat katkıları, 2000'li yıllardan itibaren Azerbaycan ordusunun NATO normlarına uyumunda merkezi bir rol oynadı. Bu işbirliğinin somut bir örneği, 2018 yılında Bakü'de düzenlenen OCC Değerlendirme ve Geri Bildirim (E&F) "Veritabanı Eğitim Kursu" idi. SHAPE MPD birimi tarafından organize edilen ve Türkiye'nin aktif ortaklığıyla yürütülen bu eğitim, Azerbaycan, Türkiye ve diğer PfP ülkelerinden yaklaşık 60 askeri uzmanın katılımıyla gerçekleştirildi. Eğitim programı, Azerbaycan'ın NATO operasyonel kabiliyet değerlendirme standartlarına uyumunu hızlandırırken, Türkiye-Azerbaycan askeri koordinasyonunun kurumsal olarak güçlenmesine de katkıda bulundu (Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2018). Türkiye, Azerbaycan'ın NATO ile entegrasyonunda hem yol gösterici hem de uygulayıcı bir aktör olarak hareket etmekte ve PfP, IPAP, OCC ve ortak tatbikat mekanizmaları aracılığıyla iki ülke arasındaki güvenlik ortaklığını Güney Kafkasya'da Batı odaklı bir güvenlik mimarisine doğru ilerletmeye devam etmektedir. Türkiye'nin rolü, aynı yıl düzenlenen "SEL 1" helikopter tatbikatında da belirleyici oldu. NATO konsey mekanizmaları aracılığıyla sağlanan Türk desteği sayesinde, Azerbaycan'ın Mi-17 helikopter birlikleri NATO uyumlu komuta süreçleri ve değerlendirme (SEL) standartlarına göre denetlendi ve operasyonel uygunluk kazandı (Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2018b). Bu gelişmeler, Karabağ Savaşı'nın ardından iki ülke arasındaki askeri koordinasyonun teknik ve doktrinel bir uyuma girdiğini göstermektedir.

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, NATO'nun PfP programı ve bunu takip eden IPAP/OCC mekanizmaları ile Güney Kafkasya'da Batı güvenlik kültürüyle uyumlu işleyen kurumsal bir ortaklığa dönüşmüştür. Bu ortaklığın temeli NATO'nun 1994 tarihli çerçeve belgesinin sağladığı siyasi zemin ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) sahada sağladığı uygulama desteği ile oluşmaktadır. Türkiye, Azerbaycan'ın NATO ile kurumsal ve operasyonel entegrasyonunda siyasi destek ve askeri dönüşümün baskın uygulayıcısıdır. Azerbaycan'ın 4 Mayıs 1994'te NATO'nun Barış İçin Ortaklık (PfP) programına katılmasıyla başlayan reform süreci, 2010 sonrasında yoğunlaşan

ortak tatbikat ve değerlendirme mekanizmaları ile kurumsal bir nitelik kazanmıştır (NATO, 1994; Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2025a). NATO'nun 11 Ocak 1994 tarihli Barış İçin Ortaklık: Çerçeve Belgesi katılımcı devletlere kuvvet modernizasyonu, birlikte çalışabilirlik ve değerlendirme standartlarına uyum konusunda yükümlölükler getirmekte, Azerbaycan'ın bu çerçevedeki adımları Türkiye'nin askeri danışmanlığı, eğitimi ve teknik rehberliği ile hayata geçirilmiştir (NATO, 1994). Bu entegrasyon zincirinin güncel halkası 2023 yılında Bakü'de gerçekleştirilen "SEL 2" değerlendirmesidir. Azerbaycan Hava Kuvvetlerine ait Mi-17-1V helikopterleri Türk personelinin katkısıyla NATO'nun Öz Değerlendirme Seviyesi 2 (Self Evaluation Level 2) kriterleri çerçevesinde test edilmiş ve Azerbaycan hava unsurlarının NATO operasyonel standartlarına uyumu daha üst seviyeye taşınmıştır (Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2023). Türkiye'nin PfP ve OCC aracılığıyla sağladığı destek, iki ülke arasındaki askeri işbirliğini klasik ikili savunma ortaklığının ötesine taşıyarak Azerbaycan'ın Batı güvenlik mimarisıyla kurumsal uyum kapasitesini artıran stratejik bir kaldıraç görevi görmektedir.

Azerbaycan ordusunun 2022 yılında "Muharebeye Hazır" (Combat Ready) sertifikasını alması da OCC sürecinin somut bir sonucudur ve bu sertifikasyon, Türkiye'nin rehberliğinde yetkili NATO temsilcileri tarafından yürütölen değerlendirme mekanizmaları çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Mammadli, 2022). Bu kapsamlı işbirliği, Karabağ Savaşı sonrası dönemde askeri koordinasyonu kurumsal bir boyuta taşımış, uluslararası güvenlik mimarileriyle uyumlu güçlü bir ittifak yapısı inşa etmiş ve Türkiye ile Azerbaycan arasındaki bağları stratejik bir seviyeye yükseltmiştir. Özellikle Karabağ Savaşı'nın ardından Azerbaycan ordusunun sergilediğı performans, Türkiye'nin NATO müktesebatı kapsamında sağladığı askeri eğitim ve doktrin transferinin yansımalarını açıkça ortaya koymuştur. Sahada kullanılan insansız hava araçları, entegre istihbarat sistemleri ve mobil komuta altyapıları bu desteğin somut meyveleridir. Ayrıca, Türkiye'nin ASELSAN ve HAVELSAN gibi savunma sanayii kuruluşları aracılığıyla sağladığı teknolojik teçhizatlar—örneğin, telsiz iletişim sistemleri, gece görüş cihazları ve uydu destekli komuta sistemleri—NATO standartlarıyla uyumlu yazılım ve iletişim altyapılarını içermektedir (Aselsan, 2022). Bu sayede, Türkiye-Azerbaycan ittifakı, tarihsel

“Türk dünyası kardeşliği” eksenini aşarak, Batı güvenlik mimarisiyle teknik ve operasyonel entegrasyon yoluyla kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Türkiye, bir yandan NATO üyeliği aracılığıyla bu entegrasyonun garantörü rolünü üstlenmekte, diğer yandan ise Azerbaycan'ın Batı ile uyumu için bir köprü görevi görmektedir. NATO ile teknik askeri entegrasyonun ötesinde, Türkiye-Azerbaycan stratejik ortaklığı, Batı güvenlik mimarisiyle örtüşen dış politika yönelimleri açısından da önemli bir uyum sergilemektedir. Özellikle 2020 Karabağ Savaşı'ndan sonra Azerbaycan'ın güvenlik politikalarını daha fazla çeşitlendirmesi ve Batılı aktörlerle diplomatik kanalları daha aktif kullanması bu eğilimin göstergeleri olmuştur. Türkiye'nin arabuluculuk rolüyle NATO üyeleri ile Azerbaycan arasında geliştirilen savunma diplomasisi, ittifak sistemlerine yönelik bölgesel uyumun bir diğer göstergesidir (Öztarsu, 2011, 70-85).

Türkiye'nin NATO içindeki benzersiz konumu, Azerbaycan için askeri danışmanlık ve eğitim faaliyetleri bağlamında ve ülkenin jeopolitik dengeleme stratejisinin temel bir boyutu olarak önem taşımaktadır. NATO'nun güneydoğu kanadında yer alan ve çoğunluğu Müslüman nüfusa sahip tek üye devlet olan Türkiye, coğrafi ve kültürel özelliklerinden dolayı ittifakın doğu sınırlarında bir köprü rolü üstlenmektedir. Bu konum, Azerbaycan'ın NATO üyesi olmaksızın ittifakın bazı normatif, operasyonel ve kurumsal avantajlarından dolayı olarak faydalanmasını sağlamaktadır. Azerbaycan'ın Karabağ Savaşı'nın ardından silahlı kuvvetlerini modernize etme sürecini hızlandırması, Türkiye ile yürütülen askeri işbirliğinin etkisini görünür kılmıştır. Türkiye'nin desteğiyle yürütülen bu dönüşüm kapsamında, Azerbaycan ordusunun eğitim doktrini, teçhizat modernizasyonu ve komuta-kontrol yapılarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. The Jamestown Foundation tarafından yayınlanan 2023 tarihli analizde belirtildiği gibi, Türkiye ile yakın ilişkiler Azerbaycan'ın silahlı kuvvetlerini modernize etmesini ve NATO standartlarına yaklaşmasını sağlamıştır (Huseynov & Hajizada, 2023).

Türkiye'nin NATO içindeki benzersiz konumu, Azerbaycan için sadece askeri danışmanlık ve eğitim faaliyetleri bağlamında değil, aynı zamanda jeopolitik dengeleme stratejisinin temel unsurlarından biri olarak da önemlidir. NATO'nun güneydoğu kanadında yer alması ve çoğunluğu Müslüman nüfusa

sahip tek üye ülke olması, Türkiye'yi hem coğrafi hem de kültürel olarak ittifakın doğu sınırlarında bir köprü aktör haline getirmektedir. Bu benzersiz konum, Azerbaycan'a NATO üyesi olmaksızın ittifakın bazı normatif ve operasyonel avantajlarından dolayı olarak faydalanma imkanı sunmaktadır. Öte yandan, Azerbaycan'ın dış politikası tek yönlü bir Batı yöneliminden ziyade, çok boyutlu ve pragmatik bir dengeleme stratejisine dayanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, hem NATO üyesi kimliği hem de bölgeyle olan tarihsel ve kültürel bağları sayesinde, Azerbaycan için güvenilir ve esnek bir dış politika ortağı işlevi görmektedir. Bu durum, CIRSD'nin 2024 analizinde şöyle vurgulanmaktadır: "Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkileri, Bakü'nün Rusya veya İran'ı kışkırtmadan savunma kapasitesini Batı standartlarına göre güçlendirmesini sağlarken, aynı zamanda stratejik esnekliğini korumasına olanak tanımaktadır" (Chiragov, 2024). Bu çerçeve değerlendirildiğinde, Türkiye-Azerbaycan ortaklığı sadece etnik ve kültürel bağlara dayalı geleneksel bir ittifak olmanın ötesinde; Azerbaycan'ın NATO standartlarına uyumunu hızlandıran ve Batı güvenlik mimarisiyle uyum kapasitesini artıran kurumsal ve stratejik bir yapı haline gelmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri ve jeopolitik işbirliği, sadece ikili bir ittifak değil, aynı zamanda NATO'nun bölgesel etkisini derinleştiren ve Batı güvenlik mimarisiyle kurumsal uyumu sağlayan stratejik bir yapıya dönüşmüştür. Ayrıca, 2021 yılında Bakü'de düzenlenen "Üç Kardeş – 2021" askeri tatbikatı, Türkiye, Azerbaycan ve Pakistan özel kuvvetler birimlerinin üç ülke arasında koordineli bir savunma diplomasisi yürüttüğünü göstermiştir. Söz konusu tatbikat, Batı güvenlik ağını çevreleyen bölgesel ortaklıkları genişletme stratejisiyle tutarlı bir adım olarak değerlendirilmiştir. Azerbaycan Savunma Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, bu ortaklık "saha eğitimi, havadan denize operasyonlar, geri hatlara sızma ve pusu senaryolarını" kapsayan operasyonel entegrasyon ve profesyonel bilgi paylaşımı sağlamıştır (Azerbaycan Savunma Bakanlığı, 2021). Bu tatbikat, Batı güvenlik ağını çevreleyen bölgesel ortaklıkları genişletme stratejisine uygun bir adım olarak değerlendirilmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Dahası, "Üç Kardeş – 2021" ortak askeri faaliyetlerinin ardından ortaya çıkan üçlü savunma işbirliği yapısı, NATO üyesi Türkiye'nin arabulucu ve rehberlik rolü sayesinde, Batı güvenlik mimarisiyle örtüşen çok uluslu bir model sunmuştur. The Jamestown Foundation'ın değerlendirmesine göre, bu üçlü işbirliği çerçevesi,

Azerbaycan'ın savunma kapasitesini modernize etmeyi ve NATO standartlarına yaklaştırmayı hedefleyen stratejik bir çerçeve sunmaktadır (Huseynov, 2024).

Türkiye, Azerbaycan'ı resmi NATO üyeliği olmadan Batı güvenlik ağının “aktif ve işlevsel bir ortağı” hâline getirmiştir. Bu uyuma rağmen, Türkiye-Azerbaycan ittifakının Batı güvenlik sistemleriyle tam örtüşmesini engelleyen bazı kısıtlayıcı faktörler vardır. Azerbaycan'ın Rusya ile tarihsel, ekonomik ve güvenlik temelli ilişkilerini sürdürme zorunluluğu, Batı ile geliştirilecek güvenlik entegrasyonunun kapsamını ve hızını doğrudan etkilemektedir. Bakü yönetimi, Moskova'yı provoke edebilecek doğrudan NATO ittifaklarını ve savunma anlaşmalarını tercih etmek yerine, Türkiye üzerinden dolaylı ve kontrollü bir angajman stratejisi izlemektedir. Bu durum, Azerbaycan'ın güvenlik siyasetinde bir “dengeleme politikası” yürütmesini ve NATO ile ilişkilerini çoğunlukla Türkiye'nin aracılığıyla kurumsallaştırmasını sağlamaktadır. Türkiye, Azerbaycan için bir müttefik ve Batı ile temas kurmak için güvenli ve meşru bir araç görevi görmektedir (Broers, 2019). Bu durum, Azerbaycan'ın Batı güvenlik sistemleriyle “dolaylı uyum” stratejisi izlediğini göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye-Azerbaycan ittifakı, NATO ile tam entegrasyon anlamında bir birleşme değil, Türkiye üzerinden gerçekleştirilen bir adaptasyon süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada Türkiye, teknik ve diplomatik olarak Batı ile Azerbaycan arasında bir geçiş aktörü rolü üstlenmektedir.

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin Batı güvenlik mimarileriyle kurduğu yapısal tutarlılığın önemli boyutlarından biri, enerji güvenliği ve enerji iletim hatlarının korunmasına yönelik stratejik işbirliğidir. Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz rezervleri, ülkeyi Avrupa enerji arz güvenliğinde temel bir tedarikçi olarak konumlandırmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ham petrol boru hattı ve Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) bu konumun somut altyapısal yansımalarını oluşturmaktadır. Bu boru hatları ekonomik araç olmanın ötesinde, Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma politikalarının merkezinde yer almaktadır (Shaffer, 2009, 145-152). Bu koridorların NATO'nun enerji güvenliği doktrinlerinde öncelikli alanlar olarak ele alınması, Türkiye'nin transit ülke ve bölgesel güvenlik sağlayıcısı rolünü

güçlendirmektedir. NATO'nun Güneydoğu kanadındaki kritik konumu sayesinde Türkiye, Azerbaycan'ın enerji altyapısının fiziksel, siber ve operasyonel güvenliği için savunma ve istihbarat koordinasyonunun ana kolaylaştırıcısı hâline gelmiştir. Bu durum, Azerbaycan'ın Batı enerji mimarileriyle entegrasyonu için askeri ve kurumsal güvenlik garantileri sağlamakta ve enerji hatlarının korunmasını Avrupa'nın genel güvenlik çıkarlarıyla bağlantılı bir unsura dönüştürmektedir (Shaffer, 2009, 145-152).

Türkiye'nin NATO üyeliği, Azerbaycan ile yürütülen güvenlik işbirliğine hem kurumsal hem de operasyonel düzeyde önemli bir avantaj sağlamaktadır. NATO'nun istihbarat paylaşımı, siber savunma, lojistik kapasite, ortak tatbikat planlaması ve askeri eğitim gibi gelişmiş mekanizmaları, Türkiye aracılığıyla Azerbaycan'a dolaylı ancak etkili bir şekilde aktarılabilmektedir. Bu süreç, aynı zamanda NATO'nun çevre ülkelerle kurduğu Barış İçin Ortaklık (PfP) modelinin operasyonel mantığıyla da tutarlıdır. 1994 yılında PfP programına katıldıktan sonra Azerbaycan, savunma reformu, stratejik planlama, güç modernizasyonu ve operasyonel kabiliyet geliştirme gibi alanlarda NATO ile kurumsal koordinasyon tesis etmiş; Türkiye bu süreçte hem rehber ülke hem de uygulayıcı ortak rolünü üstlenmiştir. NATO'nun 2024 güncellemesine göre Azerbaycan, halihazırda savunma eğitim programları, değerlendirme süreçleri (SEL/OCC) ve barışı destekleme operasyonları gibi alanlarda NATO ile aktif işbirliği yürütmektedir (NATO, 2024). Bu bağlamda Türkiye, NATO mekanizmalarına tam erişimi sayesinde Azerbaycan'ın Batı güvenlik mimarisine uyumunu kolaylaştıran kritik bir kanal görevi görmektedir. Böylece iki ülke arasındaki askeri koordinasyon, sadece ikili ilişkiler düzeyinde değil, aynı zamanda NATO'nun ortaklık politikaları çerçevesinde de kurumsallaşmış bir yapıya dönüşmektedir.

Azerbaycan, resmi bir NATO üyesi olmamasına rağmen, İttifak'ın doktrinsel ve operasyonel standartlarıyla yüksek düzeyde uyumlu bir savunma yapısı geliştirmiştir. Ancak, bu stratejik yakınlaşmayı engelleyen bazı yapısal ve siyasi kısıtlayıcı faktörler mevcuttur. Bu faktörlerin başında, bazı önde gelen NATO üyesi devletlerin Kafkasya politikalarına ilişkin tutumları gelmektedir. Özellikle Fransa'nın Karabağ meselesindeki uzun süreli Erivan yanlısı politikası, Azerbaycan'da Batı güvenlik kurumlarına karşı ihtiyatlı bir algının oluşmasına yol açmıştır. Bakü yönetimi tam kapsamlı ve hızlı bir entegrasyon

yerine, NATO ile daha kontrollü ve dengeli bir ilişki sürdürmeyi tercih etmektedir. Bu aşamada Türkiye, Azerbaycan için sadece güvenilir bir askeri müttefik değil, aynı zamanda Batı ile ilişkilerin kurulmasında güvenli bir aracı olarak hizmet veren benzersiz bir aktör olarak konumlanmaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliği ve İttifak içindeki stratejik rolü, Azerbaycan'ın NATO standartlarına uyum sürecini hem meşrulaştırmakta hem de hızlandırmaktadır. Bu nedenle, Bakü'nün Batı güvenlik mimarisıyla ilişkisi, çoğu zaman doğrudan NATO mekanizmaları üzerinden değil, Türkiye'nin rehberlik edici ve kolaylaştırıcı konumu aracılığıyla kurumsallaşmaktadır.

Oxford merkezli düşünce kuruluşu Carnegie Endowment for International Peace tarafından yayımlanan 2021 tarihli bir analiz, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Rapora göre, özellikle İkinci Karabağ Savaşı sırasında Fransa'nın Ermenistan'a verdiği açık destek, Azerbaycan'da Batılı devletlere ve NATO ortamına karşı belirgin bir güven eksikliği yaratmış; bu durum Bakü'nün dış politikasındaki 'dikkatli dengeleme' yaklaşımını güçlendirmiştir. Analiz, Azerbaycan'ın Türkiye üzerinden NATO ile dolaylı ancak kontrollü bir entegrasyon izlediğini ve bunun Moskova ile potansiyel gerilimleri en aza indirmeyi amaçlayan bilinçli bir strateji olduğunu vurgulamaktadır (The Carnegie Endowment for International Peace, 2021). Azerbaycan'ın NATO ile ilişkilerindeki ihtiyatlı ancak istikrarlı yaklaşımı, bölgesel güç dengeleri, Rusya'nın hassasiyetleri ve Batılı aktörlere yönelik güven düzeyi tarafından kısıtlanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, Azerbaycan'ın Batı ile angajmanı için hem askeri hem de jeopolitik açıdan en güvenilir, sürdürülebilir ve meşru kanal olarak öne çıkmaktadır. Türkiye-Azerbaycan ittifakı, NATO ve Batı güvenlik mimarileriyle yakınlaşmasıyla dikkat çekse de, bu uyumun dolaylı ve ihtiyatlı temellere dayandığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye, bir müttefik olmasının yanı sıra Azerbaycan'ın Batı güvenlik sistemlerine erişimi için stratejik bir köprüdür. Bu durum, Türkiye'nin Güney Kafkasya güvenlik denklemindeki merkezi konumunu sağlamlaştırırken, Azerbaycan'ın çok yönlü dış politika yaklaşımına da alan tanımaktadır.

9. SONUÇ

Karabağ meselesi etrafında şekillenen Türkiye-Azerbaycan ilişkisi, iki ülkenin tarihsel ve kültürel yakınlığını, bölgesel güvenlik, askeri işbirliği ve enerji politikaları bağlamında stratejik bir ittifaka dönüşmesini simgeler hale gelmiştir. Bu çalışma, bu dönüşümün yüzeysel bir diplomatik yaklaşım olmadığını, uluslararası sistemdeki yapısal değişimlere paralel olarak ilerleyen ve kurumsallaşan bir sürece tekabül ettiğini göstermiştir. Türkiye'nin Karabağ savaşlarındaki rolü ve sonrasındaki yeniden yapılanma sürecine verdiği destek, bu ittifakın askeri ve teknolojik boyutunu güçlendirmiştir. Bayraktar TB2 gibi silahlı insansız hava araçlarının sahadaki etkinliği, bu stratejik ortaklığın sembollerinden biri olmuştur. Azerbaycan için bu ortaklık bir güvenlik garantisi olmanın ötesinde, devlet kapasitesini artırma, uluslararası görünürlüğünü yükseltme ve bölgesel aktör statüsünü pekiştirme aracı olarak da hizmet etmiştir. Türkiye, Güney Kafkasya'da etkili bir güç olarak kendini yeniden konumlandırmıştır. Bu konum Karabağ özelinde olduğu kadar, Türk Devletleri Teşkilatı, Zengezur Koridoru ve enerji koridorları gibi çok taraflı çerçevelerde de görünür hale gelmiştir. Türkiye-Azerbaycan ittifakı, klasik olarak tanımlanan "ittifak" ilişkisinin ötesinde bir düzeyi temsil etmektedir. Bu ittifak, kimlik benzerliklerinden ziyade, ortak tehdit algılarına, stratejik hedef uyumuna ve tamamlayıcı kabiliyetlerin entegrasyonuna dayanmaktadır. Neo-realist teorik çerçevenin öngördüğü gibi, bu işbirliği sistemin anarşik doğası içinde güvenliğini maksimize etmeyi amaçlayan rasyonel aktörlerin davranışı olarak değerlendirilebilir. Bölgesel güvenlik kompleksleri teorisiyle uyumlu olarak, Güney Kafkasya'nın iç dinamiklerine göre şekillenen bir alt sistemin inşasına işaret etmektedir. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin Karabağ meselesi merkezli dönüşümü, ikili düzeyde olduğu kadar bölgesel ve küresel düzeyde de etkiler yaratmaktadır. Bu durum, Zengezur Koridoru, Türk Devletleri Teşkilatı ve NATO ile entegrasyon gibi alanlara doğrudan yansımaktadır.

Türkiye-Azerbaycan ittifakının teorik analizinde, Kenneth Waltz'un sistemsel realizm yaklaşımı ile Barry Buzan ve Ole Wæver'ın bölgesel güvenlik kompleksleri teorisi temel analitik omurgayı oluşturmuştur. Waltz'un hipotezine göre, devletlerin uluslararası sistemde güvenliklerini sağlamak için ittifaklar kurması doğaldır. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki yaklaşım bu

rasyonelliğe dayanmaktadır. Ortak tehditler –Ermenistan’ın konumu, Rusya’nın yenilenen etki arayışı, İran’ın sınır politikaları- iki ülkeyi ortak hareket etmeye zorlamış ve bu ortaklık kademeli olarak kalıcı bir ittifaka dönüşmüştür. Buzan ve Wæver’a göre, Güney Kafkasya’daki güvenlik ortamı, iç dinamiklerin yanı sıra dış aktörlerin etkisiyle şekillenene bölgesel bir güvenlik kompleksi olarak görülmektedir. Türkiye-Azerbaycan ittifakı karşılıklı bir savunma işbirliği olmasının ötesinde, bu kompleksin yapısal dönüşümü için bir araçtır. Türkiye’nin bölgedeki varlığı geçici bir müdahale olmaktan çıkmış, enerji, ulaşım, dijital altyapı ve savunma işbirliği alanlarında derin bir angajmana dönüşmüştür. Azerbaycan için bu hem egemenliğin pekiştirilmesi hem de Batı ile ilişkilerde stratejik manevra alanı kazanılması anlamına gelmektedir. İttifakın benzersizliği güvenlik sektöründeki entegrasyonla sınırlı değildir. Ekonomik karşılıklı bağımlılık, Türkiye-Azerbaycan kimlik anlatısının jeopolitik düzlemde araçsallaştırılması ve Türk Devletleri Teşkilatı altındaki kurumsal yapıların güçlendirilmesi, bu ilişkiyi geleneksel ittifak bağlarının ötesine taşımaktadır. Enerji boru hatları, ortak tatbikatlar, diplomatik koordinasyon ve medya anlatıları bu stratejik bütünlüğü destekleyen diğer boyutlardır. Türkiye-Azerbaycan ittifakı, iki ülkenin güvenlik çıkarlarını korumakla kalmayıp, Güney Kafkasya’da yeni bir güç merkezi inşa etmektedir. Bu merkez, Rusya’nın geleneksel etki alanına bir alternatif sunmakta ve Batı’nın bölgeye olan ilgisinin yeniden şekillenmesine yol açmaktadır. Böylece ittifak bölgesel bir yönelimi ve küresel güvenlik mimarisinde yeni bir dengeyi temsil etmektedir.

Türkiye-Azerbaycan ittifakının önümüzdeki dönemde kurumsallaşması ve bölgesel düzen kurucu bir aktör niteliği kazanması yüksek olasılıktır. İttifakın sürdürülebilirliği için birkaç kilit alanda stratejik derinlik artırılmalıdır. Savunma ve güvenlik alanındaki mevcut işbirliği, yüksek teknoloji tabanlı üretim, ortak savunma sanayii projeleri ve kriz yönetim mekanizmaları ile desteklenmelidir. Bayraktar TB2 gibi platformların ortak üretimi askeri gücün ve siyasi dayanışmanın göstergesi olacaktır. Enerji güvenliği ve ulaşım koridorları bağlamında TANAP ve Zengezur Koridoru projeleri teknik olduğu kadar stratejik bütünlük çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu hatlar üzerinden enerji, güvenlik ve diplomatik etki taşınmaktadır. Bu nedenle enerji projeleri, ikili çıkarlar temelinde olduğu kadar bölgesel refah ve istikrar için de araç

olarak değerlendirilmelidir. Akademik, kültürel ve diplomatik koordinasyon alanlarında entegrasyon artırılmalıdır. Paylaşılan tarihi anlatılar, medya işbirlikleri ve diaspora politikaları, Türkiye-Azerbaycan ittifakını toplumsal düzeyde kurumsallaştırarak, onu devlet merkezli yapının ötesine taşıyacaktır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kapasitesinin artırılması, ortak dış politika pozisyonlarının benimsenmesi ve eğitim ile diplomasi alanlarında koordinasyonun derinleştirilmesi elzemdir.

Akademik olarak bu çalışma, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini ikili bir dostluk veya geçici siyasi yakınlık olarak değil, bölgesel bir güvenlik mimarisi inşa etme bağlamında inceleyerek literatürdeki bir boşluğu doldurmayı amaçlamıştır. Gelecekteki çalışmalar, bu ittifakı NATO, AB ve Rusya gibi dış aktörlerle olan ilişkileri merceğinden daha kapsamlı incelemelidir. Türk dış politikasının yapısını anlamak için stratejik ortaklıkların tarihsel ve sosyolojik arka planları göz ardı edilmemelidir. Türkiye-Azerbaycan stratejik ortaklığı, Güney Kafkasya'da bir güvenlik ittifakı ve yeni bir düzen önerisi olarak bölgesel dönüşümün itici gücüdür. Bu dönüşümün sürdürülebilirliği, ortak bir tehdit algısı ve ortak bir gelecek vizyonuna dayanan kurumsal yapıların inşasına bağlı olacaktır.

10. KAYNAKLAR

1) Resmî kurumlar ve uluslararası örgütler

ASELSAN. (2024, September 25). Critical agreements from ASELSAN at ADEX 2024. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://www.aselsan.com/en/news/detail/219/critical-agreements-from-aselsan-at-adex>

Azerbaijan Ministry of Digital Development and Transport. (2021, September 14). Roadmap for Azerbaijani–Turkish Working Group on digital transformation signed. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://mincom.gov.az/en/media-en/news/roadmap-for-azerbaijani-turkish-working-group-on-digital-transformation-signed1273>

Azerbaijan Ministry of Defence. (2018, April 17). The OCC E&F Database Training Course (DTC) 2018 organized by SHAPE MPD held in Baku. (Erişim: 29 Haziran 2025). <https://mod.gov.az/en/news/baku-hosts-a-course-within-the-framework-of-the-nato-operational-capabilities-concept-program-22324.html>

Azerbaijan Ministry of Defence. (2018, September 21). The NATO's OCC SEL exercises held in Baku. (Erişim: 29 Haziran 2025). <https://mod.gov.az/en/news/nato-s-evaluation-exercise-was-held-in-baku-23313.html>

Azerbaijan Ministry of Defence. (2021, July 3). “Mustafa Kemal Atatürk-2021” joint exercises ended in Baku – VIDEO. (Erişim: 11 Aralık 2025). <https://mod.gov.az/en/news/mustafa-kemal-ataturk-2021-exercises-ended-in-baku-video-36676.html>

Azerbaijan Ministry of Defence. (2021, September 15). “Three Brothers – 2021” international exercises continue – VIDEO. (Erişim: 1 Temmuz 2025). <https://mod.gov.az/en/news/quot-three-brothers-2021-international-exercises-continue-video-37663.html>

Azerbaijan Ministry of Defence. (2023, October 23). “Mustafa Kemal Atatürk–2023” Azerbaijani–Turkish joint tactical exercises commenced (VIDEO). (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://mod.gov.az/en/news/quot-mustafa-kemal-ataturk-2023-azerbaijani-turkish-joint-tactical-exercises-commenced-video-49867.html>

Azerbaijan State Security Service. (2025). International cooperation. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.dtx.gov.az/en/international-cooperation.html>

BP. (2025). Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline. (Erişim: 14 Aralık 2025). https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operationsprojects/pipelines/btc.html

BP. (2025). Shah Deniz Stage 2. (Erişim: 14 Aralık 2025). https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operationsprojects/shahdeniz/shah-deniz-stage-2.html

BOTAŞ. (2025, March 7). Iğdır–Nahçıvan Doğal Gaz Boru Hattı açıldı [Press release]. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://www.botas.gov.tr/Icerik/igdirnahcivan-dogal-gaz-boru/1086>

European Commission. (n.d.). Diversification of gas supply sources and routes. (Erişim: 11 Aralık 2025). https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/diversification-gas-supply-sources-and-routes_en

European External Action Service. (2025, March 1). About European Union Mission in Armenia (EUMA). (Erişim: 13 Ağustos 2025). https://www.eeas.europa.eu/euma/about-european-union-mission-armenia_en

International Institute for Strategic Studies. (2021). The Military Balance 2021. Routledge.

International Institute for Strategic Studies. (2025, July 14). Armenia broadens procurement horizons in drive to modernise armed forces. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2025/07/armenia-broadens-procurement-horizons-in-drive-to-modernise-armed-forces/>

IRU. (2025, January 21). Turkic states customs meeting targets trade advancements, eTIR. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://www.iru.org/news-resources/newsroom/turkic-states-customs-meeting-targets-trade-advancements-etir>

NATO. (1994, January 11). Partnership for Peace: Framework document. (Erişim: 29 Haziran 2025). <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1994/01/11/partnership-for-peace-framework-document>

NATO. (2024, March). NATO's relations with Azerbaijan. (Erişim: 28 Haziran 2025). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49111.htm

NATO. (2024, May 27). Relations with Azerbaijan. (Erişim: 8 Aralık 2025). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49598.htm

NATO. (2025). Azerbaijan – Individual Partnership Action Plan (IPAP). (Erişim: 28 Haziran 2025). https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49102.htm

Republic of Azerbaijan, President. (2021, June 15). Shusha Declaration on allied relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey. (Erişim: 14 Ağustos 2025). <https://president.az/en/articles/view/52122>

Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs. (n.d.). The Republic of Türkiye: Bilateral diplomatic relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Türkiye. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.mfa.gov.az/en/category/europe/turkiye>

Republic of Türkiye, Directorate of Communications. (2022, March 23). Shusha Declaration ratified and promulgated in Official Gazette. (Erişim: 25 Ağustos 2025). <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/shusha-declaration-ratified-and-promulgated-in-official-gazette>

Republic of Türkiye, Presidency, Directorate of Communications. (2025). From roots to horizons: The story of the rise of the Turkish defence industry (English ed.). (Erişim: 12 Aralık 2025). <https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/yayin/turk-savunma-sanayisinin-yukselis-hikayesi-en.pdf>

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (n.d.). Relations between Türkiye and Armenia. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-armenia.en.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (n.d.). Türkiye–Azerbaycan ilişkileri. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-azerbaijan.en.mfa>

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (n.d.). Türkiye'nin Azerbaycan'la siyasi ilişkileri. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (n.d.). No: 17, Azerbaycan'la diplomatik ilişkilerimizin yeniden tesisinin 30'uncu yıldönümü hakkında [Press release]. (Erişim: 14 Aralık 2025). https://www.mfa.gov.tr/no_-17_-azerbaycan-la-diplomatik-iliskilerimizin-yeniden-tesisinin-30-uncu-yildonumu-hk.en.mfa

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (n.d.). Foreign Minister Davutoğlu: Turkey and Azerbaijan are two brotherly countries from time immemorial [Statement]. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.mfa.gov.tr/foreign-minister-davutoglu-turkey-and-azerbaijan-are-two-brotherly-countries-from-time-immemorial.en.mfa>

Türk Devletleri Teşkilatı. (2021). Turkic World Vision–2040. (Erişim: 7 Aralık 2025). <https://turkicstates.org/u/d/haberler/turkic-world-vision-2040-2396-97.pdf>

Türk Devletleri Teşkilatı. (n.d.). Political cooperation [Official web page]. (Erişim: 7 Aralık 2025). <https://www.turkicstates.org/en/areas-of-cooperation-detail/1-political-cooperation>

Organization of Turkic States. (n.d.). Cooperation in information and communication technologies (ICT). (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://www.turkicstates.org/en/areas-of-cooperation-detail/10-cooperation-in-information-and-communication-technologies-ict>

Organization of Turkic States. (2024, November 29). A step forward for stronger trade collaboration and transport connectivity. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://www.turkicstates.org/en/news/a-step-forward-for-stronger-trade-collaboration-and-transport-connectivity-1>

2) Antlaşmalar, resmî metinler, veri portalları

Digital Economy Partnership Agreement between the Members of the Organization of Turkic States (Draft). (2022, February 25). (Erişim: 23 Ağustos 2025). https://www.aso.org.tr/uploads/1/ui/51-03_02_22-99646412090.pdf

UN Treaty Series. (2022). Memorandum of Understanding on the cooperation in the field of digital trade between the Government of the Republic of Turkey and the Government of the Republic of Azerbaijan (Baku, 2 April 2021), No. 57101. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://international.vlex.com/vid/memorandum-of-understanding-on-1045770489>

Macrotrends. (2025). Azerbaijan military spending/defense budget 1990–2024. (Erişim: 29 Temmuz 2025). <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/aze/azerbaijan/military-spending-defense-budget>

3) Akademik makaleler

İme, G. (2024). 1918'de Osmanlı'nın Azerbaycan'a askerî yardımı: Stratejik hedefler ve bölgesel etkiler. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(48), 602–? (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/> (URL verilmediği için ekleyemedim)

Kınık, H., & Çelik, S. (2021). The role of Turkish drones in Azerbaijan's increasing military effectiveness: An assessment of the Second Nagorno-Karabakh War. Insight Turkey, 23(4), 169–192. (Erişim: 12 Aralık 2025). <https://www.insightturkey.com/articles/the-role-of-turkish-drones-in-azerbaijans-increasing-military-effectiveness-an-assessment-of-the-second-nagorno-karabakh-war>

Koç, T. (2024, May 20). Türkiye's Baykar diplomacy in the defense industry. Daily Sabah. (Erişim: 7 Aralık 2025). <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/turkiyes-baykar-diplomacy-in-the-defense-industry>

Polat, D. Ş. (2025). Zengezur Koridoru: Türkiye–Azerbaycan ilişkileri bağlamında stratejik, ekonomik ve bölgesel çıkarımlar. İstanbul Kent Üniversitesi Siyasal, Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1(1), 144–173. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4796954>

Whelan, C. (2023). The 2020 Nagorno-Karabakh War: Unmanned combat aerial vehicles in modern warfare. Air & Space Power Review, 25(2), 48–70. (Erişim: 29 Temmuz 2025). <https://www.raf.mod.uk/what-we-do/centre-for-air-and-space-power-studies/aspr-vol-25-iss-2-3/>

Yalçınkaya, H. (2021, January 21). Turkey's overlooked role in the Second Nagorno-Karabakh War. The German Marshall Fund of the United States. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.gmfus.org/news/turkeys-overlooked-role-second-nagorno-karabakh-war>

(Diğer akademik makale künyelerin “Retrieved” içermediği için aynen bırakıldı.)

5) Tezler

Demir, Ü. A. (2024). Turkey–Azerbaijan relations and the Karabakh War (Master's thesis, Middle East Technical University). (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/115991>

Ochashvili, I. (2022). Armenia–Azerbaijan war and implications for Russian policy in the post-Soviet space (Master's thesis, Naval Postgraduate School). (Erişim: 25 Ağustos 2025). <https://calhoun.nps.edu/server/api/core/bitstreams/9f5c1186-b3fc-48d1-bd3c-fb59e5f34a50/content>

6) Raporlar, politika notları, think-tank yayınları

Afrasiyab, M. (2025). The Second Karabakh War: Turkey's South Caucasus policy and Iran's strategic interests [Advance online publication]. (Erişim: 14 Aralık 2025). https://www.researchgate.net/publication/394387141_The_Second_Karabakh_War_Turkey's_South_Caucasus_Policy_And_Iran's_Strategic_Interests

Center for Strategic and International Studies. (2020). The air and missile war in Nagorno-Karabakh: Lessons for the future of strike and defense. (Erişim: 29 Temmuz 2025). <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>

Chr. Michelsen Institute. (2023). Changing geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War: Prospects for regional cooperation and/or rivalry (CMI Report 2023:4). (Erişim: 25 Ağustos 2025). <https://www.cmi.no/publications/8911-changing-geopolitics-of-the-south-caucasus-after-the-second-karabakh-war>

Cornell, S. E. (2006). The politicization of Islam in Azerbaijan (Silk Road Paper). Central Asia–Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. (Erişim: 8 Aralık 2025). https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2006_10_SRP_Cornell_Islam-Azerbaijan.pdf

Cornell, S. E., Tsereteli, M., & Socor, V. (2005). Geostrategic implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline. In S. F. Starr & S. E. Cornell (Eds.), The Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline: Oil window to the West (pp. 17–36). Central Asia–Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. (Erişim: 8 Aralık 2025).

https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/Monographs/2005_01_MONO_Starr-Cornell_BTC-Pipeline.pdf

Congressional Research Service. (2021, January 7). Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh conflict (CRS Report No. R46651). (Erişim: 20 Temmuz 2025). <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46651>

DCAF. (2021). Security sector reform in Azerbaijan: Key milestones and remaining challenges (Policy Paper). (Erişim: 8 Aralık 2025). https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/SSR_in_Azerbaijan_feb2021.pdf

Egeli, S., Güvenç, S., Kurç, Ç., & Mevlütoğlu, A. (2024). From client to competitor: The rise of Türkiye's defence industry. International Institute for Strategic Studies & Bilkent University CFPPR. (Erişim: 7 Aralık 2025). <https://www.iiss.org/research-paper/2024/05/from-client-to-competitor-the-rise-of-turkiyes-defence-industry/>

Rubin, U. (2020). The second Nagorno-Karabakh war: A milestone in military affairs (Mideast Security and Policy Studies No. 184). Begin-Sadat Center for Strategic Studies. (Erişim: 30 Kasım 2025). <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2020/12/184web-no-ital.pdf>

SETA. (2023). Karabakh: From conflict to resolution. (Erişim: 12 Aralık 2025). <https://media.setav.org/en/file/2023/06/karabakh-from-conflict-to-resolution.pdf>

Souleimanov, E., & Kraus, J. (2017). Iran's Azerbaijan question in evolution: Identity, society and regional security (Silk Road Paper). Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program. (Erişim: 8 Aralık 2025). <https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2017-souleimanov-kraus-irans-azerbaijan-question-in-evolution.pdf>

7) Haberler / analiz yazıları (medya)

Aliyev, J. (2021, September 12). 'Three Brothers - 2021': Turkey, Azerbaijan, Pakistan start joint military exercises. Anadolu Ajansı. (Erişim: 1 Temmuz 2025). <https://www.aa.com.tr/en/turkey/three-brothers-2021-turkey-azerbaijan-pakistan-start-joint-military-exercises/2362892>

Anadolu Ajansı. (2020, July 6). Azerbaijan-Türkiye ilişkilerinin stratejik niteliği derinleşiyor. (Erişim: 12 Aralık 2025).

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/azerbaycan-turkiye-iliskilerinin-stratejik-niteligi-derinlesiyor/1901031>

Anadolu Ajansı. (2021, June 15). Landmark Shusha Declaration between Türkiye & Azerbaijan turns year old. (Erişim: 12 Aralık 2025). <https://www.aa.com.tr/en/world/landmark-shusha-declaration-between-turkiye-azerbaijan-turns-year-old/2614301>

Anadolu Ajansı. (2021, June 17). Analysis – Shusha Declaration sets out new horizons in Turkey-Azerbaijan relations. (Erişim: 11 Aralık 2025). <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-shusha-declaration-sets-out-new-horizons-in-turkey-azerbaijan-relations/2278544>

Anadolu Ajansı. (2021, October 5). Türkiye ile Azerbaycan'ın 'Sarsılmaz Kardeşlik 2021' tatbikatı Nahçıvan'da devam ediyor. (Erişim: 12 Aralık 2025). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-azerbaycanin-sarsilmaz-kardeslik-2021-tatbikati-nahcivanda-devam-ediyor/2384223>

Anadolu Ajansı. (2022, August 25). TURAZ Kartalı 2022 Tatbikatı sona erdi. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turaz-kartali-2022-tatbikati-sona-erdi/2681823>

Anadolu Ajansı. (2023, December 11). Milli SİHA Bayraktar TB2, 750 bin uçuş saatini tamamladı. (Erişim: 13 Ağustos 2025). <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/milli-siha-bayraktar-tb2-750-bin-ucus-saatini-tamamladi/3079577>

Baykar. (2022, May 26). Bayraktar AKINCI TİHA Azerbaycan'a tanıtıldı. (Erişim: 11 Aralık 2025). <https://www.baykartech.com/haberler/bayraktar-akinci-tiha-azerbaycana-tanitildi/>

Baykar. (2024, February 13). Azerbaijan opens facilities for new Akıncı drone [Press release]. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://baykartech.com/en/press/azerbaijan-opens-facilities-for-new-akinci-drone/>

Caliber.az. (2024, March 9). Azerbaijan, Türkiye agree on boosting strategic cooperation. (Erişim: 13 Ağustos 2025). <https://caliber.az/en/post/227303/>

Caliber.az. (2025, April 27). Minister: Turkish defence products power joint projects in Azerbaijan. (Erişim: 11 Aralık 2025).

<https://caliber.az/en/post/minister-turkish-defence-products-power-joint-projects-in-azerbaijan>

Caliber.az. (2025, October 31). Zangezur Corridor: Catalyst for economic growth in South Caucasus. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://caliber.az/en/post/zangezur-corridor-catalyst-for-economic-growth-in-south-caucasus>

Daily Sabah. (2021, September 16). Turkey, Azerbaijan, Pakistan joint military exercises continue. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-azerbaijan-pakistan-joint-military-exercises-continue>

Finabel. (2021, August 5). The Turkish Bayraktar TB2: Ankara's renewed prominence in the drone market. (Erişim: 12 Aralık 2025). <https://finabel.org/the-turkish-bayraktar-tb2-ankaras-renewed-prominence-in-the-drone-market/>

Iddon, P. (2021, July 27). The growing military cooperation between Turkey and Azerbaijan. Forbes. (Erişim: 13 Ağustos 2025). <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/07/27/the-growing-military-cooperation-between-turkey-and-azerbaijan/>

Reuters. (2022, July 18). EU signs deal with Azerbaijan to double gas imports by 2027. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://www.reuters.com/business/energy/eu-signs-deal-with-azerbaijan-double-gas-imports-by-2027-2022-07-18>

Reuters. (2024, June 12). Armenia to leave Russia-led security bloc, says PM. (Erişim: 25 Ağustos 2025). <https://www.reuters.com/world/europe/armenia-leave-russia-led-security-bloc-says-pm-2024-06-12/>

Reuters. (2025, August 22). Turkey breaks ground on rail line to Azerbaijan's Nakhchivan. (Erişim: 23 Ağustos 2025). <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-breaks-ground-rail-line-azerbaijans-nakhchivan-2025-08-22/>

8) Ansiklopedi maddeleri ve Wikipedia

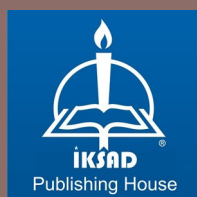
Murgul, Y. (2020). Army of Islam. In 1914–1918 Online: International Encyclopedia of the First World War. (Erişim: 14 Aralık 2025). https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/army_of_islam

Üre, P. (2017). Panturkism. In 1914–1918 Online: International Encyclopedia of the First World War. (Erişim: 14 Aralık 2025). <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/panturkism/>

Wikipedia contributors. (2025, November 30). Baku–Tbilisi–Ceyhan pipeline. In Wikipedia. (Erişim: 11 Aralık 2025). https://en.wikipedia.org/wiki/Baku%E2%80%93Tbilisi%E2%80%93Ceyhan_pipeline

Wikipedia contributors. (2025, December 5). Azerbaijan–Turkey relations. In Wikipedia. (Erişim: 13 Ağustos 2025). https://en.wikipedia.org/wiki/Azerbaijan%E2%80%93Turkey_relations

Wikipedia contributors. (2024, October 30). First Nagorno-Karabakh War. In Wikipedia. (Erişim: 29 Temmuz 2025). https://en.wikipedia.org/wiki/First_Nagorno-Karabakh_War

ISBN: 978-625-378-573-4